

Agroresursu un
ekonomikas
institūts

ES regulējuma par ilgtspējīgu ieguldījumu veicināšanu ietekmes izvērtējums uz lauksaimniecības nozari

Autori:

Alberts Auziņš, Agnese Krieviņa, Ieva Leimane, Astra Varika, Viktors Bobovičs

Ierobežojumi

Pētījums ir finansēts ar valsts atbalstu projekta Nr. 21-00-S0INV05-000013 ietvaros.

ES regulējuma par ilgtspējīgu ieguldījumu veicināšanu ietekmes izvērtējums uz Latvijas lauksaimniecības nozari ir veikts Taksonomijas regulējuma kontekstā, balstoties uz informāciju, kura iegūta no avotiem, kas bija pieejami līdz 15.11.2021. Šis apstāklis īpaši attiecas uz ES tiesību aktiem un tiesību aktu projektiem, jo Taksonomijas regulējums vēl ir tapšanas stadijā, piem., vairāki būtiski ES tiesību akti nav pieņemti, bet dažos gadījumos vēl notiek diskusijas par būtiskiem tiesību aktu nosacījumiem (piem., tehniskās pārbaudes kritērijiem). Atsevišķos gadījumos pētījuma autori ir izmantojuši arī informāciju, kas iegūta pēc 15.11.2021. Tomēr tas neizslēdz iespēju, ka informācijai (it īpaši par izmaiņām ES tiesību aktu projektos un jaunām ES institūciju iniciatīvām), kas kļuvusi pieejama (zināma) pēc 15.11.2021., varētu būt būtiska ietekme uz šī pētījuma rezultātiem un secinājumiem.

Pētījumā Taksonomijas regulējums ir aplūkots saskaņā ar esošo Taksonomijas regulas (Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2020/852) darbības jomu – vides ziņā ilgtspējīgas saimnieciskās darbības. Pētījumā nav aplūkota potenciālā Taksonomijas regulējuma darbības jomas paplašināšana attiecībā uz sociālajiem mērķiem (sociālā taksonomija). Jautājumi, kas saistīti ar Taksonomijas regulējuma jomas potenciālu paplašināšanu vides jomā (piem., saimnieciskās darbības, kam nav būtiskas ietekmes uz ilgtspēju vides ziņā, un saimnieciskās darbības, kas būtiski kaitē ilgtspējai vides ziņā), pētījumā ir tikai vispārēji ieskicēti.

Pētījumā ir vērtēta ietekme uz lauksaimniecību (NACE 2.0 kods A01) un pārtikas ražošanas sektoru (NACE 2.0 kods C10, neietverot C10.2). Pētījumā nav vērtēta ietekme uz zivju pārstrādi (NACE 2.0 kods C10.2), jo šī nozare nav saistīta ar lauksaimniecību, kā arī nav vērtēta ietekme uz dzērienu ražošanu (NACE 2.0 kods C11), jo šai nozarei nav būtiskas saistības ar lauksaimniecību.

Pētījumā lietotā terminoloģija pamatā balstās uz ES tiesību aktu oficiālajos tulkojumos lietoto terminoloģiju. Jāatzīmē, ka Taksonomijas regulējums un ilgtspējas jautājumu regulējums kopumā ir samērā jauns un tajā trūkst stabilas terminoloģijas latviešu valodā. Tādēļ pētījumā ir lietoti arī autoru veiktie terminu tulkojumi no angļu valodas. Tulkotiem terminiem iekavās ir norādīti angļiskie termini.

Saīsinājumi

AAL – augu aizsardzības līdzekļi

ALTUM – attīstības finanšu institūcija “ALTUM” (AS “Attīstības finanšu institūcija Altum”)

AREI – Agroresursu un ekonomikas institūts

AS – akciju sabiedrība

AuM KPI – pārvaldīšanā esošo aktīvu “zaļais” koeficients

BAT – labākais pieejamais tehniskais paņēmieni (*best available technique*)

CapEx – kapitālieguldījumi jeb investīciju (ieguldījumu) izdevumi (*capital expenditure*)

CapEx KPI – KPI, kas saistīts ar kapitālieguldījumiem

CO₂ – oglekļa dioksīds (ogļskābā gāze)

CSP – Centrālā statistikas pārvalde

CSRD – Korporatīvo ilgtspējas ziņojumu direktīva (*Corporate Sustainability Reporting Directive*)¹

DG Agri – Lauksaimniecības ģenerāldirektorāts

DSHN – nerada būtisku kaitējumu (*do no significant harm*)

EBI – Eiropas Banku iestāde (*European Banking Authority*)

ECB – Eiropas centrālā banka

EIB – Eiropas Investīciju banka

EK – Eiropas Komisija

ES – Eiropas Savienība

EUR – eiro (*euro*)

Eurostat – Eiropas Savienības Statistikas birojs

F&C KPI – KPI par pakalpojumiem, kas nav aizdevumi

FAO – Pārtikas un lauksaimniecības organizācija (*Food and Agriculture Organization*)

FinGuar KPI – zaļo aktīvu koeficients attiecībā uz sniegtajām finanšu garantijām

FCTK – Finanšu un kapitāla tirgus komisija

FSMP – saimniecības ilgtspējas pārvaldības plāns (*Farm Sustainability Management Plan*)²

GAR – zaļo aktīvu attiecība (*green asset ratio*)

GM – ģenētiski modificēts

ha – hektārs

HLBF – augstas bioloģiskās daudzveidības ainavas elementi (*High Biodiversity Landscape Features*)

IIN – iedzīvotāja ienākuma nodoklis

IK – individuālais komersants

¹ EK piedāvātais direktīvas projekts. COM(2021) 189 final.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0189>

² Šobrīd šī dokumenta (plāna) nosaukums dažādos deleģēto aktu projektos nedaudz atšķiras, pētījuma ietvaros lietots šāds nosaukums

IPCC – Klimata pārmaiņu starpvaldību padome (*Intergovernmental Panel on Climate Change*)
IVN – ietekmes uz vidi novērtējums
K – kālijs
KLP – kopējā lauksaimniecības politika
KPI – galvenie snieguma rādītājs(i) (*key performance indicator(s)*)
LielV – liellopu vienība
LIZ – lauksaimniecībā izmantojamā zeme
LLVA – labu lauksaimniecības un vides apstākļu standarts (*good agricultural and environmental condition*)
LVĢMC – Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs
MK – Ministru kabinets
MVU – mazie un vidējie uzņēmumi
N – slāpekļis
N₂O – dislāpekļa oksīds (slāpekļa (I) oksīds)
NO_x – slāpekļa oksīdi: NO (slāpekļa monoksīds) un NO₂ (slāpekļa dioksīds)
NACE 2.0 – Saimniecisko darbību statistiskā klasifikācija Eiropas Kopienā, 2. redakcija
NFRD – Nefinanšu pārskatu direktīva jeb Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2013/34/ES (68)
NUE – slāpekļa izmantošanas efektivitāte (*Nitrogen Use Efficiency*)
OpEx – darbības izdevumi (*operational expenditure*)
OpEx KPI – KPI, kas saistīts ar darbības izdevumiem
P – fosfors
PET – polietilēntereftalāts
PLE – pilna laika ekvivalents (attiecas uz darbinieku nodarbinātību)
SC – būtiska sekmēšana (*significant contribution*)
SEG – siltumnīcefekta gāzes
SFDR – Ilgtspējīgu finanšu informācijas atklāšanas regula jeb Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2019/2088
SI – standarta izlaide
SIA – sabiedrība ar ierobežotu atbildību
SO₂ – sēra dioksīds (sēra (IV) oksīds)
Taksonomijas regula – Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2020/852
TPK – tehniskās pārbaudes kritēriji (*technical screening criteria*)
UIN – uzņēmuma ienākuma nodoklis
VID – Valsts ieņēmumu dienests

Saturs

Kopsavilkums	6
1. ES Taksonomijas tvērums pārtikas sektorā	7
1.1. Taksonomijas regulējuma tiesiskais un politiskais ietvars.....	7
1.2. Regulējuma tvērums lauksaimniecībā	10
1.3. Regulējuma tvērums Latvijas pārtikas ražošanā.....	14
2. Vides mērķu un tehniskās pārbaudes kritēriju radītie izaicinājumi Latvijas pārtikas sektoram.....	17
2.1. Lauksaimniecības sektors	17
2.1.1. Pirmais vides mērķis: klimata pārmaiņu mazināšana.....	18
2.1.2. Otrais vides mērķis: pielāgošanās klimata pārmaiņām	21
2.1.3. Sestais vides mērķis: bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzība un atjaunošana	23
2.2. Pārtikas ražošanas sektors	30
2.2.1. Pirmais vides mērķis: klimata pārmaiņu mazināšana.....	30
2.2.2. Otrais vides mērķis: pielāgošanās klimata pārmaiņām	31
2.2.3. Ceturtais vides mērķis: pāreja uz aprites ekonomiku	31
2.2.4. Sestais vides mērķis: bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzība un atjaunošana	35
3. ES Taksonomijas regulējuma potenciālā ietekme uz finansējuma pieejamību Latvijas pārtikas sektorā	42
3.1. Lauksaimniecības sektora atkarība no ārējā finansējuma	42
3.2. Pārtikas ražošanas sektora atkarība no ārējā finansējuma	44
3.3. Nākotnes finansējuma pieejamības riski un iespējas	45
Novērtējuma rezultāti un priekšlikumi.....	55
Informācijas avoti	61

KOPSAVILKUMS

Šajā pētījumā ir sniegts ES regulējuma par ilgtspējīgu ieguldījumu veicināšanu ietekmes izvērtējums uz Latvijas lauksaimniecības nozari Taksonomijas regulējuma kontekstā. Pētījuma ietvaros ir izvērtēta regulējuma ietekme gan uz lauksaimniecību, gan pārtikas ražošanu (lauksaimniecības produktu pārstrādi), kā arī izvērtēta regulējuma netiešā ietekme – regulējuma ietekme uz lauksaimniecības un pārtikas ražošanas sektoru uzņēmumu piekļuvi finansējumam.

Veiktā Taksonomijas regulējuma tiesiskā un politiskā ietvara analīze ļauj secināt, ka regulējums tiešā veidā attieksies uz nelielu skaitu lauksaimniecības produktu ražotāju (primāro ražotāju), jo regulējums tieši attieksies tikai uz lielajiem uzņēmumiem (saskaņā ar spēkā esošo regulējumu – lieli uzņēmumi ar darbinieku skaitu virs 500, saskaņā ar plānotajiem regulējuma grozījumiem – visi lieli uzņēmumi) un Latvijā agrobiznesa nozarē kopumā nav raksturīga augsta koncentrācija (augsts lielo uzņēmumu īpatsvars). Pārtikas ražošanā atsevišķās jomās ir novērojama augstāka saimnieciskās darbības koncentrācija, tādēļ sagaidāms, ka regulējums tieši skars uzņēmumus graudu malšanas produktu, cietes un cietes produktu ražošanā, gaļas un gaļas produktu ražošanā, pārstrādē un konservēšanā un piena produktu ražošanā.

Papildus jāatzīmē, ka Taksonomijas regulējumam būs būtiska netiešā ietekme uz lauksaimniecības un pārtikas ražošanas uzņēmumiem, jo regulējums attiecas uz banku sektoru. Gan primārie ražotāji, gan pārtikas ražotāji ir lielā mērā atkarīgi no ārējā finansējuma (aizņemtā kapitāla), it īpaši banku kredītiem. Ņemot vērā, ka bankām būs nepieciešams sniegt informāciju par to zaļo aktīvu attiecību, ir pamats prognozēt, ka netieši ar Taksonomijas regulējumu saskaries arī mazie un vidējie uzņēmumi, kas nav Taksonomijas regulas tiešie subjekti.

Taksonomijas regulējuma tiesiskais un politiskais ietvars vēl ir tapšanas procesā, it īpaši attiecībā uz lauksaimniecības nozari. Šī iemesla dēļ šobrīd nav skaidri zināmi tehniskās pārbaudes kritēriji, kuri tiks izmantoti, lai novērtētu saimnieciskās darbības ilgtspēju vides ziņā lauksaimniecībā. Tomēr pieejamās informācijas (tiesību aktu, kritēriju utt., t.sk. to projektu) izpētes rezultāti liecina, ka lauksaimniecības un pārtikas ražošanas uzņēmumi saskarsies ar vairākiem izaicinājumiem, pielāgojoties Taksonomijas regulējuma prasībām. Būtiski izaicinājumi ir prognozējami konvencionālajā lauksaimniecībā.

Pētījuma autoru priekšlikumi ir sniegti nodaļā “Novērtējuma rezultāti un priekšlikumi”.

1.ES TAKSONOMIJAS TVĒRUMS PĀRTIKAS SEKTORĀ

1.1. Taksonomijas regulējuma tiesiskais un politiskais ietvars

ES Taksonomija ir būtisks rīcības plāna ilgtspējīgas izaugsmes finansēšanai (*action plan on sustainable finance*) elements³ un vienlaikus būtisks ES Zaļā kursa elements⁴. Taksonomijas regulējuma tiesisko un politisko ietvaru veido Taksonomijas regula⁵, kā arī citi ES tiesību akti, piemēram:

1. SFDR⁶ – definē finanšu tirgus dalībniekus un finanšu produktus, uz kuriem attiecas Taksonomijas regulējums.
2. Klimata pārejas etalonu regula (Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) 2019/2089) – groza Regulu (ES) 2016/1011 un regulē ar SFDR darbību saistītus jautājumus, galvenokārt ar ilgtspēju saistītu informācijas atklāšanu attiecībā uz etaloniem (*sustainability-related disclosures for benchmarks*).
3. NFRD (nefinanšu pārskatu direktīva) – nosaka Taksonomijas regulas subjektus jeb uzņēmumus, uz kuriem tieši attieksies Taksonomijas regulējums.
4. CSRD (korporatīvo ilgtspējas ziņojumu direktīva) – šobrīd šī direktīva, ar ko plānots grozīt NFRD, kā arī citus ES tiesību aktus, ir projekta stadijā.
5. Uz Taksonomijas regulas pamata EK izdoti deleģētie akti, kas nosaka Taksonomijas regulas piemērošanu. Deleģēto aktu kopumu veido šādi deleģētie akti:
 - 1) Taksonomijas klimata deleģētais akts (*EU Taxonomy Climate Delegated Act*)⁷, ar kuru tiek ieviesti tehniskās pārbaudes kritēriji (TPK), lai novērtētu, vai saimnieciskā darbība (*economic activity*) būtiski sekmē klimata pārmaiņu mazināšanu vai pielāgošanos klimata pārmaiņām un vai darbība nenodara būtisku kaitējumu citiem vides mērķiem (*environmental objectives*). Šis deleģētais akts ir *de facto* pieņemts, bet nav vēl publicēts “Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis” un stāties spēkā. Turklāt jāatzīmē, ka šajā deleģētajā aktā nav iekļauti TPK lauksaimniecībai. Lauksaimniecības TPK ir plānots noteikt ar papildu deleģēto aktu;
 - 2) deleģētais akts, kas nosaka, kā uzņēmumi, kas ir Taksonomijas regulas subjekti, sniedz informāciju par vides ziņā ilgtspējīgām saimnieciskajām darbībām, kā arī

³ Rīcības plāns: ilgtspējīgas izaugsmes finansēšana. COM(2018) 97 final.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018DC0097&from=EN>

⁴ Komisijas paziņojums “Eiropas zaļais kurss”. COM(2019) 640 final.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:52019DC0640&from=EN>

⁵ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2020/852

⁶ Ilgtspējīgu finanšu informācijas atklāšanas regula

⁷ sauks arī par Pirmo deleģēto aktu ilgtspējīgām saimnieciskajām darbībām attiecībā uz pielāgošanos klimata pārmaiņām un klimata mazināšanas mērķiem (*First delegated act on sustainable activities for climate change adaptation and mitigation objectives*)

nosaka šādas informācijas sniegšanas metodoloģiju⁸. Šis deleģētais akts attiecas gan uz nefinanšu uzņēmumiem, gan uz finanšu uzņēmumiem (bankām, investīciju fondiem, aktīvu pārvaldītājiem, apdrošinātājiem un pārapdrošinātājiem). Deleģētais akts ir *de facto* pieņemts, bet vēl nav publicēts "Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis" un stāties spēkā;

- 3) deleģētais akts attiecībā uz pārējiem četriem vides mērķiem (Taksonomijas regulas 9.panta c) līdz f) punktā minētajiem vides mērķiem)⁹. Šis deleģētais akts ir vēl tapšanas procesā (plānotais gala termiņš pieņemšanai 2022.g. 1.jūnijs). Līdz šim ir notikusi tikai Ilgtspējīga finansējuma platformas (*Platform on Sustainable Finance*) sagatavotā TPK projekta sabiedriskā apspriešana.

Kā minēts iepriekš, šobrīd Taksonomijas regulējums vēl ir tapšanas stadijā un vairāki būtiski ES tiesību akti vēl nav pieņemti. Saskaņā ar Taksonomijas regulas 1.panta 2.punkta c) apakšpunktu Taksonomijas regulas subjekti ir uzņēmumi, kuriem saskaņā ar NFRD ir pienākums publicēt nefinanšu pārskatus (*non-financial statement*) vai konsolidētos nefinanšu pārskatus – uzņēmumi, kuros darbinieku skaits pārsniedz 500 darbiniekus. Tomēr jāatzīmē, ka EK ir sagatavojusi CSRD projektu, ar ko plānots grozīt NFRD, kā arī vairākus citus ES tiesību aktus (Direktīva direktīvā 2004/109/EC, Direktīva 2006/43/EC, Regula (ES) 537/2014). CSRD projekts paredz, ka pienākums publicēt ilgtspējas ziņojumus (agrākais nosaukums "nefinanšu pārskati") būs visiem lielajiem uzņēmumiem (darbinieku skaits ≥ 250 , apgrozījums ≥ 50 milj. EUR, bilances kopsumma ≥ 43 milj. EUR¹⁰), kā arī biržā kotētiem (*listed*) MVU (izņemot mikrouzņēmumiem), tādējādi paplašinot Taksonomijas regulējuma subjektu loku.

Taksonomijas regulējums esošajā redakcijā paredz, ka saimnieciskās darbības (arī ieguldījumi) tiek vērtētas, vai tās ir vides ziņā ilgtspējīgas (*environmentally sustainable*) jeb "zaļas" (*green*). Regulējums ir balstīts uz t.s. pozitīvo pieeju – saimnieciska darbība tiek kvalificēta vai nu kā vides ziņā ilgtspējīga jeb taksonomijai atbilstoša¹¹ (*Taxonomy-aligned*) vai tāda, par kuras vides ilgtspēju nav informācijas. Neatbilstība Taksonomijai netiek automātiski kvalificēta kā neilgtspēja vides ziņā, t.i., taksonomijai neatbilstoša (*not Taxonomy-aligned*) darbība var būt gan ar neitrālu ietekmi uz vidi, gan ar kaitīgu ietekmi uz vidi. Saimniecisko darbību uzskata par vides ziņā ilgtspējīgu, ja vienlaicīgi tiek izpildīti šādi nosacījumi (Taksonomijas regulas 3.pants):

1. Saimnieciskā darbība būtiski sekmē (SC) vismaz vienu no vides mērķiem.
2. Saimnieciskā darbība nerada būtisku kaitējumu (DNSH) nevienam no pārējiem vides mērķiem.
3. Saimnieciskā darbība tiek veikta, ievērojot minimālos aizsargpasākumus (*minimum safeguards*), primāri šie minimālie aizsargpasākumi ir saistīti ar starptautiskajās tiesībās noteiktajām cilvēktiesībām, t.sk. darba un sociālo tiesību jomās.

Taksonomijas regulā ir noteikti seši vides mērķi (9.pants), kuri tiek izmantoti vides ilgtspējas vērtēšanai:

1. Klimata pārmaiņu mazināšana.

⁸ saukts arī par ES Taksonomijas 8.panta deleģēto aktu (*EU Taxonomy Article 8 delegated act*) vai Informācijas sniegšanas deleģēto aktu (*Disclosures delegated act*)

⁹ saukts arī par Otro deleģēto aktu

¹⁰ EK Regula (ES) 651/2014 I pielikums

¹¹ ES tiesību aktu oficiālajos tulkojumos šo terminu mēdz latviešu valodā tulkot kā "saskaņota ar taksonomiju"

2. Pielāgošanās klimata pārmaiņām.
3. Ilgtspējīga ūdens un jūras resursu izmantošana un aizsardzība.
4. Pāreja uz aprites ekonomiku.
5. Piesārņojuma novēršana un kontrole.
6. Bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzība un atjaunošana.

Pirmais un Otrais deleģētais akts (pēc pieņemšanas procedūras pabeigšanas un stāšanās spēkā) radīs TPK sistēmu, kas tiks izmantota, lai novērtētu saimniecisko darbību atbilstību minētajiem vides mērķiem. TPK var iedalīt divās pamata grupās – SC kritēriji un DNSH kritēriji. Šādi TPK ir noteikti vai tiks noteikti praktiski visiem saimnieciskās darbības veidiem, t.sk. lauksaimniecībai, kā arī pārtikas ražošanai.

TPK sistēma Taksonomijas regulējumā ir veidota tā, ka vispirms attiecīgajam vides mērķim ir noteikti SC kritēriji un pēc tam saistībā ar šī vides mērķa SC kritērijiem ir noteikti DNSH kritēriji pārējiem vides mērķiem. Tādējādi DNSH kritēriji ir noteikti nevis kā universāli konkrētās saimnieciskās darbības DNSH kritēriji, bet kā DNSH kritēriji attiecīgā vides mērķa SC kritēriju kontekstā. Topošā SC kritēriju sistēma lauksaimniecības un pārtikas ražošanas sektoriem ir sniegta 1-1.tabulā.

1-1.tabula. SC kritēriji lauksaimniecības un pārtikas ražošanas sektoriem

Vides mērķis	Lauksaimniecība	Pārtikas ražošana
Pirmais deleģētais akts		
1. Klimata pārmaiņu mazināšana	Ir*	—**
2. Pielāgošanās klimata pārmaiņām	Ir*	—**
Otrais deleģētais akts***		
3. Ilgtspējīga ūdens un jūras resursu izmantošana un aizsardzība	—	—
4. Pāreja uz aprites ekonomiku	—	Ir
5. Piesārņojuma novēršana un kontrole	—	—
6. Bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzība un atjaunošana	Ir	Ir

* – Pirmā deleģētā akta papildinājums, ar ko plānots noteikt lauksaimniecībai SC klimata mērķiem

** – saskaņā Pirmā deleģētā akta paskaidrojuma rakstu (*explanatory memorandum*) un Informācijas sniegšanas deleģētā akta I pielikuma 1.1.2.2. un 1.1.3.2.punktu par taksonomijai atbilstošiem var atzīt izdevumus (investīciju, darbības), ja tie ir citu darbību (nozaru), kas ir taksonomijai atbilstošas, rezultātu iegāde

*** – balstoties uz Ilgtspējīga finansējuma platformas sagatavoto TPK projektu

Avots: autoru analīze

Taksonomijas regulas 8.pants nosaka, ka uzņēmumiem, kas ir Taksonomijas regulas subjekti, savos nefinanšu pārskatos (pēc CSDR pieņemšanas – ilgtspējas ziņojumos) būs jāiekļauj informācija par to, cik lielā mērā uzņēmumu darbību veido saimnieciskās darbības, kas ir vides ziņā ilgtspējīgas. Attiecībā uz nefinanšu (arī lauksaimniecības un pārtikas ražošanas) uzņēmumiem ir noteikts, ka tiem jāsniedz informācija par to, cik lielu daļu no uzņēmuma apgrozījuma veido apgrozījums no produktiem un pakalpojumiem, kas ir vides ziņā ilgtspējīgi, un cik liela daļu no kapitālieguldījumiem (*capital expenditure*) jeb investīcijām (ieguldījumiem) un darbības izdevumiem (*operating expenditure*) attiecas uz aktīviem vai procesiem, kas saistīti ar saimnieciskajām darbībām, kuras uzskatāmas par vides ziņā ilgtspējīgām. Jāatzīmē, ka izdevumus (investīciju, darbības) var atzīt par taksonomijai atbilstošiem arī, ja pati saimnieciskā darbība neizpilda attiecīgos SC kritērijus (ja izdevumi

rodas saskaņā ar ieguldījumu plānu nolūkā panākt SC kritēriju izpildi) vai ja uzņēmums strādā nozarēs, kas iekļautas Taksonomijā, bet izdevumi rodas kā citu darbību (nozaru), kas ir taksonomijai atbilstošas, rezultātu¹² (*outputs*) iegāde.

Lai arī šobrīd Taksonomijas regulējums balstās uz t.s. pozitīvo pieeju, ES notiek aktīvas diskusijas (t.sk. Ilgtspējīga finansējuma platformas līmenī) par Taksonomijas regulējuma paplašināšanu. Šo diskusiju pamats lielā mērā ir Taksonomijas regulas 26.panta 2.punkts, kurā EK uzlikts pienākums līdz 2021.g. 31.decembrim publicēt ziņojumu par Taksonomijas regulas darbības jomas plašināšanu attiecībā uz:

1. Saimnieciskajām darbībām, kam nav būtiskas ietekmes uz ilgtspēju vides ziņā.
2. Saimnieciskajām darbībām, kas būtiski kaitē ilgtspējai vides ziņā.
3. Citiem ilgtspējas mērķiem, it īpaši sociālajiem mērķiem – t.s. sociālā taksonomija (*Social Taxonomy*).

Ilgtspējīga finansējuma platforma ir publicējusi vairākus ziņojumus ar rekomendācijām par šiem jautājumiem^{13,14}. Piemēram, Ilgtspējīga finansējuma platforma rosina ieviest t.s. luksofora principu, visas darbības klasificējot trīs krāsās – sarkana krāsa (būtiski kaitīgs), zaļa krāsa (nozīmīgs devums videi), dzeltena (dzintardzeltena) krāsa (starpība starp “sarkano” un “zaļo”)¹³. Tādējādi tiek rosināts atteikties no šobrīd neoficiāli lietotā “zaļā”-“brūnā” dalījuma. Piedāvāto trīs krāsu principu rosina attiecināt uz visām darbībām – gan tādām, kas tagad iekļautas deleģētajos aktos, gan tādām, kas ir “permanenti būtiski kaitīgas”, gan nākotnē deleģētajos aktos iekļaujamām darbībām, gan potenciāli arī uz darbībām bez būtiskas ietekmes uz vidi (*No Significant Impact on environmental sustainability*). Jāatzīmē, ka Ilgtspējīga finansējuma platformas rekomendācijās ir minēts, ka esošie DNSH kritēriji tehniski ir uzskatāmi arī par būtiski kaitīga snieguma līmeni (*Significant Harm performance level*)¹³. Līdz ar to potenciāli darbības, kas neizpilda DNSH kritērijus, varētu tikt kvalificētas kā “sarkanas”. Tomēr jāatzīmē, ka minētās Ilgtspējīga finansējuma platformas rekomendācijas ir tikai ekspertu piedāvājums diskusijām un ka šobrīd vēl nav formulēti konkrēti ES tiesību aktu vai to grozījumu projekti.

1.2. Regulējuma tvērums lauksaimniecībā

Tā kā Latvijas apstākļos primārais rādītājs (kritērijs), kas ietekmē uzņēmuma statusu (vai uzņēmums ir MVU vai lielais uzņēmums), ir darbinieku skaits¹⁵, tad Taksonomijas regulējuma tiešā tvēruma identificēšanai ir izmantots darbinieku skaits lauksaimniecības uzņēmumos

¹² piemēram, saules enerģijas paneli, energoefektīvas apkures sistēmas, energoefektīvi logi utt.

¹³ Platform on Sustainable Finance's draft report on taxonomy extension options linked to environmental objectives. 12 July 2021.

https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/business_economy_euro/banking_and_finance/documents/sustainable-finance-platform-report-taxonomy-extension-july2021_en.pdf

¹⁴ Platform on Sustainable Finance's draft report on a social taxonomy. 12 July 2021.

https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/business_economy_euro/banking_and_finance/documents/sf-draft-report-social-taxonomy-july2021_en.pdf

¹⁵ Joti reti ir gadījumi, kad uzņēmums ir lielais uzņēmums nevis darbinieku skaita dēļ, bet apgrozījuma un bilances kopsummas dēļ

(lauku saimniecībās). Par informācijas avotu lauksaimniecības nozarē (NACE 2.0 kods A01) ir izmantots no VID iegūtais datu apkopojums par 2019.g. – pēc AREI pasūtījuma VID apkopta anonimizēta informācija par visiem saimnieciskās darbības veicējiem (gan juridiskām, gan fiziskām personām), kam 2019.g. ir bijis neto apgrozījums (saimnieciskās darbības ieņēmumi) no lauksaimnieciskās darbības. Šī ir uzskatāma par vispilnīgāko pieejamo informāciju par lauksaimniecības nozari, jo citas institūcijas (piem., CSP) tik pilnīgu informāciju neapkopo. 2019.g. ir izvēlēts tādēļ, ka tas ir pēdējais gads pirms COVID-19 pandēmijas un saimnieciskās darbības veicēju rādītājus nav ietekmējusi pandēmija.

Minētajā datu apkopojumā ir iekļauti visi saimnieciskās darbības veicēji neatkarīgi no to deklarētā pamatdarbības veida. Līdz ar to Taksonomijas regulējuma tvēruma analizē ir iekļauti arī saimnieciskās darbības veicēji, kam lauksaimnieciskā darbība ir papildu darbība. Vienlaikus no analīzes ir izslēgti saimnieciskās darbības veicēji, kuriem 2019.g. nav bijuši ieņēmumi (apgrozījums) no lauksaimnieciskās darbības, pat ja šo saimnieciskās darbības veicēju deklarētā pamatdarbība ir lauksaimniecība. Atbilstoši VID lietotajai datu uzskaiti saimnieciskās darbības veicēji ir grupēti četrās grupās:

1. Gada pārskatu subjekti – saimnieciskās darbības veicēji, kas ir Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likuma subjekti. Pārsvārā tās ir kapitālsabiedrības (SIA, AS). Taču šajā grupā ietilpst arī zemnieku saimniecības, kurām ir pienākums vai kuras brīvprātīgi izvēlējušās sagatavot gada pārskatus un kuras vienlaicīgi ir uzņēmuma ienākuma nodokļa (UIN) maksātājas. Šajā grupā var ietilpt arī citas komercsabiedrības (pilnsabiedrības, komandītsabiedrības) un kooperatīvās sabiedrības, ja tām ir bijis apgrozījums no lauksaimnieciskās darbības. Tomēr visticamāk, ka šādas sabiedrības veido nenožīmīgu daļu no minētās saimnieciskās darbības veicēju grupas.
2. IK pārskatu sniedzēji – saimnieciskās darbības veicēji, kas sniedz individuālo komersantu finanšu pārskatus saskaņā ar 08.05.2007. MK noteikumiem Nr.301. Pārsvārā šo grupu veido individuālie komersanti, taču šajā grupā ietilpst arī zemnieku saimniecības un fiziskās personas – saimnieciskās darbības veicēji, kas kārtu grāmatvedību divkāršā ieraksta sistēmā (bet nav UIN maksātāji) un izvēlējušies iesniegt IK finanšu pārskatus.
3. IIN deklarācijas sniedzēji (vienkāršais ieraksts) – saimnieciskās darbības veicēji, kas kārtu grāmatvedību vienkāršā ieraksta sistēmā, ir iedzīvotāju ienākuma nodokļa (IIN) maksātāji un par saimnieciskās darbības rezultātiem ziņo, aizpildot gada ienākumu deklarācijas D3 pielikumu. Šajā grupā ietilpst zemnieku saimniecības (izņemot tās, kuras kārtu grāmatvedību divkāršā ieraksta sistēmā) un fiziskās personas – saimnieciskās darbības veicēji (izņemot tie, kuri kārtu grāmatvedību divkāršā ieraksta sistēmā)
4. IIN deklarācijas sniedzēji (divkāršais ieraksts) – saimnieciskās darbības veicēji, kas kārtu grāmatvedību divkāršā ieraksta sistēmā, ir IIN maksātāji un par saimnieciskās darbības rezultātiem ziņo, aizpildot gada ienākumu deklarācijas D3¹ pielikumu (nesniedz IK finanšu pārskatus). Šo grupu pārsvārā veido fiziskas-personas – saimnieciskās darbības veicēji.

Datu apkopojumā (informācijas pieejamības dēļ) nav iekļautas biedrības, nodibinājumi, reliģiskās organizācijas, arodbiedrības, zinātniskās institūcijas u.c. subjekti, kas nav tipiski saimnieciskās darbības veicēji, bet kas ierobežotā apjomā veic saimniecisko darbību, t.sk. lauksaimniecības nozarē. Šo subjektu īpatsvars lauksaimniecības nozarē ir ļoti neliels, tādēļ to neiekļaušanai analizē nav būtiskas ietekmes.

No VID iegūtais datu apkopojums par visiem lauksaimnieciskās darbības veicējiem liecina, ka 2019.gadā lauksaimnieciskajā darbībā bija iesaistītas 21 750 personas (saimniecības), visu uzņēmumu un saimnieciskās darbības veicēju ziņotie ieņēmumi no lauksaimniecības sasniedza 1.9 mljrd. EUR, kopējais darbinieku skaits – 42 925 (skat. 1-2.tabulu).

Jāatzīmē, ka ne visi saimnieciskās veicēji 2019.g. bija ziņojuši darbinieku skaitu VID. Pētījuma vajadzībām ir pieņemts, ka šādos gadījumos darbinieku skaits ir 1. Tāpat pastāv iespēja, ka daļa saimniecisko darbības veicēju varētu būt ziņojuši darbinieku skaitu nevis pilna laika ekvivalentā (PLE), bet darbinieku skaitu pēc štata vietām. Šo faktoru daļēji kompensē pieņēmums par 1 PLE saimnieciskās darbības veicējiem, kas nebija ziņojuši darbinieku skaitu. Tomēr faktiskais darbinieku skaits nozarē varētu būt mazāks par 42 925 PLE.

1-2.tabula. Lauku saimniecību (visi saimnieciskās darbības veicēji) skaits un to galvenie rādītāji grupās pēc darbinieku skaita 2019.gadā

Saimniecību grupa	Nodokļu maksātāju/personu skaits	Darbinieku skaits	Apgrozījums, milj. EUR
Darbinieku skaits 0-9	21 207	27 094	820.6
Darbinieku skaits 10-49	478	9 193	551.7
Darbinieku skaits 50-249	62	5 005	402.8
Darbinieku skaits 250-500	2	822	91.2
Darbinieku skaits >500	1	811	75.8
Kopā	21 750	42 925	1 942.2

Avots: AREI pēc VID datiem

Izteiktam vairumam lauku saimniecību (97.5%) darbinieku skaits ir mazāks par desmit, tie aptver 42.3% no kopējā lauksaimniecības apgrozījuma, kā arī nodarbina 63.1% no kopējā darbinieku skaita (skat. 1-2.tabulu).

Tikai diviem lauksaimniecības uzņēmumiem darbinieku skaits ir robežās 250-500, tie apgroza 91.3 milj. EUR, kā arī kopā nodarbina 822 darbiniekus.

Lauksaimniecībā darbojas arī viens uzņēmums ar darbinieku skaitu virs 500, tas lauksaimniecībā apgroza 75.8 milj. EUR, un tur strādā 811 darbinieki.

Lielie uzņēmumi (darbinieku skaits ≥ 250) aptver 8.6% no nozares apgrozījuma, kā arī 3.8% no kopējā darbinieku skaita¹⁶. Līdz ar to uz zināmu daļu nozares apgrozījuma tiešā veidā attiektos Taksonomijas regulējums, taču kopumā tas skartu nelielu skaitu saimniecību.

1-3.tabula. Lauku saimniecību skaits un to galvenie rādītāji grupās pēc darbinieku skaita pa saimnieciskās darbības veicēju veidiem 2019.gadā

Saimniecību grupa	Nodokļu maksātāju/personu skaits	Darbinieku skaits	Apgrozījums, milj. EUR
Gada pārskatu likuma subjekti			
Darbinieku skaits 0-9	3 779	9 438	558.7
Darbinieku skaits 10-49	471	9 103	548.5

¹⁶ ņemot vērā nepilnības datus par darbinieku skaitu, faktiskais lielo uzņēmumu īpatsvars nodarbināto skaitā (novērtējot pēc PLE) visdrīzāk, ka ir augstāks

Saimniecību grupa	Nodokļu maksātāju/personu skaits	Darbinieku skaits	Apgrozījums, milj. EUR
Darbinieku skaits 50-249	62	5 005	402.8
Darbinieku skaits 250-500	2	822	91.2
Darbinieku skaits >500	1	811	75.8
Kopā	4 315	25 179	1 677.1
IK pārskatu sniedzēji			
Darbinieku skaits 0-9	378	430	18.8
Darbinieku skaits 10-49	7	90	3.2
Kopā	385	520	22.1
IIN deklarācijas sniedzēji (vienkāršais ieraksts)			
Darbinieku skaits 0-9	16 711	16 875	234.4
Kopā	16 711	16 875	234.4
IIN deklarācijas sniedzēji (divkāršais ieraksts)			
Darbinieku skaits 0-9	339	351	8.6
Kopā	339	351	8.6

Avots: autoru aprēķini pēc VID datiem

Visi lielie uzņēmumi (darbinieku skaits ≥ 250) ir Gada pārskatu likuma subjekti, aptverot 10.0% no šo pārskatu sniedzēju ziņotā apgrozījuma, kā arī 6.5% darbinieku skaita. Kopumā Gada pārskatu likuma subjekti veido 19.8% no kopējā saimniecību skaita, taču īpatsvars kopējā lauksaimniecības apgrozījumā ir 86.4%, tāpat tajos nodarbināti 58.7% no kopējā darbinieku skaita.

Lielākā daļa lauksaimnieciskās darbības veicēju ir IIN deklarācijas sniedzēji (pamatā vienkāršais ieraksts) – 78.4%, aptverot 12.65% no kopējā lauksaimniecības apgrozījuma.

Noslēgumā jāatzīmē, ka minētie VID dati raksturo informāciju par saimnieciskās darbības veicējiem kā juridiskām vienībām, nevis ekonomiskām vienībām. Taču nereti uzņēmumu kā ekonomisku vienību viedo vairāki subjekti (juridiskas un fiziskas personas), kā arī pastāv savstarpēji saistīti uzņēmumi. Līdz ar to faktiskais lielo uzņēmumu (Taksonomijas regulas subjektu) skaits varētu būt lielāks par 3 uzņēmumiem, kā arī varētu būt lielāks nodarbināto skaits un apgrozījums. Tomēr jāatzīmē, ka ir tikai 11 uzņēmumi (visi ir Gada pārskatu likuma subjekti), kuros darbinieku skaits ir robežās 100-249 (faktiski 101-181). Šo 11 uzņēmumu kopējais apgrozījums 2019.g. bija 195.2 milj. EUR, un tajos bija nodarbināti 1 424 darbinieki. Ja visu šo uzņēmumu apgrozījumu un visus šajos uzņēmumos nodarbinātos darbiniekus attiecinātu uz lielo uzņēmumu grupu, tad lielo uzņēmumu apgrozījums veidotu 18.7% no nozares kopējā apgrozījuma un lielajos uzņēmumos nodarbināto skaits – 7.2% no kopējā nodarbināto skaita. Tādējādi lielo uzņēmumu īpatsvars varētu būt robežās 8.6%-18.7% no nozares kopējā apgrozījuma un 3.8%-7.2% no nozarē nodarbināto skaita. Taču šādas aplēses ir uzskatamas par ļoti konservatīvām, un visdrīzāk, ka faktiskā lielo uzņēmumu daļa (ņemot vērā saistīto uzņēmumu ietekmi) nozares apgrozījumā un nodarbināto skaitā ir mazāka par minēto intervālu augšējām robežām.

1.3. Regulējuma tvēruma Latvijas pārtikas ražošanā

Analoģiski kā lauksaimniecības nozarē, Taksonomijas regulējuma tiešā tvēruma identificēšanai ir izmantots darbinieku skaits pārtikas ražošanas uzņēmumos. Par informācijas avotu pārtikas ražošanā (NACE 2.0 kods C10, izņemot C10.2) ir izmantota CSP apkopotā uzņēmējdarbības strukturālā statistika (Uzņēmumu galvenie uzņēmējdarbības rādītāji), kā arī uzņēmumu gada pārskatu dati (firmas.lv datubāze) un pētījuma autoru novērtējumi. Analīze ir veikta, balstoties uz 2019.g. datiem, jo 2019.g. ir pēdējais gads pirms COVID-19 pandēmijas un uzņēmumu rādītājus tā vēl nav ietekmējusi.

Datu apkopojums no CSP uzņēmējdarbības strukturālās statistikas parāda, ka Latvijas pārtikas nozarē (C10 bez C10.2) 2019.gadā darbojās 1 005 uzņēmumi, ar kopējo apgrozījumu 1.5 mljrd. EUR un 17 249 darbiniekiem (skat. 1-4.tabulu).

1-4.tabula. Pārtikas produktu ražošanas (C10 bez C10.2) uzņēmumu skaits un to galvenie rādītāji grupējumā pēc darbinieku skaita 2019.gadā

Uzņēmumu grupa	Uzņēmumu skaits	Apgrozījums, milj. EUR	Darbinieku skaits
Darbinieku skaits 0-9	772	43.2	1 256
Darbinieku skaits 10-49	152	213.1	3 449
Darbinieku skaits 50-249	69	567.8	6 720
Darbinieku skaits ≥250	12	668.4 ⁿ	5 824
t.sk. darbinieks skaits >500	3	227.5	2 444
Kopā	1 005	1 492.5	17 249

ⁿ – novērtējums, balstoties uz pārtikas nozaru apgrozījumu aplēsēm grupā ≥250 darbinieki; grupas ar darbinieku skaitu 50-249 apgrozījums noteikts pēc atlikuma metodes

Avots: autoru aprēķini pēc CSP un firmas.lv datiem

Nozarē dominē MVU (darbinieku skaits <250) – to skaits veido 98.8% no kopējā pārtikas uzņēmumu skaita, tie apgroza nedaudz vairāk kā pusi (55.2%) no nozares apgrozījuma, nodarbinot 66.2% no kopējiem nozares darbiniekiem.

Tajā skaitā gandrīz 77% pārtikas nozares uzņēmumu nodarbina 0-9 darbiniekus, bet to ražošana aptver tikai 2.9% no nozares kopējā apgrozījuma, kā arī to daļa kopējā nodarbinātībā ir 7.3%.

Pārtikas nozarē darbojas 12 uzņēmumi, kuros katra uzņēmuma darbinieku skaits pārsniedz 250, tajā skaitā novērtēts, ka trijos no tiem katra uzņēmuma darbinieku skaits ir lielāks par 500. Šie lielie uzņēmumi veido 1.2% no kopējā nozares uzņēmumu skaita (0.3%, ja vērtē uzņēmumus ar darbinieku skaitu virs 500), aptver 44.8% no kopējā apgrozījuma (15.2% uzņēmumu ar darbinieku skaitu virs 500), kā arī nodarbina aptuveni trešdaļu nozares darbinieku (14.2%, ja vērtē uzņēmumus ar darbinieku skaitu virs 500).

1-5.tabula. Uzņēmumu skaits un to galvenie rādītāji grupējumā pēc darbinieku skaita pārtikas nozarēs 2019.gadā

Nozare*	Darbinieku skaits <250			Darbinieku skaits ≥250			t.sk. darbinieku skaits >500		
	Uzņēmumu skaits	Darbinieku skaits	Neto apgrozījums, milj. EUR	Uzņēmumu skaits	Darbinieku skaits	Neto apgrozījums, milj. EUR	Uzņēmumu skaits	Darbinieku skaits	Neto apgrozījums, milj. EUR
C10.1	162	2 562	192.8	5	2 408	224.1	1 ⁿ	520 ⁿ	45.6 ⁿ
C10.3	115	857	62.5	0	0	0	0	0	0
C10.4	11	86	...	0	0	0	0	0	0
C10.5	61	1 770	215.5	2	1 253	162.3 ⁿ	1 ⁿ	934 ⁿ	98.6 ⁿ
C10.6	23	290	...	1	312	129.6 ⁿ	0 ⁿ	0 ⁿ	0 ⁿ
C10.7	385	3 789	136.5	3	861	69.0 ⁿ	0 ⁿ	0 ⁿ	0 ⁿ
C10.8	208	1 791	124.5	1	990	83.4 ⁿ	1	990	83.4 ⁿ
C10.9	28	280	...	0	0	0	0	0	0
Kopā	993	11 425	824.1	12	5 824	668.4	3	2 444	227.5

* C10.1 Gaļas un gaļas produktu ražošana, pārstrāde un konservēšana; C10.3 Augļu un dārzeņu pārstrāde un konservēšana; C10.5 Piena produktu ražošana; C10.6 Graudu malšanas produktu, cietes un cietes produktu ražošana; C10.7 Konditorejas un miltu izstrādājumu ražošana; C10.8 Citu pārtikas produktu ražošana; C10.9 Dzīvnieku barības ražošana
 ... - konfidencialitātes dēļ datus nozares līmenī nebija iespējams aprēķināt;

ⁿ – novērtējums, balstoties uz uzņēmumu pārskatu datiem; apgrozījums kursīvā aprēķināts pēc atlikuma vai summas metodes
 Avots: autoru aprēķini pēc CSP un firmas.lv datiem

Visvairāk lielo uzņēmumu (≥250) ir gaļas pārstrādē – 5 uzņēmumi, kam ar 3 uzņēmumiem seko konditorejas un miltu produkcijas ražošana, divi lielie uzņēmumi ir piena pārstrādē, tāpat pa vienam šādam uzņēmuma ir graudu pārstrādē un citu pārtikas produktu ražošanā (saldumu ražošana). Savukārt uzņēmumi, kur darbinieku skaits pārsniedz 500, darbojas gaļas pārstrādē, piena pārstrādē, kā arī saldumu ražošanā (skat. 1-5.tabulu).

Lielākie pārtikas nozares uzņēmumi, to darbinieku skaits un apgrozījums redzami 1-6.tabulā.

1-6.tabula. Lielākie pārtikas ražošanas uzņēmumi (C10, bez C10.2) Latvijā pēc darbinieku skaita (virs 200 darbiniekiem) 2019.gadā

Nr.	Uzņēmuma nosaukums	Darbinieku skaits	Apgrozījums, milj. EUR	Nozare
1	Orkla Latvija, SIA	834	83.4	C10.8
2	RĪGAS PIENA KOMBINĀTS, AS	645	92.8	C10.5
3	RĒZEKNES GAĻAS KOMBINĀTS, SIA	520	45.6	C10.1
4	Kurzemes Gaļsaimnieks, SIA	495	40.3	C10.1
5	Dobeles dzirnavnieks, AS	328	129.6	C10.6
6	Preiļu siers, AS	319	63.8	C10.5
7	FOREVERS, SIA	308	42.5	C10.1
8	Fazer Latvija, SIA	308	26.6	C10.7
9	LĀČI, SIA	290	8.6	C10.7
10	LATVIJAS MAIZNIEKS, AS	276	33.7	C10.7
11	LIEPKALNI, SIA	242	9.0	C10.7
12	ADUGS Production, SIA	226	12.8	C10.7
13	GAĻAS PĀRSTRĀDES UZŅĒMUMS NĀKOTNE, SIA	213	19.9	C10.1
14	HKScan Latvia, AS	212	43.4	C10.1
15	Tukuma Piens, AS	209	57.9	C10.5

Avots: firmas.lv dati

Rezumējot iepriekš minēto, var secināt, ka Taksonomijas regulējuma tvērums tiešā veidā attiecas uz būtisku daļu pārtikas pārstrādes sektora, jo lielie uzņēmumi veido aptuveni 44.8% no kopējā nozares apgrozījuma (uzņēmumi ar darbinieku skaitu >500 – 15.2%) un šajos uzņēmumos nodarbināti aptuveni 33.4% (14.2%). Papildus jāatzīmē, ka augstāks lielo uzņēmumu īpatsvars ir graudu malšanas produktu, cietes un cietes produktu ražošanā (C10.6), gaļas un gaļas produktu ražošanā, pārstrādē un konservēšanā (C10.1) un piena produktu ražošanā (C10.5). Savukārt lielo uzņēmumu ar darbinieku skaitu virs 500 īpaši augsts īpatsvars ir tādās nozarēs kā citu pārtikas produktu ražošana (C10.8) un piena produktu ražošana (C10.5).

2. VIDES MĒRĶU UN TEHNISKĀS PĀRBAUDES KRITĒRIJU RADĪTIE IZAICINĀJUMI LATVIJAS PĀRTIKAS SEKTORAM

2.1. Lauksaimniecības sektors

Šobrīd pastāv liela nenoteiktība attiecībā uz lauksaimniecības TPK (skat. 1.1.nodaļu), jo ļoti nepilnīgā apjomā ir pieejama informācija par papildu deleģēto aktu attiecībā uz TPK klimata mērķiem (Pirmo deleģēto aktu) un topošā Otrā deleģētā akta TPK ir tikai ilgtspējīga finansējuma platformas piedāvāts kritēriju projekts sabiedriskajai apspriešanai. Tomēr šī nepilnīgā informācija iezīmē potenciālo Taksonomijas regulējuma pieeju un vairākus potenciālos izaicinājumus lauksaimniecības sektoram.

Gan topošais papildu deleģētais akts (Pirmā deleģētā akta papildinājums), gan Otrais deleģētais akts paredz, ka lauku saimniecības TPK izpildi un savas saimnieciskās darbības ilgtspēju vides ziņā (atbilstību taksonomijai) pierādīs ar saimniecības ilgtspējas pārvaldības plānu (FSMP)¹⁷ un regulāru saimniecības snieguma uzskaiti (*record keeping*). FSMP un saimniecības snieguma uzskaites galvenās iezīmes ir šādas:

1. Plānā ir jāatspoguļo saimniecības stratēģiju, kā saimniecība nodrošinās konkrētā vides mērķa būtisku sekmēšanu, piemēram, lai būtiski veicinātu klimata pārmaiņu mazināšanu.
2. Plānā ir jābūt noteiktām pārvaldības metodēm, kurām ir vislielākais potenciāls būtiski veicināt konkrētā vides mērķa sekmēšanu, un to plānotajam rezultātam jābūt kvantitatīvi novērtētam. Faktiski šajā plānā jābūt aprakstītām visām saimniecības darbībām, kas pierāda atbilstību konkrētā vides mērķa SC kritērijiem. Attiecībā uz pirmo vides mērķi – jābūt aprakstītām īstenotajām būtiskajām pārvaldības metodēm/praksēm (*essential management practices*), kas ir noteiktas atsevišķi – viengadīgo augu audzēšanai, daudzgadīgo augu audzēšanai un lopkopībai.
3. Plāna ietvaros ir prasība mērīt saimniecības bāzes līmeni attiecībā uz SEG emisijām un oglekļa piesaisti piecu gadu vēsturiskā periodā.
4. Plānā jāapraksta arī pārvaldības prakse DNSH prasību izpildei.
5. Saimniecībai ir jāveic ikgadēju snieguma uzskaiti: jāreģistrē informāciju par SEG emisijām, par sniegumu attiecībā uz TPK (atbilstoši attiecīgo kritēriju specifikai), jāsniedz informācija par pārvaldības prakses ieviešanu u.c.
6. FSMP un saimniecības snieguma uzskaiti (reģistrēto ikgadējo informāciju) ir nepieciešams pārbaudīt (verificēt) neatkarīgai trešajai pusei.

¹⁷ šim dokumentam (plānam) ir nedaudz atšķirīgi nosaukumi dažādos deleģēto aktu projektos, piem., plānotajā Pirmā deleģētā akta papildinājumā ir lietots nosaukums "saimniecības ilgtspējas plāns" (*Farm Sustainability Plan*), bet Otrā deleģētā akta TPK projektā "saimniecības ilgtspējas pārvaldības plāns" (*Farm Sustainability Management Plan*)

Nepieciešamība izstrādāt FSMP un veikt regulāru saimniecības snieguma uzskaiti rada vairākus izaicinājumus. Pirmkārt, liels izaicinājums saimniecībām būs sākotnējā FSMP sagatavošana, jo tā ir saistīta ar apjomīgu aprakstošās informācijas apkopošanu un finansiāliem ieguldījumiem. Otrkārt, izaicinājumus, t.sk. administratīvo slogu un papildu izdevumus, radīs regulārā (ikgadējā) snieguma uzskaitē, it īpaši SEG emisiju un oglekļa piesaistes (*carbon sequestration*) uzskaitē. Treškārt, būtisks izaicinājums (it īpaši finansiāls) būs FSMP un saimniecību snieguma uzskates pārbaudes (verifikācija). Šobrīd nav skaidrs, kas būs neatkarīgās trešās puses, kuras sniegs šādus pakalpojumus. Tādēļ nav iespējams prognozēt šādu pārbažu radītās papildu izmaksas lauku saimniecībām.

Saskaņā ar pieejamo informācija par topošo Pirmā deleģētā akta papildinājumu divos gadījumos lauku saimniecībām būs iespējams nosacīti automātiski kvalificēties kā tādām, kas izpilda SC kritērijus klimata mērķiem¹⁸:

1. Eko-shēmas (*eco-schemes*) un agrovides pasākumi tiks uzskatīti par darbībām, kas būtiski sekmē klimata mērķus.
2. Sertificētas bioloģiskās lauksaimniecības saimniecības tiks uzskatītas par tādām, kas būtiski sekmē klimata mērķus.

Šajos gadījumos, it īpaši sertificētu bioloģiskās lauksaimniecības saimniecību gadījumā, lauku saimniecībām būs vienkāršāk kvalificēties kā vides ziņā ilgtspējīgām, jo būtiskas sekmēšanas nosacījums lielā mērā būs izpildīts automātiski un izaicinājumi būs saistīti tikai ar DNSH kritēriju izpildi. Tā kā bioloģiskās lauksaimniecības prakses jau šobrīd paredz augstus vides standartus, visdrīzāk, ka DNSH kritēriju izpilde bioloģiskajā lauksaimniecībā lielus izaicinājumus neradīs. Tomēr jāreķinās, ka šobrīd vēl nav pieejama informācija par DNSH prasībām.

Atšķirīga situācija ir attiecībā uz konvencionālo lauksaimniecību, kur izaicinājumus radīs gan SC kritēriju izpilde (vismaz minimālajā apmērā), gan DNSH kritēriju izpilde.

Lauksaimniecībā SC kritēriji ir noteikti trīs vides mērķiem:

- 1.vides mērķim “Klimata pārmaiņu mazināšana”;
- 2.vides mērķim “Pielāgošanās klimata pārmaiņām”;
- 6.vides mērķim “Bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzība un atjaunošana”.

2.1.1. Pirmais vides mērķis: klimata pārmaiņu mazināšana

SC kritēriji

Lai pierādītu, ka tiek būtiski veicināta klimata pārmaiņu mazināšana, saimniecībai jāīsteno visas konkrētajai darbības jomai noteiktās būtiskās pārvaldības prakses/metodes (*essential management practices*), izņemot tās, kas acīmredzami nav piemērojamas konkrētajai saimniecībai. Tās ietver norādījumus gan attiecībā uz enerģijas efektivitātes nodrošināšanu, gan augkopībā – kultūraugu apsaimniekošanu, t.sk. augu maiņu, augsnes apsaimniekošanu, barības vielu pārvaldību, augstas daudzveidības ainavu uzturēšanu, gan lopkopībā – par ganāmpulka pārvaldību, lauksaimniecības dzīvnieku barošanu, mēslu apsaimniekošanu, arī

¹⁸ Klimata mērķi ir divi: klimata pārmaiņu mazināšana un pielāgošanās klimata pārmaiņām

augšnes apsaimniekošanu. Šīm praksēm/metodēm jābūt aprakstītām FSMP. Būtiskās pārvaldības prakses ir noteiktas atsevišķi viengadīgām kultūrām, daudzgadīgajām kultūrām un lopkopībai.

No Pirmā deleģētā akta papildinājuma projekta izriet, ka SC kritēriji klimata pārmaiņu mazināšanas mērķim ir formulēti vairāk kā kvalitatīvi kritēriji nekā kvantitatīvi kritēriji, piemēram:

1. Prasība, ka augu maiņai (arozzemē) jānodrošina nezāļu un augu slimību mazināšanu, augšnes auglības un organiskās vielas satura augsnē uzlabošanu, ķīmisko mēslošanas līdzekļu un augu aizsardzības līdzekļu lietošanas samazināšanu, N₂O emisiju samazināšanu un oglekļa piesaistes palielināšanu.
2. Prasība, ka sedzēj- un uztvērējaugiem jāsedz 75% no saimniecības platības ("augšne nedrīkst būt nenosegta").
3. Prasība saimniecībā lietot atbilstošas prakses augšnes veselības aizsargāšanai un saglabāšanai.
4. Prasība saimniecībā izmantot metodes, kas samazina amonjaka emisijas, ja lauksaimniecības augsnēs izmanto vircu, cietos kūtsmēslus un ķīmiskos mēslojumus (minerālmēslus).
5. Lopkopības saimniecībām jāīsteno laba ganāmpulka pārvaldības prakse, kas aptver gan šķirņu izvēles jautājumus, gan dzīvnieku veselības pārvaldību, ganāmpulka profila pārvaldības optimizāciju (piemēram, metāna emisiju no zarnu fermentācijas samazināšanai, produktivitātes kāpināšanai), labu barošanas praksi (kas samazina SEG emisijas ar barošanas palīdzību, samazina metāna emisijas no atgremotāju zarnu fermentācijas, kā arī jāīsteno ilgtspējīga barības sagāde), labu kūtsmēslu apsaimniekošanas praksi.
6. Lopkopības saimniecībām noteikta prasība arī attiecībā uz augšnes apsaimniekošanu: saimniecības ilgtspējas plānā jāapraksta prakses, kas saglabā zālājus (gana vai applauj siena/skābbarības iegūšanai), kas tiek apsaimniekotas kopā ar lopkopību (novērš augšnes sablīvēšanos, ūdens uzkrāšanos (*water logging*), augšnes eroziju un augšnes organiskās vielas zudumu), kā arī noteikts, ka jāievieš laba augšnes apsaimniekošanas prakse.
7. Prasība attiecībā uz energoefektivitāti: saimniecības ilgtspējas plānā jābūt aprakstītam, kā saimniecība ir optimizējusi savu enerģijas avotu kombināciju, piemērojot principu "energoefektivitāte vispirms" un kā tiek īstenotas enerģijas taupīšanas stratēģijas.

No vienas puses šādi kvalitatīvi kritēriji nenosaka tik stingras prasības kā kvantitatīvi kritēriji. Taču no otras puses tie rada neskaidrības, kā lauku saimniecības varēs pierādīt, ka šie kvalitatīvie kritēriji ir izpildīti tādā apjomā, lai tos kvalificētu par būtisku sekmēšanu.

8. Noteikts aizliegums veikt mehānisku nezāļu apkarošanu ar augšnes apvēršanu (*inversion tillage*) starp rindām.
9. Noteikta prasība ieviest labu barības vielu pārvaldības praksi, lai ievērojami samazinātu barības vielu zudumus un mēslošanas līdzekļu izmantošanu, pārsniedzot prasības, kas noteiktas Direktīvā 91/676/EEK (un piemērojamajā Nitrātu rīcības plānā) un Direktīvā (ES) 2016/2284 (un piemērojamajā rīcības programmā). Tai skaitā:
 - 1) viengadīgo kultūru gadījumā noteikta prasība īstenot kultūraugu barības vielu pārvaldības un mēslošanas plānu, kam jābūt balstītam uz sistemātiskām un periodiskām augšnes analīzēm un barības vielu (N, P un K) bilanci plānošanai saimniecības/lauka līmenī. Tas var būt izaicinājums arī tādēļ, ka N analīzes

lauksaimnieki veic reti un to izmantošana Latvijā augkopības praksē vēl nav aprobēta;

- 2) daudzgadīgo kultūru gadījumā noteikta prasība īstenot mēslošanas pārvaldības plānu plānošanai stādījumu/augļu dārzu līmenī, tam jābūt balstītam uz sistemātiskām un periodiskām augsnes analīzēm, jo īpaši pirms jaunu stādījumu ierīkošanas, un regulāru augu barības vielu bilances novērtēšanu pēc augu daļu un lapu diagnostikas;

Šī prasība nozīmē nepieciešamību regulāri veikt augsnes analīzes un mērīt un uzkrāt informāciju par barības vielu “ienesi” un iznesi” (barības vielu bilanci).

Noteikts, ka augstāk minētajiem plāniem jābūt izstrādātiem atbilstoši vadlīnijām un ar programmatūras (*software*) palīdzību. Šādu plānu sagatavošanas atbalstam būtu nepieciešams mērķtiecīgi sagatavot saimniecībām pieejamus atbilstošus programmatūras rīkus/veidnes.

10. Labas barības vielu pārvaldības prakses ietvaros augkopībā ir noteiktas papildu prasības augstas un vidējas intensitātes saimniecībām (*medium and high – input farms* – atbilstoši *Eurostat*): jāizmanto zemas emisijas barības vielu uzglabāšanas un lietošanas tehnoloģijas, piemēram, šķidro kūtsmēsļu dzesēšana, kūtsmēsļu krātuves pārklāšana vai vircas paskābināšana, vircas iesmidzināšana, joslu izkliešana, kūtsmēsļu iestrādāšana augsnē pēc iespējas ātrāk dienā, kad tie uzvesti uz lauka.
11. Daudzgadīgo kultūru saimniecībām noteikta prasība uzturēt zāles segumu vai zaļo segumu/zaļmēslojumu rindstarpās, lai uzlabotu organiskā vielas saturu augsnē.
12. Uz augkopības saimniecībām attiecas prasība par augstas daudzveidības ainavu elementiem (*high diversity landscape features*): vismaz 10 % no lauksaimniecības platības jābūt aizņemtai ar ainavu elementiem, piemēram, dzīvžogiem, koku grupām vai atsevišķiem kokiem, vai ar neproduktīviem ainavu elementiem, ziedu joslām, buferjoslām, dīķiem u.tml. Prasība uzturēt vismaz 10% neproduktīvas lauksaimniecības zemes var būt ļoti ierobežojoša, īpaši vietās, kur vēsturiski šādu neproduktīvo platību apjoms nav bijis tik liels.

Būtiskās pārvaldības metodes/prakses ietver prasības ļoti detalizēti aprakstīt saimniecībā īstenotās pieejas un īstenot dažāda veida labas pārvaldības prakses, kas arī ir jāapraksta saimniecības ilgtspējas pārvaldības plānā (piemēram, laba augsnes apsaimniekošanas prakse, prakses, kas samazina amonjaka emisijas, kas samazina lieko barības vielu izskalošanos virszemes un gruntsūdens objektos un barības vielu iztvaikošanu gaisā, laba ganāmpulka pārvaldības prakse, laba barošanas prakse, laba kūtsmēsļu apsaimniekošanas prakse u.c.). Lai veicinātu sapratni par šādu pieeju un praksi plusiem un mīnusiem, jābūt nodrošinātiem informatīviem materiāliem un apmācībām, kuros tiek skaidrota šāda veida informācija.

DNSH

Attiecībā uz DNSH kritērijiem pārējiem vides mērķim jāatzīmē šādus izaicinājumus:

1. Attiecībā uz pielāgošanos klimata pārmaiņām. Jāveic klimata risku un ievainojamības novērtējums. Darbībām, kuru paredzamais kalpošanas laiks ir līdz 10 gadiem, novērtējumu jāveic, vismaz izmantojot klimata prognožu mērogošanu. Bet darbībām, kuru paredzamais kalpošanas ilgums ir 10 gadu un vairāk, novērtējums veicams, izmantojot modernās klimata prognozes dažādos nākotnes scenārijos – laika periodam, kas atbilst paredzamajam darbības laikam, vismaz 10 – 30 gadu perioda klimatam. Jāatzīmē, ka Latvija ir platības ziņā maza valsts, kas potenciāli varētu

atvieglot šī kritērija izpildi. Lai novērtētu šī kritērija piemērošanas potenciālos izaicinājumus, ir nepieciešams precizēt, vai Latvijas gadījumā būs nepieciešama klimata prognožu mērogošana un kāda ir šī kritērija prasībām atbilstoša klimata prognožu (t.sk. maksas pakalpojumu formā) pieejamība par Latvijas teritoriju. Par šo jautājumu būtu nepieciešamas konsultācijas ar LVĢMC.

2. Attiecībā uz ilgtspējīgu ūdeni un jūras resursu izmantošanu un aizsardzību. Ja darbība ir saistīta ar ūdens ņemšanu, attiecīgās darbības veikšanai jābūt kompetentas iestādes piešķirtai ūdens ņemšanas atļaujai, kurā tiek precizēti nosacījumi, lai izvairītos no būtiskas ietekmes uz ūdenstilpēm.
3. Pārejai uz aprites ekonomiku (attiecas tikai uz augkopību). Ne-dabiskos (*non-natural*) atkritumu materiālus, kas radušies augkopībā, tostarp izlietotās aizsargplēves, neizmantotās agroķīmiskās vielas un mēslošanas līdzekļus, iepakojumu jāsavāc sertificētam atkritumu apsaimniekotājam un tiem jātiek pārstrādātiem vai apglabātiem/deponētiem (*disposed*), ja tie ir bīstami vai citādi nav pārstrādājami. Tādējādi jānodrošina attiecīgo atkritumu šķirošana un nepieciešams slēgt attiecīgu līgumu ar atkritumu apsaimniekotāju.
Noteikts, ka dabiskos (organiskos) materiālus un citus piemērotus atkritumus (kas var ietvert, piemēram, pesticīdu mazgāšanas līdzekļus) jāizmanto lauksaimniecības vajadzībām.
4. Attiecībā uz piesārņojuma novēršanu un kontroli. Jo īpaši zonās, kurās ir slāpekļa piesārņojums un ūdeņi, kas var tikt piesārņoti, jānodrošina slāpekļa izmantošana atbilstoši labai lauksaimniecības praksei. Slāpekļa lietojumam jābūt balstītam uz līdzsvaru starp paredzamo slāpekļa vajadzību kultūraugiem un slāpekļa piegādi kultūraugiem no augsnes un mēslošanas, ņemot vērā ne tikai slāpekļa apjomu no mēslošanas līdzekļiem, bet arī slāpekļa daudzumu, kas jau atrodas augsnē ziemas beigās un slāpekļa piegādi no augsnes organiskā slāpekļa rezervju neto mineralizācijas.
Prasība nozīmē, ka jāveic detalizēti slāpekļa bilances aprēķini.
5. Attiecībā uz piesārņojuma novēršanu un kontroli. Jāveic pasākumi, lai nodrošinātu, ka kūtsmēsli daudzums, kas katru gadu tiek izlietots zemei, tai skaitā no pašu dzīvniekiem, nepārsniedz 170 kg N/ha vai nepārsniedz apjomus, kas izklāstīti Direktīvas 91/676/EEK II pielikumā.

2.1.2. Otrais vides mērķis: pielāgošanās klimata pārmaiņām

SC kritēriji

TPK otrajam vides mērķim ir noteikti Pirmā deleģētā akta papildinājuma projektā. Galvenais izaicinājums lauksaimniecības nozarei, kas izriet no izvirzītajām prasībām SC prasību izpildei, ir saistīts ar klimata risku un neaizsargātības novērtējumu. Proti, lai izpildītu SC kritērijus, nepieciešams īstenot fiziskus un nefiziskus risinājumus, kas būtiski samazina svarīgākos fiziskos klimatriskos. Lai tos noteiktu, jāveic klimatriska un neaizsargātības novērtējums (*climate risk and vulnerability assessment*). Noteikta prasība, ka to izstrādājot jāizmanto vismaz klimata prognozes mazākajā piemērotajā mērogā (*downscaling of climate projections*). Bet, ja darbības paredzamais ilgums ir 10 gadi vai vairāk, jāizmanto pašas jaunākās klimata prognozes visaugstākajā pieejamajā detalizācijas pakāpē pie dažādiem

pašlaik apskatītajiem nākotnes scenārijiem, kuri atbilst darbības paredzamajam ilgumam, tostarp lielāku investīciju gadījumā — vismaz 10–30 gadu klimata prognožu scenārijos. Tā kā noteikts, ka klimata prognožu un ietekmes novērtējuma pamatā ir paraugprakse, tajos jāņem vērā jaunākās zinātniskās atziņas par neaizsargātības un riska analīzi, saistītās metodikas, kas saskan ar jaunākajiem Klimata pārmaiņu starpvaldību padomes (IPCC) ziņojumiem, zinātniski recenzētas publikācijas un atklātā pirmkoda (*open source*) modeļi (piemēram, tādi kā *Copernicus services*, ko nodrošina EK), tad izaicinājums ir rast iespējas šāda veida informāciju padarīt pieejamu arī saimniecībām. Nepieciešama konsultēšanās ar meteoroloģijas speciālistiem (piemēram, LVĢMC), lai noskaidrotu, konkrēti kādas prognozes būs atbilstošas iepriekš minētajām prasībām. Nepieciešams arī noskaidrot, kāda ir sagaidāmā klimata prognožu detalizācijas pakāpe Latvijas gadījumā. Lai neradītu saimniecībām papildu finansiālo slogu, kas saistīts ar šādu prognožu iegādi, valsts līmenī varētu tikt sagatavotas klimata prognozes attiecīgajam periodam (vismaz minimālā apmērā), padarot šīs prognozes pieejamas.

Papildus ir noteikta prasība, ka īstenotie pielāgošanās risinājumi (risinājumi, kas būtiski samazina svarīgākos fiziskos klimatriskos) ir jāmonitorē un jāmēra, salīdzinot ar iepriekš noteiktiem rādītājiem, un, ja rādītāji nav sasniegti, jāparedz korekcijas pasākumi.

Salīdzinot ar SC prasībām lauksaimniecībai citos vides mērķos, šajā gadījumā prasības varētu būt viegli izpildāmas, ja tiek atrisināts jautājums par klimata prognožu pieejamību.

Jāņem vērā, ka šīs prasības tiks noteiktas Pirmā deleģētā akta papildinājumā, kurš šobrīd ir tikai projekta versijā, tādēļ pastāv nenoteiktība, kādas būs šīs prasības, kad tiks pieņemts Pirmā deleģētā akta papildinājums.

Nemot vērā informāciju Pirmā deleģētā akta paskaidrojuma rakstā (*explanatory memorandum*), domājams, ka pārsvarā gadījumos lauksaimniecības nozarē par taksonomijai atbilstošiem varēs uzskatīt tikai izdevumus, kas saistīti ar saimnieciskās darbības padarīšanu par klimatnoturīgu, nevis apgrozījumu, kas saistīti ar attiecīgo lauksaimniecisko darbību. Piemēram, ja lauksaimniecības ēka tiek renovēta, lai uzlabotu noturību pret klimata pārmaiņām, par taksonomijai atbilstošu var uzskatīt izdevumus, kas saistīti ar attiecīgo renovāciju, bet ne apgrozījumu, kas saistīts ar tā lauksaimniecisko darbību, arī pēc tam, kad ēka ir padarīta par klimatnoturīgu.

DNSH

1. DNSH attiecībā uz klimata pārmaiņu mazināšanu: Darbībai jānodrošina šādi standarti labu lauksaimniecības un vides apstākļu nodrošināšanai (LLVA) – atbilstoši ES Regulas Nr.1306/2013 II. pielikumam¹⁹:
 - 1) tiek uzturēti ilggadīgie zālāji (LLVA 1);
 - 2) tiek atbilstoši aizsargāti mitrāji un kūdrāji (LLVA 2);
 - 3) laukaugu rugāji netiek dedzināti, izņemot gadījumus, kad tam ir piešķirts atbrīvojums augu veselības apsvērumu dēļ (LLVA 3);
 - 4) minimāla augsnes apstrāde, tostarp nogāzēs (*minimum land management under tillage*) (LLVA 6). Šī prasība ir neskaidri noformulēta. Nemot vērā, ka angļu valodas terminam “*tillage*” ir samērā plaša nozīme, apzīmējot gan aršanu, gan arī citas

¹⁹ Šī pētījuma sagatavošanas laikā publiski pieejama ir spēkā esošā Regula 1306/2013, bet Pirmā deleģētā papildinājumā plānots izmantot jauno KLP regulējumu

augšnes apstrādes veidus, šobrīd nav iespējams precīzi novērtēt šī kritērija radītos izaicinājumus;

- 5) tiek nodrošināts, ka nav nenosegtas augšnes jūtīgajā periodā (attiecas tikai uz daudzgadīgo kultūru audzēšanu, LLVA 7). Atbilstoši LLVA 7, jānodrošina veģetācijas pārklājums vai rugāji un augu (piem., dārzenus) atliekas.
2. Pārējie DNSH kritēriji (nosacījumi) ir tādi paši kā lauksaimniecības nozarei klimata pārmaiņu mazināšanā (skat. 2.1.1.apakšnodaļu):
 - 1) DNSH attiecībā uz ilgtspējīgu ūdeni un jūras resursu izmantošanu un aizsardzību;
 - 2) DNSH nosacījums pārejai uz aprites ekonomiku;
 - 3) DNSH attiecībā uz piesārņojuma novēršanu un kontroli;
 - 4) DNSH attiecībā uz bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzību un atjaunošanu.

Ja tiek atrisināts jautājums par pieeju mūsdienīgai klimata prognožu informācijai, tad lauksaimniecības saimniecībām var būt salīdzinoši vienkārši kvalificēties kā atbilstošām taksonomijas prasībām būtiski veicinot pielāgošanos klimata pārmaiņām, jo nav citu būtiski ierobežojošu specifisku prasību. Arī attiecīgās DNSH prasības būtiskus izaicinājumus saimniecībām nerada.

2.1.3. Sestais vides mērķis: bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzība un atjaunošana

Lopkopība: SC

Otrā deleģētā akta TPK projektā ir piedāvātas trīs alternatīvas, kā lopkopībā izpildīt SC kritērijus:

1. Ekstensīva ganīšana (A izvēle).
2. Retu šķirņu audzēšana (*farming rare breeds*) (B izvēle).
3. Ilgtspējīgas saimniecības slāpekļa bilances nodrošināšana (*Ensuring a sustainable farm-gate nitrogen balance*) (C izvēle).

Būtiskākie šo SC kritēriju radītie izaicinājumi ir šādi:

1. Ekstensīva ganīšana (A izvēle) un retu šķirņu audzēšana (B izvēle) varētu būt pieejamākā alternatīva SC kritēriju izpildei bioloģiskām saimniecībām un mazām saimniecībām:
 - 1) no TPK projekta izriet, ka ekstensīvās ganīšanas iespēja (A izvēle) būs pieejama saimniecībām, kurām vismaz 50% (vai 20%, ar plānu sasniegt 50% 5 gadu laikā) no platības veido bioloģiski vērtīgi zālāji vai "kvalificētas" dzīvotnes ārpus ilggadīgiem zālājiem, vai zeme tiek apsaimniekota saskaņā ar apdraudēto sugu oficiālu aizsardzības shēmu. Tādējādi šī iespēja būs pamatā pieejama bioloģiskām saimniecībām vai saimniecībām, kas virzās uz bioloģisko lopkopību;
 - 2) attiecībā uz reto šķirņu turēšanas iespēju (B izvēli) aktuāls ir jautājums, vai kāda no Latvijas vietējām govju (Latvijas zilā, Latvijas brūnā), aitu (Latvijas tumšgalve) un cūku (Latvijas baltā) šķirnēm kvalificējas kā reta šķirne šo TPK kontekstā. Ja šīs šķirnes var kvalificēties, tad šī alternatīva būtu reāla iespēja kā noteiktām nišas

saimniecībām (it īpaši bioloģiskām, bet ne tikai) izpildīt SC kritērijus un tādā veidā kvalificēt savu saimniecisko darbību kā vides ziņā ilgtspējīgu.

2. Attiecībā uz A izvēli – ar ganīšanu šo TPK kontekstā saprot arī cūku, putnu un trušu ganīšanu. Šobrīd Latvijā cūku ganīšana nav atļauta Āfrikas cūku mēra riska dēļ.
3. Retu dzīvnieku šķirņu audzēšana (B izvēle) – būs pieejama saimniecībām, kam 50% ganāmpulka (vai 20% ar plānu sasniegt 50% piecu gadu laikā) veido “tīras” retās sugas. Kvalificējas sugas saskaņā ar FAO DAD-IS vai riska sugas saskaņā ar globālo klasifikāciju (piem., FAO klasifikācijas riska līmeņi) vai ir zem Regulas 1974/2006 IV pielikuma sliekšņiem. Nopietns izaicinājums būs šķirnes “tīrības” pierādīšana. Pie esošā TPK projekta pastāv bažas, ka nepieciešamo šķirnes “tīrību” varēs pierādīt tikai specializētas ciltsdarba saimniecības, bet ne parastās lopkopības saimniecības.
4. Konvencionālas lopkopības (piem., piena lopkopības, cūkkopības, putnkopības) gadījumā praktiski vienīgā īstenojamā alternatīvā ir ilgtspējīgas slāpekļa bilances nodrošināšana (C izvēle). Jāatzīmē, ka šīs alternatīvas TPK ir formulēti vienādi augkopībai un lopkopībai, jo balstās uz saimniecības līmeņa (*farm-gate*) slāpekļa bilances pieeju. Taču jāatzīmē, ka slāpekļa izmantošanas efektivitātes (NUE) kritēriji lopkopībā ir zemāki – 30% atgremotājiem un 40% pārejiem dzīvniekiem. Šobrīd Latvijā nav pieejami dati, kas ļautu novērtēt esošo lopkopības saimniecību spējas izpildīt šos kritērijus. Taču indikatīvi novērtējumi liecina, ka, piemēram, piena lopkopībā varētu būt nopietns izaicinājums 30% NUE izpilde.
5. Attiecībā uz C izvēli:
 - 1) jāievēro slāpekļa pārpalikumu limiti: “slīdošā” trīs gadu periodā N pārpalikums no minerālmēsliem nedrīkst pārsniegt 30 kg N/ha/gadā, kopējais N pārpalikums no minerālmēsliem un organiskās vielas – 90 kg N/ha/gadā un N pārpalikums no organiskās vielas nepārsniedz limitus saskaņā ar TPK noteikto grafiku. Saskaņā ar šo grafiku, jo vairāk lieto organisko mēslojumu, jo lielāks N pārpalikums atļauts (30 kg N/ha/gadā, ja netiek lietots organiskais mēslojums, un 90 kg N/ha/gadā pie maksimālā organiskā mēslojuma). N pārpalikuma limitu ievērošana jādemonstrē ar digitālu rīku, ko akceptē ES, nacionālās vai reģionālās institūcijas, vai rakstiskā formā. Tādēļ svarīga būs atbilstošu digitālo rīku pieejamība lauku saimniecībām;
 - 2) noteikts organiskā mēslojuma lietošanas ierobežojums: organiskais mēslojums nedrīkst pārsniegt 120 kg N/ha/gadā laukaugu platībām un 10 kg N/ha/gadā zālājiem. Šo kritēriju (nosacījumu) piemēro katram hektāram, nevis vidēji visai saimniecībai. Tādējādi rodas divi izaicinājumi. Pirmkārt, būs nepieciešams plānot organiskā mēslojuma izmantošanu ļoti detalizētā līmenī. Otrkārt, radīsies papildu administratīvais slogs, jo būs nepieciešams dokumentēt šī kritērija izpildi;
 - 3) ja lopkopības saimniecībai ir nepietiekama LIZ un tā importē (iepērk no ārienes) barību un eksportē (izved no saimniecības) mēslus (t.sk. digestāta formā), tai jāpierāda, ka attiecīgā augkopības saimniecība importē un lieto mēslojumu saskaņā ar C izvēlei noteiktajiem kritērijiem. Kā vēlāmākais risinājums tiek piedāvāts arī importētāja saimniecībai sastādīt slāpekļa bilanci (ar ko tiktu korigēta eksportējošās saimniecības bilance), un abu saimniecību bilances tiktu iesniegtas kopā. Tādējādi šī kritērija izpilde ir ļoti atkarīga no saimniecību savstarpējās sadarbības.
6. B un C izvēlēm (it īpaši C izvēlei) izaicinājumu var radīt SC kritēriji par augstas bioloģiskās daudzveidības ainavas elementu (HBLF) radīšanu un uzturēšanu:
 - 1) prasība, ka vismaz 10% (vai 10% jāsasniedz gada laikā, ja ir mazāk) no platības ir jābūt neproduktīviem HBLF. Šīs prasības izpilde varētu būt īpaši problemātiska

intensīvām cūkkopības un putnkopības saimniecībām, kurām mēdz būt nelielas zemes platības (zeme zem un ap fermas ēkām);

- 2) prasības par buferzonām, jo TPK prasības ir augstākas par šī brīža prasībām.
7. SC kritēriji attiecībā uz papildu barošanu (attiecas uz visām trim izvēlēm – A, B un C) satur vairākus kritērijus, kas varētu radīt izaicinājumus lopkopībā (it īpaši C izvēlei):
- 1) prasība, ka barībai, kas tiek iepirkta no ārpusē, ir jābūt sertificētai, ka tā nav no teritorijām, kur ir pārveidotas dabiskās dzīvotnes. It īpaši aktuāls šis ierobežojums ir sojas produktiem (sojas spraukumiem) un palmu eļļai. Piemēram, cūkkopība, putnkopība un zināmā mērā arī piena lopkopība ir ļoti atkarīga no importētiem sojas spraukumiem. Pašreiz pārsvarā importēti ĢM sojas spraukumi no Dienvidamerikas un Ziemeļamerikas, tādējādi pastāv risks, ka šie sojas produkti var būt iegūti no teritorijām, kur ir pārveidotas dzīvotnes;
 - 2) liegums dzīvnieku barošanā izmantot zivis saturošu barību, izņemot zivju atkritumus (bet ne piezveju, jo piezveja netiek uzskatīta par "atkritumu"). Jāatzīmē, ka šobrīd, piemēram, cūkkopībā sivēnu barošanā tiek izmantoti zivju milti, kurus pārsvarā ražo no brētliņām u.tml. zivīm (nevis zivju atkritumiem). Šī kritērija kontekstā šāda barība kvalificētos kā neatbilstoša SC kritērijiem. Tādēļ būtu nepieciešama padziļināta dzīvnieku barošanas prakšu izpēte, iesaistot dzīvnieku barošanas speciālistus, lai varētu novērtēt šī kritērija radītos izaicinājumus;
 - 3) attiecībā uz ganāmiem dzīvniekiem (pamatā atgremotājiem) noteikta prasība, ka 75% no gada barības vajadzības ir jānodrošina ar ganīšanos zālajos vai ar "pievestu sienu" (*brought-in hay*). Tas var radīt problēmas intensīvām piena lopkopības saimniecībām, jo tajās lielu daļu rupjās barības vajadzības nodrošina ar skābbarību un skābsienu, it īpaši ar kukurūzas skābbarību no aramzemēm. Papildus jāatzīmē, ka kritēriju projektā ir ļoti neskaidra termina "pievests siens" nozīme: nav skaidrs, vai šis termins ietver tikai sienu vai arī skābbarību un skābsienu. Ja kritērijs izslēdz (ierobežo) skābbarības un skābsiena izmantošanu, tas var radīt nopietnu izaicinājumu lopkopības, it īpaši intensīvajām piena lopkopības, saimniecībām. Turklāt šis kritērijs īpašus izaicinājumus rada saimniecībām (pārsvarā intensīvām piena lopkopības), kuras kā pamata rupjās barības avotu izmanto kukurūzas skābbarību, jo šī skābbarība netiek iegūta no zālājiem;
 - 4) attiecībā uz ganāmiem dzīvniekiem vēl ir noteikta prasība, ka vismaz pusi no nepieciešamās papildu barības (12.5% no kopējās vajadzības) ir jānodrošina ar agroekoloģisko pasākumu rezultātiem (*output*), piem., uztvērējaugi, sedzējaugi, nocirsto koku rupjo barību, kā arī no aprites ekonomikas rezultātiem (*output*). Izaicinājuma nozīmīgums ir atkarīgs no tā, cik lielā mērā šobrīd Latvijā šādi produkti tiek izmantoti ganāmo dzīvnieku barošanā. Saskaņā ar indikatīvas izpētes rezultātiem šādu barību izmanto salīdzinoši maz. Kontekstā ar iepriekšējo kritēriju (75% barības no zālājiem) šis kritērijs var radīt izaicinājumu saimniecībām, kurām barība no zālājiem nodrošina mazāk par 87.5% (75%+12.5%) no barības vajadzības;
 - 5) prasība, ka cūkām, putniem u.tml. dzīvniekiem, vismaz 75% no gada barības vajadzības ir jānodrošina no pašā saimniecībā izaudzētas lopbarības, piemēram, kas iegūta no uztvērējaugi, sedzējaugi, nocirsto koku rupjās barības, un aprites ekonomikas rezultātiem (pamatā cilvēku pārtikas atkritumiem). Šis kritērijs var radīt izaicinājumus intensīvajās cūku un putnu saimniecībās, jo tajās

nereti graudu un proteīna barības līdzekļus iepērk. Pēdējos gados ir mainījušies cūkkopības saimniecību biznesa modeļi (palielinājusies pašaudzētas graudu barības izmantošana). Tomēr, ja šis kritērijs paredzēs, ka 75% no visas barības jānodrošina šādā veidā, tad tas radīs izaicinājumus daļai intensīvo cūkkopības saimniecību un it īpaši putnkopības saimniecībām.

8. Ir noteiktas prasības attiecībā uz ganīšanas režīmu (attiecas uz visām trim izvēlēm – A, B un C): ganīšanas intensitātei ir jābūt plānotai un jāreģistrē. Ganību intensitāte nedrīkst pārsniegt 0.7 LielV/ha dabiskos un pusdabiskos (*seminatural*) zālajos un 1.5 LielV/ha citās ganībās, ja vietējie noteikumi nenosaka zemāku ganīšanas intensitāti. Šis kritērijs var radīt šķēršļus pārejai uz plašāku dzīvnieku ganīšanu piena lopkopībā.

Lopkopība: DNSH

Jāatzīmē šādi izaicinājumi, kas izriet no DNSH kritērijiem lopkopībā:

1. Attiecībā uz klimata pārmaiņu mazināšanas mērķi: noteikts aizliegums lietot kūdru, t.sk. kā mēslojumu, augšanas substrātu (*growing media*), pakaišiem (*animal bedding*) utt. Kopumā šis kritērijs būtiskus izaicinājumus lopkopībā nerada, jo lopkopībā maz tiek izmantot kūdra pakaišiem vai citām vajadzībām. Šis kritērijs nopietnus izaicinājumus rada augkopībā (skat. tālāk šajā apakšnodaļā).
2. Attiecībā uz pielāgošanos klimata pārmaiņām: jāveic klimata risku un ievainojamības novērtējums (skat. DNSH kritērijus 2.1.1.apakšnodaļā).
3. Attiecībā uz ilgtspējīgu ūdens un jūras resursu izmantošanu un aizsardzību: noteikts liegums mājlopu piekļuvei dabiskajiem ūdeņiem (izņemot, ja tas ir labvēlīgs ganību režīms konkrētajai specifiskajai situācijai) un ūdens tilpņu modificēšanai (piem., upju taisnošanai). No TPK projekta nav pilnībā skaidrs, vai šis liegums attiecas vai neattiecas uz grāvjiem un dīķiem. Šāds kritērijs var radīt izaicinājumus lauksaimniekiem, kuri audzē ganāmos dzīvniekus – aitas, kazas, gaļas liellopus un arī slaucamās govīs, kur ganīšana tiek praktizēta tā, ka dzīvnieki dzeršanai izmanto ūdeni no dabiskām ūdens tilpnēm – strautiem, upēm, ezeriem utt. Ja būs šāds liegums, tas nozīmē, ka būs nepieciešama speciāla ūdens piegāde uz ganībām.
4. Attiecībā uz pāreju uz aprites ekonomiku: noteikta prasība, ka jāsamazina primāro materiālu, t.sk. enerģijas patēriņu uz vienu izlaides vienību, kā arī jāizmanto atlikumi un blakusprodukti. Ir atļauta anaerobā fermentācija biogāzes ražošanai, ja:
 - 1) tiek izmantoti substrāti, kas minēti Direktīvas 2018/2001 IX pielikuma A sadaļā (pamatā tie ir mēsli, salmi, atkritumi utt.). Šis nosacījums nepieļauj biogāzes ražošanā izmantot kukurūzu un citas speciāli audzētas kultūras;
 - 2) tiek novērstas metāna noplūdes;
 - 3) digestāts tiek izmantots kā mēslojums/augšnes uzlabotājs.
 Minētais kritērijs par biogāzes ražošanu izaicinājumus nerada saimniecībām, kur biogāzes ražošana tiek īstenota kā vides pasākums – mēsli (un atkritumi) apsaimniekošana. Taču šis kritērijs radīs izaicinājumus saimniecībās, kurās biogāzes ražošana ir izveidota saistībā ar dalību t.s. obligātā elektroenerģijas iepirkuma mehānismā, jo šajās saimniecībās biogāzes ražošanā pamatā izmanto kukurūzu.
5. Attiecībā uz piesārņojuma novēršanu un kontroli:
 - 1) intensīvajās putnu un cūku fermās jāsamazina emisijas vismaz līdz labākās prakses līmenim. Šobrīd nav iespējams novērtēt, cik lielu izaicinājumu radīs šis kritērijs. Kopumā notiek virzība uz emisiju samazināšanu intensīvajās putnu un cūku

fermās. Tomēr kritērija izpilde būs atkarīga no tā, kādus limitus noteiks labās prakses vadlīnijas;

- 2) 10 gadu laikā par 25% jāsamazina aktīvo farmaceitisko vielu lietošana, kā arī nedrīkst lietot diklofenaku. Šis nosacījums var radīt būtiskus izaicinājumus, it īpaši konvencionālajai lopkopībai, kur plašāk tiek lietoti medikamenti. Tomēr, lai pilnvērtīgi vērtētu šī kritērija radītos izaicinājumus, ir nepieciešamas konsultācijas ar lopkopības nozares pārstāvjiem, t.sk., lai noskaidrotu, vai diklofenaka lietošanas liegums nozarei rada izaicinājumus.

Augkopība: SC

SC kritēriju blokā ir iezīmēti trīs veidi, kā augkopībā ir iespējams būtiski sekmēt sesto vides mērķi (bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzība un atjaunošana):

1. Saimniecības zemē tiek iekļautas lielas teritorijas, kas bagātas ar bioloģisko daudzveidību (A izvēle).
2. Tiek nodrošināta ilgtspējīga saimniecības slāpekļa balance (B izvēle).
3. Ierobežota sintētisko AAL produktu un vara lietošana, kas kaitē bioloģiskajai daudzveidībai (C izvēle).

No minētajām trīs alternatīvām intensīvām konvencionālajām augkopības saimniecībām praktiski vienīgā īstenojamā alternatīva ir ilgtspējīgas slāpekļa bilances nodrošināšana (B izvēle), jo A un C izvēles ir specifiskas un pārsvarā attiecas uz bioloģisko lauksaimniecību.

TPK projektā noteiktie SC kritēriji augkopībai rada šādus būtiskākos izaicinājumus:

1. Attiecībā uz to, kā īstenot A izvēli, TPK ir noteikti četri varianti:
 - 1) neproduktīvi HBLF – prasība, ka tiek uzturēti neproduktīvi HBLF vismaz 20% no saimniecības platības (vai 20% jāsasniedz gada laikā), un papildus prasība par pesticīdu lietošanas apjoma samazināšanu. Visdrīzāk šo kritēriju varēs izpildīt tikai ekstensīvas un pamatā bioloģiskas saimniecības;
 - 2) produktīvi HBLF – prasība uzturēt “produktīvu HBLF” platību, t.i., ar bioloģisko daudzveidību bagātu saimniecības produktīvo teritoriju²⁰, vismaz 30% no saimniecības platības (vai 30% jāsasniedz gada laikā). Šo kritēriju iespējams, ka varētu izpildīt arī tādas ekstensīvas saimniecības, kas nav bioloģiskas;
 - 3) neproduktīvu un produktīvu HBLF kombinācija – līdzīgas prasības kā iepriekšējam variantam: jāuztur neproduktīvi HBLF un produktīvi HBLF vismaz 30% no saimniecības platības (vai 30% jāsasniedz gada laikā). Izaicinājumi arī līdzīgi;
 - 4) aizsardzības shēmas (*conservation schemes*) – vismaz 30% no saimniecības zemes ietilpst kādā oficiālā aizsardzības shēmā, ko atzinušas nacionālās iestādes prioritārajām sugām un dzīvotnēm. Šos kritērijus var izpildīt tikai ļoti specifiskas saimniecības, kuras atrodas dabas aizsardzības teritorijās.
2. Ilgtspējīgas saimniecības slāpekļa bilances nodrošināšanai (B izvēlei) ir tādi paši kritēriji (tāds pats kritēriju kopums un metodoloģija) kā lopkopībā (skat. lopkopības C izvēli). Konvencionālas augkopības, it īpaši intensīvas augkopības gadījumā šī ir praktiski vienīgā iespēja, kā izpildīt vismaz vienu SC kritēriju kopumu. Šobrīd pieejamie dati par situāciju Latvijā neļauj pilnvērtīgi novērtēt kritēriju par slāpekļa

²⁰ Ar produktīviem HBLF tiek saprastas ar bioloģisko daudzveidību bagātas agroekosistēmas, kuras tiek apsaimniekotas ražas iegūšanai, piemēram, augstas bioloģiskās daudzveidības ekstensīvās pļavas, virsāji (*heathlands*), agromežsaimniecības (*agroforestry*) teritorijas ar dabisko pamatni, krūmāji u.c.

pārpalikuma limitiem un minimālo NUE radīto ietekmi uz augkopības saimniecībām. Tomēr saskaņā ar indikatīviem novērtējumiem konvencionālajā augkopībā varētu būt izaicinājums izpildīt prasību par minimālo NUE 70%.

3. Attiecībā uz C izvēli (Ierobežota sintētisko AAL produktu un vara lietošana) TPK ir paredzēts, ka to var īstenot:
 - 1) saimniekojot saskaņā ar ES bioloģiskās lauksaimniecības standartiem vai pierādot, ka lauksaimnieciskajā ražošanā tiek izmantoti tikai AAL, kas atļauti saskaņā ar Regulas 2018/848 24.pantu (izņemot 4. pantā minētos izņēmuma produktus);
 - 2) nodrošinot, ka maksimālais varu saturošu AAL lietošanas apjoms ir 28 kg vara/ha 7 gadu periodā (t.i., vidēji 4 kg vara/ha gadā).

Visreālākās iespējas šo SC kritēriju izpildīt būs bioloģiskajām saimniecībām. Zināmus izaicinājumus var radīt prasība samazināt vara preparātu lietošanu, jo tos mēdz izmantot kā fungicīdu un antibakteriālu līdzekli.
4. Izaicinājumus augkopības sektoram izpildīt SC kritērijus rada TPK projektā noteiktie vispārējie SC kritēriji, kas attiecas uz visām trim izvēlēm (A, B un C):
 - 1) prasības minimizēt dzīvotņu zaudēšanu un pārveidošanu, prasības par HBLF un prasības par buferzonām ir līdzīgas prasībām lopkopībai;
 - 2) izaicinājumus rada kritēriji par diversificētu augu maiņu. Šobrīd intensīvajās augkopības saimniecībās pārsvarā netiek izpildītas šajā SC kritēriju blokā noteiktās prasības. Izaicinājumus radoša varētu būt prasība, ka jebkuras atsevišķas "naudas kultūras" (*cash crop*) daļa platībā nevar pārsniegt 33%. Domājams, ka daudzās saimniecībās ziemas kviešu īpatsvars ir augstāks. Tāpat izaicinoša varētu būt prasība, ka uz tā paša lauka ir jābūt obligātai pamatkultūras maiņai (turklāt pamatkultūrām ir jābūt no dažādām botāniskajām saimēm). Izaicinājumus augļu koku un ogulāju sektoram var radīt prasību sadaļa par augu rotāciju ilggadīgajos stādījumos;
 - 3) saimniecībās ar pastāvīgām kultūrām (kur nav iespējama augu maiņa) ir jābūt vismaz 5 dažādām kultūrām vai ilggadīgo stādījumu gadījumā agromežsaimniecību (*agroforestry*) vai augļu dārzus ir jākombinē ar citiem lakstaugiem un koku augiem, lai palielinātu sistēmas noturību. Alternatīva ir īstenot augu maiņu ar vismaz divām kultūrām, no kurām viens ir pākšaugi.
5. Izaicinājumu var radīt nosacījums par HBLF radīšanu/uzturēšanu: vismaz 10% (vai 10% jāsasniedz gada laikā, ja ir mazāk) no saimniecības platības ir jābūt neproduktīviem HBLF, un prasības par buferzonām, jo TPK prasības ir augstākas par šī brīža prasībām.

Augkopība: DNSH

Jāatzīmē šādi izaicinājumi, kas izriet no DNSH kritērijiem:

1. Attiecībā uz klimata pārmaiņu mazināšanu: liegums lietot jebkādas kūdras un kūdras saturošus produktus un materiālus, piem., kā substrātu, mēslojumu, pakaišus u.c. Šis kritērijs rada nopietnus izaicinājumus stādu audzēšanas nozarei, kurā plaši izmanto kūdras substrātus un kur kūdras substrātiem šobrīd nav labu alternatīvu.
2. Attiecībā uz ilgtspējīgu ūdens un jūras resursu izmantošanu un aizsardzību: noteiktas dažādas prasības ūdens izmantošanai lauksaimniecībā, t.sk. laistīšanai. Tiek prasīta patērētā ūdens uzskaitē un reģistrēšana, un ir noteiktas minimālās efektivitātes laistīšanas sistēmu prasības. Šis nosacījums var radīt zināmus izaicinājumus, jo šobrīd nav prasības mērīt un reģistrēt ūdens patēriņu. Tomēr, ņemot vērā Latvijas klimatisko

- specifiku (nav izteiktas vajadzības pēc apūdeņošanas/laistīšanas), šis kritērijs varētu radīt izaicinājums tikai dažiem specifiskiem sektoriem, piem., dārzeņu audzēšana, smiltsērķšķu audzēšana.
3. Attiecībā uz pāreju uz aprites ekonomiku: noteikta prasība savākt “ne-dabiskos” atkritumu materiālus, kas radušies augkopībā, piem., dažādas plēves, nelietotus mēslošanas līdzekļus un AAL, iepakojumu u.tml., tos attiecīgi nodot reciklēšanai vai “deponēšanai”. Papildus, dabiskos (organiskos) materiālus nedrīkst dedzināt bez enerģijas atgūšanas vai atstāt “sapūšanai”. Kopumā šis kritērijs būtiskus izaicinājumus nerada. Taču kritērija formulējums rada neskaidrības par to, vai šis nosacījums attiecas arī uz salmu un citu augu atlieku atstāšanu uz lauka. Salmu un augu atlieku atstāšana uz lauka šobrīd ir normāla prakse, un to uzskata par labvēlīgu (piem., tā paaugstina organiskās vielas saturu augsnē). Ja šādu praksi pielīdzinātu “atkritumu atstāšanai sapūšanai”, tad tas nozīmētu, ka augkopības saimniecības, it īpaši tās, kuras lieto samazinātās augsnes (t.s. bezaršanas) augsnes apstrādes tehnoloģijas, nevarētu kvalificēties kā vides ziņā ilgtspējīgas, pat izpildot visus šī vides mērķa SC kritērijus.
 4. Attiecībā uz piesārņojuma novēršanu un kontroli: noteikts, ka audzēšanas sezonas pārtraukumos (t.i., rudens/ziemas periodā) augsnei ir jābūt nosegtai ar augiem (ar augiem, ko sēj pirms ziemas, vai sedzēj- un uztvērējaugiem) (ar izņēmumu, ja saimniecība var pierādīt, ka augsnes sagatavošana ir iespējama vienīgi īsi pirms audzēšanas sezonas). No šī kritērija izriet, ka Latvijas apstākļos būs obligāti jālieto starpkultūras, ja pēc ziemājiem/vasarājiem audzē vasarājus. Tomēr kritērija formulējums ir neskaidrs, un nav iespējams saprast, vai tas netiks interpretēts arī plašāk, piem., ka nedrīkst veikt melno papuvi (“melna zeme”), nevar rušināt apdobs un rindstarpas augļu dārzos un ogulājos (t.i., turēt melnu zemi).
 5. Attiecībā uz piesārņojuma novēršanu un kontroli: noteikta prasība sastādīt ikgadēju augu barības vielu pārvaldības un mēslošanas plānu (*crop nutrient management and fertilisation plan*). Noteikts, ka šādam plānam jāatbilst īpašām vadlīnijām (kas apstiprinātas nacionālā līmenī vai atbilstoši ES vai citu atzītu iestāžu vadlīnijām). Plāna izstrādē jāņem vērā laukā audzēto kultūru un ražas vēsturi, augu atliekas, barības vielu līmeni augsnē, plānotās ražas pie sagaidāmās šķirnes un sēklu potenciāla, tam jābūt balstītam uz iepriekšējo augu maiņas ciklu vai citu piemērotu laika periodu (ne mazāk kā 3 gadiem). Noteikts, ka reizi 3-5 gados jāveic augsnes analīzes, tai skaitā jānosaka augsnes pH līmeni un N apjomu, bet reizi 5 gados jāveic P analīzes. Noteikts, ka augsnes pH līmenim jābūt optimālā 6.7-7.0 līmenī, izņemot slapjo lauksaimniecību (*paludiculture*) mitrainēs. Tas var būt izaicinājums, jo Latvijā daudzās laukaugu platībās ir zemāks pH līmenis.
Papildus noteikts, ka jāaprēķina arī humusa bilanci (*humus balance*) un tā nedrīkst būt negatīva, šai balancei jābūt atbilstoši izstrādātai, piemēram, izmantojot AMG modeli, un lauksaimniekam ir jāpierāda, ka balance ir aprēķināta pareizi vai, ka to ir pārbaudījis atbilstošs eksperts.
Kopumā secināms, ka šī kritērija ietvaros noteiktās prasības (it īpaši attiecībā uz augu maiņas ietekmes, šķirnes un sēklu potenciāla ņemšanu vērā) ir augstākas par šobrīd Latvijā spēkā esošajām prasībām un pastāvošo praksi Latvijas lauksaimniecībā. Tomēr būtu nepieciešama papildu izpēte, t.sk. iesaistot agronomijas speciālistus, lai novērtētu šī kritērija radītos izaicinājumus.
 6. Attiecībā uz piesārņojuma novēršanu un kontroli: noteikts ierobežots periods, kurā lauki var tikt mēsloti (ar minerālmēsliem un organisko mēslojumu). Mēslojumam

jābūt mērķētam uz periodu, kad augi aktīvi aug. Nevienu mēslojumu nedrīkst lietot agrāk kā 1 mēnesi pirms augšanas sezonas sākuma.

7. Attiecībā uz piesārņojuma novēršanu un kontroli: noteikts, ka dzīvnieku vircu (šķīdzmēslos) un digestātu jāiestrādā augsnē, izmantojot tādas paņēmienus, kas novērš amonjaka emisijas, piemēram, izkliede joslās (lentveida izkliedētāji) (*trailing hose; trailing shoe*) vai iesmidzināšanu (*injection*) augsnē, tādējādi samazinot kopējo virsmas izkliedi. Turklāt, izmantojot izkliedi joslās (lentveida izkliedētājus), mēslojums augsnē jāiestrādā pēc iespējas ātrāk – vismaz 1 stundas laikā.

2.2. Pārtikas ražošanas sektors

Pirmajā deleģētajā aktā, kas attiecas uz pirmajiem diviem vides mērķiem, pārtikas ražošanas nozarei nav noteikti TPK. Līdz ar to pārtikas ražošanas uzņēmumiem tiešā veidā nav iespējams kvalificēties kā klimata mērķus būtiski sekmējošiem. Savukārt Otrā deleģētā akta TPK projekts paredz SC un DNSH kritērijus pārtikas ražošanai kā saimnieciskai darbībai, un šīs nozares uzņēmumiem ir iespējams kvalificēties kā atbilstošiem taksonomijai divos vides mērķos – būtiski sekmēt ceturto vides mērķi “pāreja uz aprites ekonomiku” un sesto vides mērķi “bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzība un atjaunošana”. Pārējiem vides mērķiem SC kritēriji pārtikas ražošanas nozarei nav noteikti.

2.2.1. Pirmais vides mērķis: klimata pārmaiņu mazināšana

EK pieņemtais Taksonomijas klimata deleģētais akts (t.s. Pirmais deleģētais akts) tieši neattiecas uz pārtikas ražošanas sektoru. Šajā deleģētajā aktā pārtikas ražošanas (lauksaimniecības produktu pārstrādes) sektoram nav noteikti konkrēti TPK. Līdz ar to pārtikas ražošanai kā saimnieciskai darbībai nav noteikti SC kritēriji attiecībā uz klimata mērķiem. Taču vienlaikus pārtikas ražošanas sektoram pastāv iespēja būtiski sekmēt klimata mērķus, veicot ieguldījumus, piemēram:

1. Atjaunojamās enerģijas ražošanas tehnoloģijās, lai ražotu elektroenerģiju no saules enerģijas, vēja enerģijas utt.
2. Energoefektīvās apkures sistēmās.
3. Energoefektīvās ēkās.
4. Nulles emisiju transportā.

Lai šādi ieguldījumi (bet ne apgrozījums) tiktu uzskatīti par vides ziņā ilgtspējīgiem (t.i., atbilstošiem taksonomijai) klimata pārmaiņu mazināšanas mērķa kontekstā, tiem pašiem par sevi jā kvalificējas visiem attiecīgajai jomai noteiktajiem SC kritērijiem un DNSH nosacījumiem (skat. 1.1.nodaļu). Savukārt apgrozījums no konkrētās darbības, piemēram, no rūpnīcā, kurai uzstādītas saules baterijas, saražotās produkcijas pārdošanas netiks uzskatīts par atbilstošu taksonomijai.

2.2.2. Otrais vides mērķis: pielāgošanās klimata pārmaiņām

Pārtikas ražošanai kā saimnieciskai darbībai nav noteikti SC kritēriji attiecībā uz šo vides mērķi, t.i. Pirmajā deleģētajā aktā pārtikas ražošanai nav noteikti TPK, līdz ar to šīs nozares uzņēmumi tiešā veidā nevar kvalificēties kā šo vides mērķi sekmējoši. Tāpat kā pirmā vides mērķa gadījumā pārtikas ražošanas sektoram pastāv iespēja būtiski sekmēt pielāgošanos klimata pārmaiņām, veicot atbilstošus izdevumus (investīciju, darbības) – izdevumi, kas ir citu šo vides mērķi sekmējošu saimniecisko darbību rezultāts (skat. 1.1.nodaļu).

Tādējādi teorētiski pastāv iespēja veikt šo vides mērķi sekmējošas investīcijas (piem., ieguldījumi ražošanas ēkās). Tomēr Latvijas gadījumā šāda iespēja uzskatāma par teorētisku, jo investīcijas ražošanas ēkās u.tml., lai pielāgotos klimata pārmaiņām vismaz tuvākajā nākotnē nav aktuālas. Par reālāku iespēju uzskatāma šo klimata mērķi sekmējošu darbības izdevumu veikšana – ar klimatu saistīta apdrošināšana (saskaņā ar Pirmā deleģētā akta II pielikuma 10.1.nodaļas kritērijiem).

2.2.3. Ceturtais vides mērķis: pāreja uz aprites ekonomiku

SC kritēriji

Attiecībā uz pāreju uz aprites ekonomiku, pārtikas ražošanas nozarē ir noteiktas divas alternatīvas, kā izpildīt SC kritērijus:

1. Pārtikas iepakojums tiek saglabāts ekonomikā, izmantojot atkārtoti, un pārtikas zudumi un atkritumi tiek minimizēti (A izvēle).
2. Primārā, sekundārā un terciārā pārtikas iepakojuma izejvielu izvēle un iepakojuma dizains atbalsta otrreizējo pārstrādi, un tiek samazināti pārtikas zudumi un atkritumi (B izvēle).

Lai kvalificētos A izvēlei *“Pārtikas iepakojums tiek saglabāts ekonomikā, izmantojot atkārtoti, un pārtikas zudumi un atkritumi tiek minimizēti”*, jāatbilst šādiem nosacījumiem:

1. Atkārtota izmantošana praksē (A.1). Pārtikas primārajam iepakojumam jābūt izstrādātam tā, lai tas kalpotu vidēji vismaz 10 reizes/ciklus atkārtotas izmantošanas sistēmā. Tas ir nopietns izaicinājums pārtikas apstrādes uzņēmumiem ieviest un īstenot iepakojuma/taras daudzreizējas izmantošanas sistēmas, turklāt ir jāpierāda, ka šīs atkārtotās izmantošanas sistēmas darbojas praksē. Visiem plaši pazīstams piemērs ir stikla taras atkārtota izmantošana. Taču pārtikas rūpniecībā Latvijā citu atkārtotās izmantošanas sistēmu nav. Depozītu sistēma šobrīd tiek veidota dzērienu nozarei (bet arī tā nenodrošina taras izmantošanas minimumu – 10 ciklus). Lai šāda veida sistēmas varētu darboties, tām jābūt veidotām primāri valsts, nevis uzņēmumu līmenī. Alternatīvi, iespējams izmantot tādu iepakojumu/taru, ko var atkārtoti uzpildīt tirdzniecības vietā (izmantojot tiem pašiem mērķiem) – līdzīgi kā tiek īstenota mazgāšanas līdzekļu uzpilde.
2. Otrreizēja pārstrāde praksē (A.2). Pārtikas primārajam iepakojumam jābūt veidotam tā, lai tas būtu pārstrādājams vai, ja ir liela varbūtība, ka iepakojums tiek piesārņots ar barības vielām, tam jābūt mājas apstākļos kompostējamam. Iepakojums uzskatāms

par pārstrādājamu, ja tā galvenās iepakojuma sastāvdaļas, kas kopā veido vismaz 95% no visa iepakojuma svara, ir pārstrādājamas un ja atlikušās mazākās sastāvdaļas ir saderīgas ar otrreizējās pārstrādes procesu un nekavē galveno sastāvdaļu pārstrādājamību. Lai atbilstu nosacījumiem, jābūt arī izlietotā iepakojuma savākšanas un šķirošanas sistēmai, kas darbojas praksē.

Iepakojums, kura vienīgais pierādītais pārstrādes veids ir tāda pārstrāde, kas nepieļauj tālāku izmantošanu tādiem pašiem vai līdzīgiem nolūkiem (piem., plastmasa-ceļš (*plastics-to-roads*), plastmasa-tekstilizstrādājumi (*packaging-to-textiles*)), netiek uzskatīts par pastrādājamu iepakojumu šo kritēriju kontekstā.

Iepakojums (vai iepakojuma sastāvdaļa) ir mājas apstākļos kompostējams, ja tas ir sertificēts atbilstošās starptautiski atzītās mājas kompostēšanas sertifikācijas shēmās vai atbilst starptautiski atzītām mājas kompostējamības testēšanas normām, kā arī praksē darbojas šo kompostu materiālu savākšana un bioloģiskā pārstrāde vai ievērojama daļa iedzīvotāju veic kompostēšanu mājās.

Mājas kompostēšanas nosacījumus iespējams ievērot, ja iepakojums tiek atbilstoši sertificēts un reģionā tiek nodrošināta komposta savākšana vai tiek pierādīts, ka ievērojama daļa iedzīvotāju veic kompostēšanu mājās. Iepakojuma sertifikāciju pārtikas apstrādes uzņēmumi var veikt, bet komposta savākšanas sistēmu veidošana un uzturēšana, kā arī kompostēšanas mājās veicināšana veicama valsts līmenī.

3. Pārtikas zudumu un atkritumu samazināšana (A.3). Saimnieciskai darbībai jāveicina pārtikas zudumu un atkritumu samazināšanos, ievērojot visus tālāk minētos kritērijus:

- 1) jānosaka un jāpublisko (piemēram, izmantojot uzņēmuma tīmekļa vietni) pārtikas zudumu un atkritumu samazināšanas mērķi, kas sasniedzami līdz 2030. gadam. Samazinājumu jānosaka, par bāzes līmeni ņemot 2016. gadu (vai, ja tas neattiecas, tad jaunāks atskaites punkts), un samazinājuma mērķim jābūt vismaz 50%. Tā kā par atskaites punktu izmantojams vēsturisks periods, pastāv iespēja, ka uzņēmumiem šāda veida vēsturiska informācija nav pieejama. Turklāt, jo zemāks bāzes līmenis ir bijis (jo zemāki sākotnēji – bāzes gadā – ir bijis pārtikas zudumu un atkritumu), jo stingrāki samazinājuma nosacījumi. Ieguvēji šajā gadījumā ir uzņēmumi, kam bāzes gadā bijuši salīdzinoši lieli pārtikas zudumi un atkritumu apjoms (piemēram, ražošanas procesā radušās biežpiena/siera sūkalas kā atkritums novadītas kanalizācijas sistēmā).
- 2) Tiek īstenotas vismaz trīs no sešām izvēlēm:
 - a) pārtikas zudumu un atkritumu daudzuma uzraudzība, mērīšana un ziņošana par to, izmantojot vides pārvaldības sistēmu, lai identificētu "karstos punktus" un veiktu pasākumus tajos;
 - b) pārtikas zudumu un atkritumu novēršanas apsvērumu un mērķu integrēšana visā uzņēmējdarbības/piegādes ķēdē, tostarp izejvielu pirkšanas plānošanā/prognozēšanā;
 - c) tādu līdzproduktu radīšana un/vai tādu produktu attīstība, kas izmanto šādus līdzproduktus, pārveidojot tos jaunās sastāvdaļās vai jaunos produktos – pārtikā, dzīvnieku barībā vai mēslošanas līdzekļos;
 - d) datuma marķēšanas prakses un patērētāju izpratnes uzlabošana par datuma marķēšanu un par citu būtisku pārtikas produktu informāciju;
 - e) informācijas sniegšana patērētājiem par labāku pārtikas produktu pārvaldību – uz produktu etiķetēm un/vai tiešsaistē;
 - f) ja nevar izvairīties no pārtikas pārpalikumiem, par prioritāti jānosaka pārtikas novirzīšana cilvēkiem, pirms tā tiek nodota izmantošanai dzīvnieku barībā.

A izvēle ir saistīta ar vairākiem izaicinājumiem. Pirmkārt, uzņēmumiem būs jāveic plaša uzskaitē (uzraudzība, mērīšana, ziņošana) par pārtikas zudumiem un atkritumu apjomu. Otrkārt, lielus izaicinājumus rada atkārtotas izmantošanas nosacījumu izpilde. Šobrīd Latvijā pastāvošās un pat plānotās sistēmas neizpilda šos nosacījumus. Treškārt, izaicinājumus rada arī nosacījumi par otrreizējo pārstrādi. Šiem nosacījumiem kvalificējas stikla iepakojums, metāla iepakojums un, iespējams, PET u.tml. plastmasas (polimeru) iepakojums. Savukārt t.s. tetrapaku (daudzslāņu) iepakojuma pārstrāde ir saistīta ar dažādiem izaicinājumiem.

Lai kvalificētos B izvēlei *“Primārā, sekundārā un terciārā pārtikas iepakojuma izejvielu izvēle un iepakojuma dizains atbalsta otrreizējo pārstrādi, un tiek samazināti pārtikas zudumi un atkritumi”*, jāatbilst šādiem nosacījumiem:

1. Pārstrādātas vai atjaunojamas izejvielas izmantošana (B.1). Pārtikas primārajam, sekundārajam un terciārajam iepakojumam vismaz 85% no kopējā iepakojuma svara jāveido materiālam, kas vai nu:
 - 1) ir pilnībā ražots no mehāniski vai ķīmiski pārstrādāta pēcpatēriņa (*post-consumer*) materiāla;
 - 2) iegūts no atjaunojama izejmateriāla (*feedstock*), kuru veido biomasas no dzīva avota (*living source*) un kuru var pastāvīgi atjaunot vai no avota, kas dabiski pastāvīgi atjaunojas. Ja apgalvojumi par atjaunojamību (*renewability*) ir vērsti uz nepārstrādātiem materiāliem (*virgin materials*), nepieciešams pierādīt, ka šie materiāli atjaunojas tādā pašā ātrumā vai ātrāk nekā tiek noplicināti (*deplete*);
 - 3) abu iepriekš minēto variantu kombinācija.
 Nopietns šī kritērija izaicinājums ir materiālu izcelsmes avotu un īpašību pierādīšana. Tas ierobežo iepakojuma materiālu izvēles iespējas.
2. Otrreizēja pārstrāde praksē (B.2). Pārtikas primārais, sekundārais un terciārais iepakojums ir veidots tā, lai tas būtu pārstrādājams, vai, ja ir liela varbūtība, ka iepakojums ir piesārņots ar barības vielām, mājas apstākļos kompostējams. Faktiski šim nosacījumam ir tādas pašas prasības kā A.2, tikai attiecas gan uz primāro, gan sekundāro, gan terciāro iepakojumu.
3. Pārtikas zudumu un atkritumu samazināšana (B.3). Šis nosacījums ir tāds pats kā A.3.

Jāatzīmē, ka atšķirība starp izvēlēm A un B atšķiras pamatā tikai pēc nosacījumiem A.1 un B.1 (daļēji arī A.2 un B.2). Tādējādi pārtikas ražošanas uzņēmumam ir iespēja izvēlēties, vai SC kritērijus šim vides mērķim izpildīt, koncentrējoties uz iepakojuma atkārtotu izmantošanu (A izvēles nosacījums A.1) vai uz pārstrādāta vai atjaunojama izejmateriāla lietošanu produkcijas iepakojumā (B izvēles nosacījums B.1). Abas izvēles ir saistītas ar nopietniem izaicinājumiem.

DNSH:

DNSH kritēriji attiecībā uz klimata pārmaiņu mazināšanu, kas var radīt būtiskākos izaicinājumus:

1. Noteikts, ka katram materiālam, kas izmantots ne tikai primārajam, bet arī sekundārajam un terciārajam iepakojumam, SEG emisijām visā dzīvescikla laikā (ieskaitot tā gala apstrādi) jābūt mazākām nekā tādām pašām iepakojumam, kas izgatavots no neatjaunojamajiem resursiem. Dzīves cikla SEG emisijas aprēķināmas, izmantojot Komisijas ieteikumu 2013/179/ES vai izmantojot ISO 14067:2018 vai ISO 14064-1:2018. Turklāt šo aprēķinu jāverificē neatkarīgai pusei. Pārtikas uzņēmumiem

būs nepieciešami speciālisti un zināšanas šādu aprēķinu veikšanai, izaicinājums būs arī detalizēta iepakojuma materiālu uzskaitē, kas nepieciešama šo aprēķinu nodrošināšanai, kā arī šo aprēķinu verifikācija.

2. Prasība nodrošināt informāciju par SEG, kuras emitētas pārtikas ražošanas procesā, emisijām, kas izteiktas kā kg CO₂ ekv. uz kilogramu produkta. Lai atbilstu šim nosacījumam, pārtikas apstrādes uzņēmumiem būs jāuzskaita SEG emisijas uz kg produkta un šī informācija jāpublisko (piemēram, mājaslapā). Nav skaidrs, vai šāds SEG emisiju aprēķins ir veicams attiecībā uz visu saražoto produktu kopējo masu vai produktu (produktu grupu) līmenī.
3. Izejvielu (pārtikas produktu) sastāvdaļu primārajā (lauksaimnieciskajā) ražošanā veiktajām darbībām ir jāatbilst šādiem nosacījumiem:
 - 1) jābūt uzturētiem ilggadīgiem zālājiem;
 - 2) jābūt atbilstoši aizsargātiem mitrājiem un kūdrājiem;
 - 3) nedrīkst būt dedzinātas aramās rugaines (izņemot gadījumus, kad tam piešķirts atbrīvojums augu veselības apsvērumu dēļ);
 - 4) jābūt nodrošinātai minimālai augsnes apstrādei, ieskaitot uz nogāzēm;
 - 5) nevar būt saistīta ar augsta oglekļa krājumu augsnes degradāciju;
 - 6) netiek pārveidotas meža platības, kuras aizņem vairāk nekā vienu hektāru un kurā koku augstums pārsniedz piecus metrus un vainaga projekcija ir 10-30 % vai kurā augošie koki var sasniegt šos rādītājus uz vietas (*in situ*);
 - 7) nedrīkst būt lietota kūdra – piem., kā augšanas substrāts, mēslojums, dzīvnieku pakaiši utt.

Saskaņā ar esošo šī nosacījuma formulējumu TPK projektā tas attiecas uz pilnīgi visām izejvielām, arī tādām, kas tiek lietotas ļoti mazos apjomos, jo nav noteikts minimālais īpatsvars. Lai izpildītu šo nosacījumu, pārtikas ražošanas uzņēmumiem būs nepieciešams iegūt informāciju (pierādījumus), kas apliecina, ka lauksaimnieki (primāri ražotāji) ir izpildījuši šos kritērijus, ražojot izejvielas. Šobrīd nav skaidrs, kāda būs pierādīšanas kārtība. Nopietni izaicinājumi ir prognozējami attiecībā uz izejvielām, kas tiek importētas no trešajām valstīm, kur augstāki riski, ka lauksaimnieciskajā ražošanā nav izpildīti minētie kritēriji.

DNSH kritērijos attiecībā uz klimata pārmaiņu mazināšanu ir ietverts arī kritērijs, ja uzņēmumā uz vietas tiek ražots siltums/aukstums vai tiek veikta koģenerācija, tiešās SEG emisijas nedrīkst pārsniegt 270 g CO₂ ekv./kWh. Šis kritērijs būtiskus izaicinājumus nerada, jo tam neatbilst tikai tādi fosilie kurināmie kā ogles, dīzeldegviela (šķidrāis kurināmais) un mazuts, bet atbilst dabasgāze un sašķidrinātā naftas gāze (propāns, butāns).

No DNSH kritērijiem attiecībā uz pielāgošanos klimata pārmaiņām minams šāds kritērijs, kas var radīt izaicinājumus: lai nodrošinātu atbilstību, nepieciešams noskaidrot, kuri no fiziskajiem klimatriskiem ir nozīmīgi konkrētajai darbībai (galveno klimatisko apdraudējumu uzskaitījums ir dots Pirmā deleģētā akta projekta I pielikuma A papildinājumā), veicot klimatriska un neaizsargātības novērtējumu. Maz ticams, ka kāds no klimatiskajiem apdraudējumiem varētu būt aktuāls pārtikas rūpniecības uzņēmumiem, tomēr šo risku novērtējumu ir nepieciešams veikt.

Savukārt no DNSH kritērijiem attiecībā uz ilgtspējīgu ūdens un jūras resursu izmantošanu un aizsardzību atzīmējams šāds kritērijs, kas var radīt būtiskus izaicinājumus: prasība, ka pārtikas apstrādes notekūdeņiem jāatbilst labākajiem pieejamajām tehnikām (BAT) attiecībā uz vienības parametriem, vai jāseko BAT rekomendācijām attiecībā uz tehnikām, metodēm,

aprikojumu – ja nav definēti parametri uz vienību. Tā kā šie līmeņi tiek regulāri pārskatīti (pazemināti), tad izaicinājumi to izpildīšanai var būt augoši.

DNSH kritēriji attiecībā uz piesārņojuma novēršanu un kontroli, kas var radīt būtiskākos izaicinājumus:

1. Attiecībā uz emisijām noteikts, ka tās nedrīkst pārsniegt emisiju līmeni, kas saistīts ar labākajiem pieejamajiem tehniskajiem paņēmieniem. Tas attiecas uz:
 - 1) tādām piesārņojošo vielu emisijām kā, piemēram, SO₂, NO_x, putekļi;
 - 2) emisijām, katram no materiāliem, kas tiek izmantoti primārajā, sekundārajā un terciārajā iepakojumā (t.i., plastmasa, metāls, stikls, papīrs/kartons).Šo kritēriju radītie izaicinājumi ir atkarīgi no labāko pieejamo tehnisko paņēmienu (BAT) secinājumiem, t.i., tajos noteiktajiem parametru līmeņiem. Tā kā šie līmeņi tiek regulāri pārskatīti (pazemināti), tad izaicinājumi to izpildīšanai var būt augoši.
2. Ja uzņēmumā uz vietas tiek ražots siltums/aukstums vai tiek veikta koģenerācija (ar elektroenerģijas ražošanu), piesārņojošo vielu emisijas (piem., SO₂, NO_x, putekļi) nepārsniedz emisiju līmeņus, kas saistīti ar labāko pieejamo tehnisko paņēmienu robežvērtībām lielām sadedzināšanas iekārtām. Papildus noteikts, ka nedrīkst rasties būtiska iedarbība starp vidēm (*cross-media effects*). Pazeminātas robežvērtības ir noteiktas sadedzināšanas iekārtām ar ieejošo siltuma jaudu virs 1 MW (Direktīva (ES) 2015/2193 II pielikuma 2.daļa).

DNSH prasības attiecībā uz bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzību un atjaunošanu, kas var radīt būtiskākos izaicinājumus:

1. Noteikts, ka nepieciešams ietekmes uz vidi novērtējums, kurā izvērtē ietekmi/riskus attiecībā uz bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzību. Tas vismaz sākotnēji var būt izaicinājums, jo trūkst zināšanu par šāda veida risku novērtējumu sastādīšanu.
2. Prasība, ka jebkurai biomasai, ko izmanto iepakojuma ražošanai, jāatbilst ES normatīvā regulējuma ilgtspējas prasībām, piemēram, tādiem dokumentiem kā ES meža stratēģijai, ES kokmateriālu regulai u.tml. Jebkuram materiālam, iegūtam no koka, jābūt iegūtam no *atbildīgas meža apsaimniekošanas sistēmas (responsible forest management)* – atbilstoši tam, kā tas ir definēts starpvalstu dokumentos, tādos kā *Forest Europe* H1 rezolūcija, un iestrādāts nacionālajā likumdošanā, vai arī atbilstoši brīvprātīgām uz tirgu orientētām sistēmām. Šis kritērijs rada vairākus izaicinājumus saistībā ar to, kā dokumentāli vai citādi pierādīt/apliecināt šo prasību izpildi attiecībā uz izmantoto iepakojumu.

2.2.4. Sestais vides mērķis: bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzība un atjaunošana

SC kritēriji

Otrajā deleģētajā aktā pārtikas ražošanā ir noteiktas trīs alternatīvas kā izpildīt SC kritērijus attiecībā uz bioloģisko daudzveidību:

1. Izejvielu/sastāvdaļu atlase, kuru primārās ražošanas prakse uzlabo bioloģisko daudzveidību (A izvēle).

2. Ar olbaltumvielām (proteīnu) bagātu izejvielu/sastāvdaļu izvēle, kas samazina spiedienu uz bioloģisko daudzveidību, aizstājot ar olbaltumvielām bagātas sastāvdaļas, kurām ir augsta negatīva ietekme uz bioloģisko daudzveidību (B izvēle).
3. Izejvielu/sastāvdaļu izvēle, kas veicina kritisku, apdraudētu vai neaizsargātu sugu saglabāšanu (t.sk., veicina ģenētisko daudzveidību) (C izvēle).

Būtiskākie izaicinājumi, kas saistīti ar SC kritēriju prasībām, ir šādi:

1. Attiecībā uz A izvēli *“Izejvielu/sastāvdaļu atlase, kuru primārās ražošanas prakse uzlabo bioloģisko daudzveidību”*, noteikts, ka vismaz 95% no produkta svara (neņemot vērā pievienotā ūdens un sāls svaru) jā sastāv no sastāvdaļām, kas iegūtas tādās ražošanas praksēs, kas atbilst attiecīgajiem ES Taksonomijas kritērijiem, kas nodrošina būtisku ieguldījumu (SC) bioloģiskajā daudzveidībā. Dzīvnieku izcelsmes sastāvdaļu (NACE 2.0 kods NACE A1.4 “Dzīvnieku audzēšana”) gadījumā darbībai jābūt atbilstošai ES Taksonomijas kritērijiem attiecībā uz “Bioloģiskās daudzveidības uzlabošanu, izmantojot ekstensīvu ganīšanu ainavās, kurās ganīšana ir labvēlīga bioloģiskajai daudzveidībai”. Šādi kritēriji rada šādus izaicinājumus:
 - 1) noteikts ļoti augsts “atbilstošo izejvielu” sliekšnis – 95% no produkta svara (ieskaitot ūdeni un sāli), ko daudziem produktiem var būt problemātiski nodrošināt;
 - 2) “atbilstīgajām” izejvielām ir pilnībā jāatbilst ES Taksonomijas kritērijiem attiecībā uz bioloģiskās daudzveidības sekmēšanu, turklāt dzīvnieku izcelsmes izejvielu gadījumā tiek pieļauts tikai viens variants – bioloģiskās daudzveidības uzlabošana ar ekstensīvu ganīšanu.
2. Attiecībā uz B izvēli *“Ar proteīnu bagātu izejvielu/sastāvdaļu izvēle, kas samazina spiedienu uz bioloģisko daudzveidību, aizstājot ar proteīnu bagātas izejvielas/sastāvdaļas, kurām ir augsta negatīva ietekme uz bioloģisko daudzveidību”*:
 - 1) noteikts, ka vismaz 20 % no produkta svara jābūt no tādām ar proteīnu bagātām izejvielām/sastāvdaļām²¹, kurām ir zema negatīva ietekme uz bioloģisko daudzveidību. Par šādām sastāvdaļām tiek uzskatītas tādas sastāvdaļas, kas iekļautas TPK projektā iekļautajā izejvielu tabulā (skat. 2-1.tabulu) vai izejvielas/sastāvdaļas kombinētajam tiešajam un netiešajam zemes lietojumam vidēji ir jābūt mazākam par 10m² uz 100g produkta proteīna. Šādas ar proteīnu (olbaltumvielām) bagātās produktu sastāvdaļas tiek uzskatītas par tādām, kam ir zema negatīvā ietekme uz bioloģisko daudzveidību.

2-1.tabula. Ar proteīnu bagātas sastāvdaļas, kurām ir zema negatīva ietekme uz bioloģisko daudzveidību

Sastāvdaļa	Vidējais zemes lietojums 100 g proteīna/m ²
Rieksti	7,9
Citi pākšaugi	7,3
Putnu gaļa	7,1
Auzu pārslas	5,8
Olas	5,7

²¹ Par ar proteīnu bagātām (*protein-rich*) sastāvdaļām TPK projektā tiek uzskatītas sastāvdaļas, kuras saskaņā ar Regulu (EK) Nr. 1924/2006 uzskatāmas par proteīna avotu (vismaz 12 % no produkta enerģētiskās vērtības nodrošina proteīns)

Graudi	4,6
Rīsi	3,9
Zemesrieksti	3,5
Zirņi	3,4
Sakņu dārzeņi	3,3
Kvieši un mieži	3,2
Kukurūza	3,1
Soja	2,2

Avots: Ilgtspējīga finansējuma platforma

Tā kā B izvēles gadījumā prasības attiecas uz izejvielu ražošanu, t.i., lauksaimniecību, būtisks izaicinājums ir, kā pārtikas ražošanas uzņēmumiem apliecināt izejvielu atbilstību šīm prasībām.

Sastāvdaļām, kas nav minētas TPK projekta tabulā, būs svarīgi pamatot aprēķinus un tajos izmantotos pieņēmumus. Turklāt aprēķinā jāņem vērā ne tikai tieši konkrētajai izejvielai/sastāvdaļai izmantotā zeme, bet arī sēklas izaudzēšanai (augļu koku gadījumā – stādu izaudzēšanai, lopkopības gadījumā – lopbarības izaudzēšanai). Tādējādi šādi aprēķini būs ļoti komplicēti. Aktuāls būs jautājums, kas nodrošinātu šādus aprēķinus – pārtikas ražotājs (savām konkrētām vajadzībām) vai kāda valsts institūcija vai nozares organizācija (nozares kopējām vajadzībām).

Šī kritērija piemērošana var būtiski mazināt pieprasījumu pēc lauksaimniecības izejvielām, kas nekvalificējas kā “ar zemu negatīvu ietekmi uz bioloģisko daudzveidību”, t.i., to vidējais zemes lietojums 100 g proteīna pārsniedz 10m². 2-2.tabulā ir minēti šādu izejvielu piemēri saskaņā ar TPK projektu. Jāatzīmē, ka šobrīd Latvijā trūkst datu par Latvijā audzētajām lauksaimniecības izejvielām – par zemes lietojumu 100 g proteīna iegūšanai. Tādēļ nav pieejams Latvijas situācijai atbilstoša ar proteīnu bagātu izejvielu klasifikācija pēc šo izejvielu ietekmes uz bioloģisko daudzveidību.

2-2.tabula. Ar proteīnu bagātas sastāvdaļas, kurām ir augsta negatīva ietekme uz bioloģisko daudzveidību

Sastāvdaļa	Vidējais zemes lietojums 100 g proteīna/m ²
Jēra un aitas gaļa	184,8
Liellopu gaļas (gaļas ganāmpulks)	163,6
Siers	39,8
Piens	27,1
Liellopu gaļa (piena ganāmpulks)	21,9
Cūkgaļa	10,7

Avots: Ilgtspējīga finansējuma platforma

- 2) attiecībā uz dzīvnieku izcelsmes produktiem ir papildus noteikts, ka importētās lopbarības izmantošanas gadījumā nepieciešama “nulles atmežošanas” apliecināšana (*zero-deforestation certification*), lai izslēgtu netiešās zemes lietojuma izmaiņas. Šobrīd nav skaidrs, kā praksē izpildīt šādu papildu kritēriju, jo tas attiecas uz primārajiem ražotājiem. Šāds kritērijs rada būtisku administratīvo (pierādīšanas/apliecināšanas slogu) visā pārtikas ķēdē – gan pārtikas ražotājiem, gan lauksaimniekiem;

- 3) jānodrošina tādu ar proteīnu (olbaltumvielām) bagātu izejvielu²¹, kam ir augsta negatīva ietekme uz bioloģisko daudzveidību, ierobežošana. Pārtikas produkts nedrīkst saturēt vairāk kā 3 % (pēc svara) ar proteīnu (olbaltumvielām) bagātu sastāvdaļu, kurām ir augsta negatīva ietekme uz bioloģisko daudzveidību – sastāvdaļas, kas nav minētas attiecīgajā TPK projekta tabulā (skat. 2-2.tabulu) kuru kopējais tiešās un netiešās zemes izmantošanas rādītājs ir vidēji virs 10m² uz 100g produkta proteīna.
- Lai gan 3% no svara ir neliels apjoms, lai izpildītu šo prasību, būs nepieciešams veikt attiecīgu detalizētu uzskaiti un aprēķinus. Turklāt šis kritērijs ierobežo tradicionālu izejvielu izmantošanu pārtikas ražošanā.
3. Attiecībā uz C izvēli “Izejvielu atlase, kas veicina kritisku, apdraudētu vai neaizsargātu sugu saglabāšanu (t.i., veicina ģenētisko daudzveidību)” noteikts, ka vismaz 50 % izejvielu/produkta sastāvdaļu pēc svara jābūt no augiem un/vai dzīvniekiem, uz kuriem attiecas šādas prasības:
- 1) ja sastāvdaļa ir dzīvnieku izcelsmes (NACE 2.0 kods A1.4 “Dzīvnieku audzēšana”), tā atbilst Taksonomijas kritērijam “*Retas šķirnes audzēšana, kas veicina kritisku, apdraudētu vai neaizsargātu sugu eroziju (t.i., veicina ģenētisko daudzveidību)*”, kas ir attiecīgais kritērijs sestajam vides mērķim lauksaimniecībai lopkopības sadaļā. Jāatzīmē, ka šis kritērijs TPK projektā ir noformulēts ļoti neskaidri (ir pretrunas kritēriju nosaukumos utt.). Taču var pieņemt, ka šis kritērijs paredz, ka izejviela/sastāvdaļa ir atbilstoša, ja tā iegūta saskaņā ar B izvēli lopkopībā (skat. 2.1.3.apakšnodaļu). Tādējādi par atbilstošām izejvielām būtu uzskatāma no šādām dzīvnieku šķirnēm iegūta gaļa, piens u.tml. dzīvnieku izcelsmes produkti; Ja 2.1.3.apakšnodaļā minētās Latvijas lauksaimniecības dzīvnieku šķirnes kvalificētos kā “retas” (atbilstoši Taksonomijas kritērijiem), tad tas varētu veidot sinerģiju starp pārtikas ražotājiem un lauksaimniekiem, kas audzē šīs šķirnes.
 - 2) ja sastāvdaļa ir augu izcelsmes, augu šķirnei ir jābūt “šķirne uzturēšanai” (*conservation variety*) saskaņā ar Direktīvu 2008/62/EK vai daļai no bioloģiska heterogēna materiāla (*organic heterogeneous material*) saskaņā ar Regulas (ES) 2018/848 3.panta 18.punktu, vai “bioloģiskajai ražošanai piemērota bioloģiskā šķirne” (*organic variety suitable for organic production*) saskaņā ar Regulas (ES) 2018/848 3.panta 19.punktu. Papildus noteikta prasība, ka sastāvdaļa nerada invazīvu sugu risku.
- Jāatzīmē, ka šajā kritērijā minētās šķirnes un heterogēnais materiāls ir ar ļoti specifisku lietojumu lauksaimniecībā. Šīs šķirnes/heterogēno materiālu pamatā lieto tikai daļa bioloģisko lauku saimniecību un, iespējams, atsevišķas nelielas nišas saimniecības. Līdz ar to šo kritēriju varēs izpildīt tikai mazie ražotāji, kas pārstrādā savu produkciju vai tml.

Kopumā pārtikas rūpniecībai, lai veicinātu bioloģisko daudzveidību, tiek noteikta virzība samazināt dzīvnieku izcelsmes produktus, tos aizstājot ar augu izcelsmes produktiem (sastāvdaļām). Mērķis ir būtiski palielināt augļu, dārzeņu, riekstu un pākšaugu patēriņu pasaulē (pat dubultot), un tādu pārtikas produktu kā sarkanās gaļas un cukura patēriņu – būtiski samazināt (pat par vairāk nekā 50%). Tāpat norādīts, ka tiks arī veicināti ES pētījumi par alternatīvām gaļai un alternatīviem proteīna avotiem – augu, mikroorganismu, jūras un kukaiņu izcelsmes.

Iepriekš minētie kritēriji liecina, ka pārtikas ražošanas sektoram būs izaicinājums izpildīt SC kritērijus attiecībā uz bioloģisko daudzveidību, jo lielus izaicinājumus rada visas trīs izvēles –

A, B un C. Šo SC kritēriju izpilde prasīs ne tikai veikt papildu detalizētu uzskaiti un aprēķinus, kā arī pierādīt atbilstības, bet arī liek pārskatīt ražošanā izmantotās izejvielas.

DNSH

DNSH prasības attiecībā uz klimata pārmaiņu mazināšanu, kas var radīt būtiskākos izaicinājumus:

1. Līdzīgi kā saistībā ar pārejas uz aprites ekonomika būtisku sekmēšanu ir noteikts SEG emisiju ierobežojums: ja uzņēmumā uz vietas tiek ražots siltums/aukstums vai tiek veikta koģenerācija, tiešās SEG emisijas nedrīkst pārsniegt 270 g CO₂ ekv./kWh (skat. 2.2.3.apakšnodaļu).
2. Noteikta prasība nodrošināt informāciju par SEG, kas emitētas pārtikas ražošanas procesā, kas izteikts kg CO₂ ekv. uz kilogramu produkta. Šis kritērijs un tā radītie izaicinājumi ir identiski DNSH kritērijiem saistībā ar pārejas uz aprites ekonomika būtisku sekmēšanu (skat. 2.2.3.apakšnodaļu).
3. Izaicinājumu nozarei radīs ar proteīnu (olbaltumvielām) bagātu izejvielu/sastāvdaļu, kas rada augstas SEG emisijas, ierobežošana. Noteikts, ka pārtikas produkts nedrīkst saturēt vairāk kā 3% no svara ar proteīniem bagātas sastāvdaļas, kuras rada vairāk nekā 5 kg CO₂ ekv. uz 100 g produkta proteīna. Atbilstoši Ilgtspējīgas finansējuma platformas TPK projektā publicētajai papildu informācijai šis ierobežojums attiecas uz tādām izejvielām kā liellopu gaļa (gan gaļas, gan piena ganāmpulks), jēra/aitas gaļa, garneles, siers, piens, cūkgaļa, zivis (audzētās), putnu gaļa. Šī informācija ir norādīta kā drīzāk informatīva. Piemēram, putnu gaļai šis emisiju rādītājs ir norādīts 5.7 kg CO₂ ekv./100 g proteīna, kas tikai nedaudz pārsniedz robežu. Tādēļ visdrīzāk, ka būs nepieciešamas konkrētiem apstākļiem atbilstošas kalkulācijas.
Lai atbilstu šim nosacījumam, pārtikas ražošanas uzņēmumiem būs nepieciešams iegūt informāciju par sastāvdaļu (lauksaimniecības produktu) SEG emisijām uz 100 g proteīna. Šis kritērijs noteikti ierobežos pieejamo izejvielu loku.
4. Līdzīgi kā saistībā ar pārejas uz aprites ekonomikas būtisku sekmēšanu ir noteikts, ka izejvielu (pārtikas produktu) sastāvdaļu primārajā (lauksaimnieciskajā) ražošanā veiktajām darbībām ir jāatbilst dažādiem nosacījumiem. Par šiem nosacījumiem un šī kritērija radītajiem izaicinājumiem skatīt 2.2.3.apakšnodaļu.

DNSH kritēriji attiecībā uz pielāgošanos klimata pārmaiņām un ilgtspējīgu ūdens un jūras resursu izmantošanu un aizsardzību ir identiski kā DNSH kritērijiem, kādi tiek piemēroti saistībā ar SC kritēriju izpildi attiecībā ceturtajam vides mērķim "pāreja uz aprites ekonomiku" (skat. 2.2.3.apakšnodaļu).

DNSH prasības attiecībā uz pāreju uz aprites ekonomiku, kas var radīt būtiskākos izaicinājumus:

1. Noteikts, ka ir jānosaka un jāpublisko (piemēram, uzņēmuma tīmekļa vietnē) pārtikas zudumu un atkritumu (pārstrādes posmā) samazināšanas mērķi, kas jāsasniedz līdz 2030. gadam; noteikts, ka samazinājuma mērķim jābūt vismaz 50 % salīdzinājumā ar 2016. gada bāzes līmeni (vai, ja tas nav piemērojams, ar jaunāku bāzes gadu). Tā kā par atskaites punktu izmantojams vēsturisks periods, pastāv iespēja, ka uzņēmumiem šāda veida vēsturiska informācija nav pieejama. Turklāt, jo mazāks bāzes līmenis ir bijis (jo mazāk sākotnēji – bāzes gadā – ir bijis pārtikas zudumu un atkritumu), jo uz

uzņēmumu attiecas stingrāki samazinājumu nosacījumi. Ieguvēji šajā gadījumā ir uzņēmumi, kuriem bāzes gadā bijuši salīdzinoši lieli pārtikas zudumi un atkritumu apjoms (piemēram, ražošanas procesā radušās sūkalas kā atkritums tikušas novadītas kanalizācijas sistēmā).

2. Noteikts, ka uzņēmumiem jāīsteno vismaz trīs no piecām tālāk minētajām izvēlēm:
 - 1) pārtikas zudumu un atkritumu daudzuma uzraudzība, mērīšana un ziņošana par to, izmantojot vides pārvaldības sistēmu, lai identificētu problemātiskos posmus un veiktu pasākumus tajos;
 - 2) pārtikas zudumu un atkritumu novēršanas integrācija visā uzņēmējdarbības/piegādes ķēdē, tostarp izejvielu pirkšanas plānošanā/prognozēšanā;
 - 3) tādu līdzproduktu/blakusproduktu radīšana un/vai tādu produktu attīstība, kas izmanto šādus līdzproduktus, pārveidojot tos jaunās sastāvdaļās vai jaunos produktos – pārtikā, barībā vai mēslošanas līdzekļos;
 - 4) datuma marķēšanas prakses un patērētāju izpratnes uzlabošana par datuma marķēšanu un par citu būtisku pārtikas produktu informāciju;
 - 5) uz etiķetes un/vai tiešsaistes informācijas sniegšana patērētājiem par labāku pārtikas pārvaldību.

Atsevišķas no izvēlēm īstēnot nebūs problemātiski, bet, piemēram, izvēles par pārtikas zudumu un atkritumu daudzuma uzraudzību, mērīšanu u.t.t., kā arī pārtikas zudumu un atkritumu novēršanas integrāciju visā uzņēmējdarbības/piegādes ķēdē – var būt nopietns izaicinājums pārtikas ražošanas uzņēmumiem, kas prasīs specifisku uzskaiti, datu apstrādi un analīzi. Pie tam, ne visiem uzņēmumiem – to darbības/produktu specifikas dēļ – būs iespēja īstēnot izvēli par līdzproduktu/blakusproduktu radīšanu, līdz ar to izvēļu skaits samazinās.

3. Noteikts, ka gadījumā, ja nevar izvairīties no pārtikas pārpalikumiem, jānosaka prioritāte pārtikas pārdalei cilvēkiem, bet tikai pēc tam – izmantošana dzīvnieku barībai. Šādas sistēmas radīšana var būt izaicinājums pārtikas apstrādes uzņēmumiem, jo, pirmkārt, nepieciešami pārdošanas kanāli, kas gatavi pieņemt/pirkt šādu produkciju, bet otrkārt, var būt nepieciešams samazināt produkcijas atrašanās ilgumu veikalu plauktos, lai derīguma termiņa ietvaros nerealizēto produkciju varētu nogādāt izmantošanai cilvēku pārtikā. Vienlaikus nav skaidrs, kādas būtu finansiālās sekas šādas sistēmas gadījumā.

DNSH kritēriji attiecībā uz piesārņojuma novēršanu un kontroli, kas rada tādus pašus izaicinājumus, ir tādi paši kā saistībā ar pārejas uz aprites ekonomiku būtisku sekmēšanu (skat. 2.2.3.apakšnodaļu).

DNSH prasības attiecībā uz bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzību un atjaunošanu, kas var radīt šādus būtiskākus izaicinājumus:

1. Noteikts, ka ir nepieciešams ietekmes uz vidi novērtējums, kurā izvērtē ietekmi/riskus attiecībā uz bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzību. Nav skaidrs, vai šis kritērijs paredz tādas pašas prasības par ietekmes uz vidi novērtēšanu kā esošie regulējumi vai nosaka augstākas prasības.
2. Neskaidra ir prasība, ka pārtikā izmantoto izejvielu/sastāvdaļu ražošanas praksei (attiecas uz lauksaimniecisko ražošanu: NACE 2.0 kodiem A1.1, A1.2, A1.4 un A1.5) jāatbilst attiecīgajām ES Taksonomijas kritēriju daļām attiecībā uz minētajiem NACE 2.0 kodiem. Šo kritēriju var interpretēt tā, ka izejvielu ražotājiem ir jāizpilda

bioloģiskās daudzveidības SC kritērijus tādās jomās kā plānošana, dzīvotņu zudums (*habitat loss*) vai pārveides minimizēšana, telpas un resursu nodrošināšana dabiskajām sugām un bioloģiskajai daudzveidībai, augsnes apsaimniekošana, hidroloģiskie faktori, dzīvnieku labturība. Gramatiski interpretējot piedāvāto kritēriju, var secināt, ka pārtikas ražošanas DNSH kritērijs ir sasaistīts ar lauksaimniecības SC kritēriju, kas nosaka ļoti augstu DNSH kritērija līmeni. Iespējams, ka TPK projektā ir kāda kļūda šajā kritērijā.

Taču neatkarīgi no iespējamām šī kritērija interpretācijām, jāatzīmē, ka lauksaimniecības izejvielu ražošanas prakšu atbilstības apliecināšana radīs izaicinājumus pārtikas ražotājiem, jo vajadzēs iegūt apliecinājumu, ka primāro ražotāju (piegādātāju) ražošanas prakses atbilst minētajām prasībām.

3.ES TAKSONOMIJAS REGULĒJUMA POTENCIĀLĀ IETEKME UZ FINANSĒJUMA PIEEJAMĪBU LATVIJAS PĀRTIKAS SEKTORĀ

Ārējā finansējuma (banku kreditēšanas) pieejamībai pārtikas ražošanas sektorā, ir būtiska nozīme, un tas kalpo kā pamata dzinējspēks nozaru attīstībā un izaugsmē. Nozaru dalībniekiem tas ir kritiski svarīgs, lai nodrošinātu ne tika investīciju projektu finansēšanu, bet arī apgrozāmo līdzekļu finansēšanu. Ārējais finansējums lauksaimniecības sektoram ir virzītājspēks, lai veiktu ieguldījumus tādos investīciju projektos kā ražošanas tehnoloģiju modernizācija, īpaši lielajām saimniecībām, veicinot ražošanas paplašināšanu un palīdzot uzlabot tās efektivitāti. Tāpat tas ir būtisks lauksaimniecības zemes iegādes finansēšanai, saimniecībai nodrošinot iespēju attīstīt savu esošo specializāciju. Kas attiecas un pārtikas ražošanas sektoru, tad šeit ir izdalāmi četri svarīgākie investīciju virzieni, kurus tieši ietekmē ārējā finansējuma pieejamība:

1. Nepieciešamība palielināt ražošanas efektivitāti (tostarp ražošanas jaudu paplašināšanu) un ražošanas procesu automatizāciju (darbaspēka trūkuma dēļ).
2. Jaunu produktu izstrāde (piemēram, bioloģiskie produkti).
3. Produktu veicināšana vietējā tirgū (piemēram, jauns iepakojums).
4. Eksporta attīstība.

Lauksaimniecības sektoru un pārtikas ražošanas sektoru vieno kopīga nepieciešamība pēc apgrozāma kapitāla (finansējuma apgrozāmajiem līdzekļiem), un tas ir viens no galvenajiem pieprasījuma pēc finansējuma virzītājiem Latvijas pārtikas ražošanas sektorā. Aizdevumi apgrozāmajiem līdzekļiem ir svarīgi uzņēmējdarbības vadīšanai un attīstībai, un tie var veidot līdz pat 80% no kopējiem aizdevumiem uzņēmumā.

3.1. Lauksaimniecības sektora atkarība no ārējā finansējuma

Latvijas lauksaimniecības sektors šobrīd ir ļoti atkarīgs no ārējā finansējuma un tajā ir samērā augsts saistību (aizņemtā kapitāla) līmenis. Saskaņā ar EIB un DG Agri pasūtītā pētījuma "Finanšu vajadzības Latvijas lauksaimniecības un pārtikas sektors" (*Financial needs in the agriculture and agri-food sectors in Latvia*) datiem vidējais saistību īpatsvars bija 31.5%,

lielāku saimniecību grupā (saimniecības ar standarta izlaidi (SI) virs 100 tūkst. EUR) pārsniedzot 37% un pat 46% (saimniecības ar SI virs 500 tūkst. EUR)²². Turklāt ir salīdzinoši augsts īstermiņa saistību īpatsvars kopējās saistībās – 32% (skat. 3-1.tabulu). Papildus jāatzīmē, ka daudzas lauku saimniecības (it īpaši vidējās un lielās) aktīvi izmanto dažādus īstermiņa finansējuma instrumentus (īstermiņa kredīti, aizņēmumi, īstermiņa kredītlīnijas, kooperatīvo sabiedrību īstermiņa finansējums, piegādātāju īstermiņa finansējums), lai finansētu regulārās vajadzības pēc apgrozāmajiem līdzekļiem (minerālmēsli, AAL, degviela, sēkla u.c.). Tādējādi šīs saimniecības ir atkarīgas no īstermiņa finansējuma instrumentu regulāras pārfinansēšanas (aizņēmumu un kredītlīniju pagarināšana, finansējuma pārjaunošana u.tml.).

3-1.tabula. Aktīvi un saistības pēc saimniecības ekonomiskā lieluma (pēc SI), uz saimniecību, 2017.gadā

Ekonomiskā lieluma grupa (SI)	Kopējie aktīvi, EUR	Kopējās saistības, EUR	Īstermiņa saistības, EUR	Vidējā termiņa un ilgtermiņa saistības, EUR	Saistību īpatsvars, %
EUR 2 000 -< 8 000	35,050	3,450	1,676	1,774	9.8%
EUR 8 000 -< 25 000	55,933	6,908	2,199	4,710	12.4%
EUR 25 000 -< 50 000	111,686	21,642	7,298	14,344	19.4%
EUR 50 000 -< 100 000	242,744	66,757	19,951	46,807	27.5%
EUR 100 000 -< 500 000	855,987	322,251	111,591	210,661	37.6%
EUR >= 500 000	4,611,507	2,153,330	633,061	1,520,269	46.7%
Visas saimniecības	151,768	47,819	15,293	32,526	31.5%

Avots: AREI, Fi-compass

Dati par finansējuma sniedzēju tirgus daļām liecina, ka galvenie lauksaimniecības finansētāji ir banku sektors (četrus lielāko banku tirgus daļa ir ap 72%) un attīstības finanšu institūcija ALTUM (tirgus daļa ap 9%)²². Citu finansējuma sniedzēju (nebanku līzingsabiedrības, kooperatīvās sabiedrības, piegādātāji, nebanku aizdevēji u.c.) tirgus daļas ir būtiski zemākas. Līdzšinējās tendences liecina, ka banku sektors ir aktīvi kreditējis lauksaimniecības sektoru.

3-2.tabula. Banku aizdevumu dinamika lauksaimniecībai Latvijā no 2015. līdz 2017.gadam, tūkst. EUR

Rādītāji	2015	2016	2017
Kopējo aizdevumu*, atlikums (gada beigās) EUR	14 676 614	15 128 892	14 440 445
t. sk. lauksaimniecībai, mežsaimniecībai un zvejniecībai EUR	412 053	495 351	548 218
Aizdevumu īpatsvars lauksaimniecībai, mežsaimniecībai un zvejniecībai kā % no kopējā kredītu atlikuma	2.8%	3.3%	3.8%

²² Fi-compass, 2020, Financial needs in the agriculture and agri-food sectors in Latvia, Study report. [pētījums ir veikts projekta "Study on EU and Country level Market Analysis for Agriculture" ietvaros, projekta Latvijas partneris – AREI] https://www.fi-compass.eu/sites/default/files/publications/financial_needs_agriculture_agrifood_sectors_Latvia.pdf

Rādītāji	2015	2016	2017
Kopējie aizdevumi*, jaunizsniegtie kredīti, EUR	2 940 118	3 265 286	2 476 086
t. sk. lauksaimniecība, mežsaimniecība un zvejniecība EUR	54 729	73 565	89 232
Aizdevumu īpatsvars lauksaimniecībai, mežsaimniecībai un zvejniecībai kā % no kopējā jaunizsniegto kredītu apjoma	1.9%	2.3%	3.6%

* Izsniegtie aizdevumi nefinanšu sektoram

Avots: AREI, Fi-compass

Piemēram, lai arī periodā no 2015. līdz 2017./2018. kopumā kreditēšanā bija novērojama stagnācija (kopējais banku izsniegto kredītu atlikums saruka par 3.3%, bet jaunizsniegto kredītu apjoms saruka par 16.1%), lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības nozarē bija novērojams aktīvs kreditēšanas pieaugums (banku izsniegto kredītu atlikums pieauga par 39.9%, jaunizsniegto kredītu apjoms – par 90.6%)²², turklāt šo pieaugumu pārsvarā radīja lauksaimniecības sektors (skat. 3-2.tabulu).

Arī publiskos izteikumos banku sektora pārstāvji ir apgalvojuši, ka lauksaimniecību uzskata par kreditēšanas jomā perspektīvu nozari. Vienlaikus jāatzīmē, ka saskaņā ar pētījuma datiem lauksaimniecības sektorā pastāv finansējuma nepietiekamība (*financing gap*) no 17.4 līdz 31.8 milj. EUR apmērā²² un grūtības dzīvotspējīgiem projektiem iegūt finansējumu.

3.2. Pārtikas ražošanas sektora atkarība no ārējā finansējuma

Daudz lielāka atkarība no ārējā finansējuma ir pārtikas ražošanas sektorā. Saskaņā ar EIB un DG Agri pasūtītā pētījuma “Finanšu vajadzības Latvijas lauksaimniecības un pārtikas sektors” (*Financial needs in the agriculture and agri-food sectors in Latvia*) datiem vidējais saistību īpatsvars bilances kopsummā pārtikas un dzērienu tirgū 2017. gadā bija 57.9%, ar lielāku saistību īpatsvaru tieši pārtikas ražošanas sektoram 62.9% (skat. 3-3.tabulu)²².

3-3.tabula. Aktīvi un saistības pārtikas produktu un dzērienu ražošanā, 2017. gadā

Sektors	Kopējie aktīvi, EUR m	Kopējās saistības, EUR m	Īstermiņa saistības, EUR m	Vidējā termiņa un ilgtermiņa saistības, EUR m	Saistību īpatsvars, %	Attiecība starp īstermiņa saistībām pret kopējām, %
Pārtikas produkti	1,037.0	652.2	343.2	309.0	62.9%	52.6%
Dzērieni	273.7	106.8	78.8	28.0	39.0%	73.8%
Kopā	1,310.7	759.0	422.1	336.9	57.9%	55.6%

Avots: AREI, Fi-compass

Jāatzīmē, ka līdzīgi lauksaimniecības sektoram arī pārtikas ražošanas sektorā daudzi uzņēmumi aktīvi izmanto īstermiņa finansējuma instrumentus (īstermiņa kredīti, aizņēmumi, īstermiņa kredītlīnijas), lai finansētu regulārās vajadzības pēc apgrozāmajiem līdzekļiem (izejvielu iegāde, loģistikas izmaksas u.c.). Un līdzīgi kā lauku saimniecības arī pārtikas ražošanas uzņēmumi ir atkarīgi no īstermiņa finansējuma instrumentu regulāras pārfinansēšanas (aizņēmumu un kredītlīniju pagarināšana, finansējuma pārjaunošana u.tml.). Pārtikas ražošanas sektora kreditēšana ir stabila, taču ir novērojama samazināšanās tendence. Laika periodā no 2015. līdz 2017./2018. kopējais izsniegto kredītu atlikums nozarē ir samazinājies par 14.7%, un līdzīga tendence novērojama arī attiecībā uz jaunizsniegto kredītu apjomu, kurš ir samazinājies par 28.2% (skat. 3-4.tabulu)²².

Finansējuma piedāvājumu pārtikas ražošanas sektoram nodrošina finanšu starpnieku grupa, ko veido bankas, valstij piederošā attīstības finanšu institūcijas ALTUM un līzinga sabiedrības. Četru banku (ieskaitot to līzinga meitasuzņēmumus) tirgus daļa ir aptuveni 70%²². Finanšu instrumenti Latvijas pārtikas ražošanas sektoram tiek nodrošināti ar ALTUM finanšu produktiem (nacionālais finansējums), galvenokārt kā aizdevumi un garantijas.

3-4. tabula. Banku aizdevuma dinamika no 2015. līdz 2018. gadam, tūkst. EUR.

Indikators	2015.	2016.	2017.	2017./2018*
Kopējo aizdevumu**, atlikums (perioda beigās) EUR	14 676 614	15 128 892	14 440 445	14 194 462
t. sk. ražošanā	857 470	807 572	744 958	719 242
t. sk. pārtikas ražošanas sektorā	168 426	158 132	144 296	143 627
Īpatsvars no kopējā apjoma	1.1%	1.0%	1.0%	1.0%
Kopējie aizdevumi**, jaunizsniegtie kredīti, EUR	2 940 118	3 265 286	2 476 086	2 468 043
t. sk. ražošanai	79 722	114 603	50 034	56 297
t. sk. pārtikas ražošanas sektoram	15 659	22 441	9 691	11 242
Īpatsvars no kopējā apjoma	0.5%	0.7%	0.4%	0.5%

* Periods no 2017.gada līdz 2018.gada 2.ceturksnim

** Nebankām izsniegtie aizdevumi

Avots: AREI, Fi-compass

Neskatoties uz pieprasījuma samazinājumu, pētījuma dati liecina, ka pastāv jaunu finanšu instrumentu potenciāls un finansējuma nepietiekamība (*financing gap*) tiek lēsta no 8.5 līdz 15.3 milj. EUR²².

3.3. Nākotnes finansējuma pieejamības riski un iespējas

Būtisku un paliekošu ietekmi uz ārējā finansējuma pieejamību, gan izsniedzot jaunus kredītus, gan refinansējot esošos, var radīt Taksonomijas regulējums, kas no 2022.gada skars

ne tikai bankas, bet arī to klientus (kredītņēmējus). Jaunais regulējums uzliks par pienākumu bankām (kreditīestādēm) klasificēt un novērtēt to kredītportfeļus pēc ilgtspējības kritērijiem, kas var ietekmēt turpmāko kredītiestāžu finansēšanas stratēģiju. Šobrīd pastāv liela nenoteiktība, kā Taksonomijas regulējums ietekmēs banku sektoru (tai skaitā arī attīstības finanšu institūciju ALTUM) vēlmi un gatavību finansēt (kreditēt) lauksaimniecības un pārtikas ražošanas sektoru. No vienas puses, Taksonomijas regulējuma piedāvājums paredz tikai ieguldītāju un sabiedrības informēšanu par veikto ieguldījumu un gūto ieņēmumu atbilstību vides mērķiem (kā arī tiesības marķēt (*label*) finanšu produktus kā vides ziņā ilgtspējīgus jeb “zaļus”), nenosakot prasības par minimālo “zaļo” ieguldījumu apjomu utt. Turklāt banku izsniegtie kredīti klasiski tiek finansēti nevis ar finanšu un kapitāla tirgus instrumentiem (akciju emisijām, obligāciju emisijām u.c.), uz kuriem sagaidāma ļoti tieša Taksonomijas regulējama ietekme, bet ar piesaistītajiem noguldījumiem (depozītiem). No otras puses, topošais Taksonomijas regulējums ir daļa no Rīcības plāna ilgtspējīgas izaugsmes finansēšanai, un šī plāna mērķis ir novirzīt kapitāla plūsmas uz ilgtspējīgākiem saimnieciskās darbības veidiem (Taksonomijas regulējuma izpratnē). Tādēļ sagaidāms, ka Taksonomijas regulējumam būs ietekme uz banku kreditēšanas politiku, t.sk. lauksaimniecības un pārtikas ražošanas sektora kreditēšanu.

Līdzās lielajiem nefinanšu uzņēmumiem arī bankas ir iekļautas Taksonomijas regulējuma tiešo subjektu lokā, ko nosaka Taksonomijas regulas 1.panta 2.punkta b) un c) apakšpunkts. Un tāpat kā lielajiem nefinanšu uzņēmumiem arī bankām būs pienākums regulāri publicēt nefinanšu pārskatus (ilgtspējas ziņojumus) un ziņot par tās saimnieciskās darbības atbilstību Taksonomijas regulējumam. Lai gan abi subjekti ir pakļauti vienam regulējumam, EK ir nonākusi pie secinājuma, ka to saimnieciskās darbības ilgtspējas novērtēšanā vienotu galveno snieguma rādītāju (KPI) izmantošana nav iespējama, tādēļ ir nepieciešama atšķirīga pieeja to izstrādē. Informācijas sniegšanas deleģētajā aktā finanšu uzņēmumiem, t.sk. arī bankām (kreditīestādēm) ir izstrādāti četri KPI, lai novērtētu to, cik lielā mērā bankas darbība atbilst saimnieciskai darbībai, kas uzskatāma par vides ziņā ilgtspējīgu: zaļo aktīvu attiecība (GAR), zaļo aktīvu koeficients attiecībā uz sniegtajām finanšu garantijām (FinGuar KPI), pārvaldīšanā esošo aktīvu “zaļais” koeficients (AuM KPI) un KPI par pakalpojumiem, kas nav aizdevumi – komisijas naudas ienākumi (F&C GDR). Izvērtējot šo galveno snieguma rādītāju būtību, tika konstatēts, ka uz ārējā finansējuma pieejamību lauksaimniecības un pārtikas ražošanas sektoriem tiešu ietekmi nākotnē varētu radīt trīs no tiem:

1. **Zaļo aktīvu attiecība (GAR)** – kredītiestāžu aktīvu īpatsvars, kas ieguldīti taksonomijai atbilstošās saimnieciskajās darbībās kā daļa no kopējiem segtajiem aktīviem (*total covered assets*)²³. Šī rādītāja uzdevums ir demonstrēt visiem tirgus dalībniekiem, cik liela daļa no banku izsniegtajiem kredītiem uzņēmumiem un citiem banku aktīviem ir vērsta uz Taksonomijas regulas vides mērķu sasniegšanu.
2. **Zaļo aktīvu koeficients attiecībā uz sniegtajām finanšu garantijām (FinGuar KPI)** – finanšu garantiju, ar kurām atbalsta (garantē) parāda instrumentus, ar kuriem finansē taksonomijai atbilstošās saimnieciskās darbības, proporcija

²³ Informācijas sniegšanas deleģētā akta V pielikums

attiecībā pret visām finanšu garantijām, ar kurām atbalsta uzņēmumiem sniegtos parāda vērtspapīrus²³. Šī rādītāja uzdevums ir parādīt, kāda attiecība no kopējām banku izsniegtajām garantijām investīciju saņemšanai, ir vērsta uz Taksonomijas regulas vides mērķu sasniegšanu.

3. **KPI par pakalpojumiem, kas nav aizdevumi (F&C KPI)** – bankas no uzņēmumiem par produktiem vai pakalpojumiem, kuri nav aizdevumi saistībā ar taksonomijai atbilstošām saimnieciskajām darbībām, saņemto komisijas naudas ienākumu proporcija, attiecībā pret kopējiem komisijas naudas ienākumiem no uzņēmumiem par produktiem vai pakalpojumiem, kas nav kreditēšana²³. Šis rādītājs parādīs bankas ieņēmumu no maksām un komisijām par bankas pakalpojumiem attiecību, kas ir vērsta uz Taksonomijas regulas vides mērķu sasniegšanu un iekļauj tādas pamata pozīcijas kā maksu par norēķinu pakalpojumiem, maksājumu pakalpojumiem, aizdevumu apkalpošanas darbībām, valūtas maiņas pakalpojumiem, starptautiskiem darījumiem utt.

Nemot vērā, ka lielāko daļu no banku aktīviem veido tieši ilgtermiņa un īstermiņa aizdevumi, prioritāri bankām ilgtermiņa pārskatos būs pienākums ziņot par to svarīgāko rādītāju – GAR. Šī rādītāja aprēķināšanas metodika balstās uz Informācijas sniegšanas deleģēto aktu un tā pielikumiem. Saskaņā ar Informācijas sniegšanas deleģēto aktu bankām GAR aprēķinu pamatā tiek ņemtas vērā šādas pamata komponentes²³:

1. Skaitītājs (*numerator*), kas ietver aizdevumus un avansus, parāda vērtspapīrus, līdzdalību kapitālā un atgūtos nodrošinājumus, ar ko finansētas taksonomijai atbilstošas saimnieciskās darbības.
2. Saucējs (*denominator*), kas ietver kopējos aizdevumus un avansus, kopējos parāda vērtspapīrus, kopējo līdzdalību kapitālā un kopējos atgūtos nodrošinājumus un visus pārējos segtos bilances aktīvus.

No vienas puses, iepriekš minētā formula ir precīzi definēta sistēmā, kādā veidā bankas aprēķinās ilgtermiņu saviem portfeļiem, bet no otras puses šajā formulā ir būtiska nianse, kas var negatīvi ietekmēt ārējā finansējuma pieejamību lauksaimniecības un pārtikas ražošanas sektoriem tuvākajā nākotnē. Saskaņā ar informācijas sniegšanas deleģētā akta 7.panta 3.punktu bankām (arī citām finanšu institūcijām) no GAR aprēķina skaitītāja ir jāizslēdz ekspozīcija (kredīti utt.) pret uzņēmumiem, kas nav Taksonomijas regulas subjekti (nav pienākums publicēt nefinanšu pārskatus – MVU). Vienlaikus šī ekspozīcija tiek iekļauta GAR (un citu KPI) aprēķina saucējā. Tādējādi MVU kreditēšana tiek *de facto* pielīdzināta taksonomijai neatbilstošas saimnieciskās darbības finansēšanai, kas attiecīgi var negatīvi ietekmēt banku motivāciju kreditēt šādus MVU. Jāatzīmē, ka Eiropas Banku iestādes (EBA) rekomendācijas šajā jautājumā bija atšķirīgas: tika rekomendēts piemērot t.s. konsekvences

principu, t.i., ja noteiktas darbības vai investīcijas tiek izslēgtas no KPI skaitītāja, tās jāizslēdz arī no saucēja²⁴.

Nemot vērā, ka Taksonomijas regulējums ir svarīgs instruments tam, lai veicinātu finanšu plūsmu pārvirzīšanos uz ilgtspējīgākām saimnieciskām darbībām un paātrinātu pārkārtošanos saskaņā ar ES Zaļo kursu, banku sektoram būs nozīmīga loma šī procesa veicināšanā. Un tieši GAR rādītājs var kalpot par nozīmīgu indikatoru tam, cik lielā mērā bankas tiek galā ar šīs funkcijas izpildi, tādējādi uzlabojot vai pasliktinot savu reputāciju. Var prognozēt, ka GAR rādītāju uzlabošanai, bankas arvien vairāk attīstīs un virzīs tirgū jaunus un "ilgtspējīgus" ārējās finansēšanas produktus, tos izmantojot par pamata banku GAR un citu KPI uzlabošanai.

Kā viena no svarīgākajām Informācijas sniegšanas deleģētā akta priekšrocībām, tiek minēta iespēja veikt bankas finansēto uzņēmumu un aktīvu klimata un vides raksturlielumu novērtējumu, kas atstās tiešu ietekmi uz bankas GAR. Uz šīs klientu "ilgtspējas" informācijas pamata bankas varēs novērtēt kopējus koeficientus katram uzņēmumam, pamatojoties uz uzņēmumu apgrozījumu, kapitālieguldījumiem (CapEX) un darbības izdevumiem (OpEX), lai aprēķinātu savu portfeli un bilanču KPI, izmantojot svērto summēšanu. Tādējādi bankas turpmāk izmantos lielo nefinanšu uzņēmumu nefinanšu pārskatus (ilgtspējas ziņojumus), lai novērtētu tajos sniegto "ilgtspējas" informāciju par šādiem ilgtspējas vides ziņā raksturlielumiem²⁵:

1. **KPI, kas saistīts ar apgrozījumu (apgrozījuma KPI)** – atspoguļo attiecību no neto apgrozījuma, kas iegūts no produktiem vai pakalpojumiem, kas saistīti ar taksonomijai atbilstošām saimnieciskajām darbībām. Apgrozījuma KPI sniedz statistisku priekšstatu par uzņēmuma ieguldījumu ietekmi vides mērķu sasniegšanā.
2. **KPI, kas saistīts ar kapitālieguldījumiem (CapEx KPI)** – atspoguļo uzņēmuma kapitālieguldījumu (investīciju izdevumu) daļu, kas jau šobrīd atbilst un ir saskaņā ar taksonomiju, vai ir daļa no ticama plāna, lai paplašinātu vai sasniegtu atbilstību taksonomijas vides mērķiem. CapEx sniedz dinamisku un tālredzīgu skatījumu uz uzņēmumu plāniem transformēt savu uzņēmējdarbību.
3. **KPI, kas saistīts ar darbības izdevumiem (OpEx KPI)** – atspoguļo uzņēmuma darbības izdevumu daļu, kas ir saskaņā ar taksonomiju vai saskaņā ar izstrādāto CapEx plānu. Darbības izdevumi šī rādītāja kontekstā ietver tiešās nekapitalizētās izmaksas, kas saistītas ar pētniecību un attīstību, renovācijas pasākumiem, īstermiņa nomu, uzturēšanu un citiem tiešiem izdevumiem, kuri saistīti ar pamatlīdzekļu ikdienas apkalpošanu, kas ir nepieciešami, lai nodrošinātu šādu aktīvu nepārtrauktu un efektīvu izmantošanu.
4. **Ticams darbības plāns** – papildina gan CapEx, gan OpEx rādītājus, jābūt izklāstītai saimnieciskai darbībai apkopojuma līmenī, un tam jāatbilst šādiem nosacījumiem:

²⁴ Opinion of the European Banking Authority on the disclosure requirement on environmentally sustainable activities in accordance with Article 8 of the Taxonomy Regulation. EBA/Op/2021/03

²⁵ Informācijas sniegšanas deleģētā akta I pielikums

- 1) tam jāpaplašina uzņēmuma taksonomijai atbilstīgās saimnieciskās darbības, vai arī jāmodernizē taksonomijai atbilstīgās darbības, atbilstību sasniedzot 5 gadu laikā.;
- 2) to apstiprina nefinanšu iestādes vadības struktūra, tieši vai deleģējot.

Šāda ticama plāna nepieciešamība Informācijas sniegšanas deleģētā akta izpratnē ir saistīta ar vajadzību parādīt uzņēmuma darbības trajektorijas maiņu uz taksonomijai atbilstošām darbībām. Šāds plāns mazinās arī uzņēmumu reputācijas risku, veicinās to mērķu sasniegšanu vides jomā, kā arī palīdzēs pieņemt stratēģiskus un tālredzīgus uzņēmējdarbības lēmumus.

5. **KPI sadalījums** – nefinanšu uzņēmumiem būs jānodrošina KPI sadalījums, pamatojoties uz veikto saimniecisko darbību, tostarp pārejas un veicināšanas darbībām, un sasniedzamo vides mērķi.

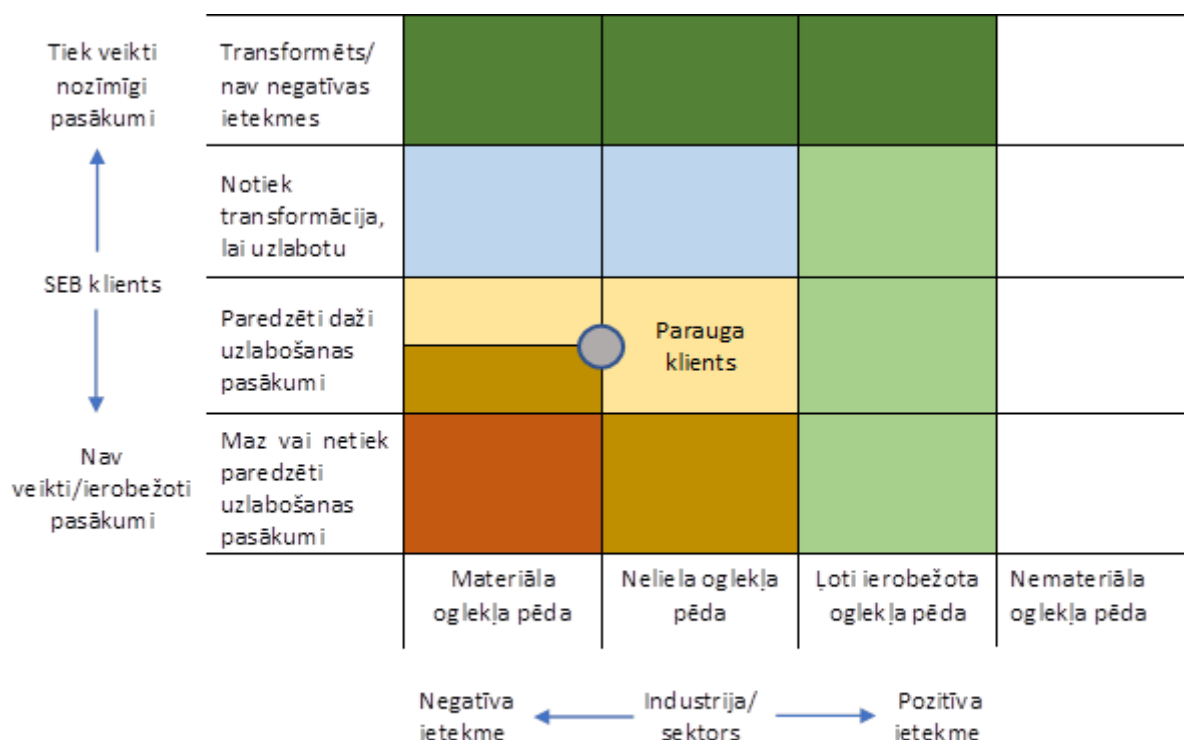
Kas attiecas uz MVU, kuri nav Taksonomijas regulas subjekti, tad pie aktuālā Taksonomijas regulējuma tiem nav noteikts pienākums publicēt nefinanšu pārskatus (ilgtspējas ziņojumus). Taču Informācijas sniegšanas deleģētā aktā tiek vairākkārt uzsvērts, ka MVU tos var gatavot pilnā vai daļējā apmērā, pamatojoties uz brīvprātības principu. Šādas tirgus pārredzamības nodrošināšana no MVU puses, publicējot to apgrozījuma vai ieguldījumu procentuālo daļu, kas ir saskaņā ar vides mērķiem, palīdzētu tiem piesaistīt finansējumu ilgtspējīgām darbībām vai nu kā daļu no *eco-labeling* shēmām un ekoloģiski ilgtspējīgiem produktiem, vai kā daļu no kopējās uzņēmējdarbības stratēģijas, kuras pamatā ir vides ilgtspēja. Taču, neskatoties uz šo atvieglojumu MVU, Taksonomijas regulējumam stimulējot bankas pārskatīt to kredītportfeļu struktūru, paaugstinot "ilgtspējīgo" kredītu īpatsvaru, pastāv varbūtība, ka bankas izvirzīs papildu prasības MVU attiecībā uz informācijas sniegšanu, gan pieprasot finansējumu, gan izmantojot finansējumu (regulāru pārskatu sniegšana bankām). Līdz ar to pastāv nopietns risks, kā arī tiem MVU, kuri nav Taksonomijas regulas tiešie subjekti, tiks faktiski izvirzītas tādas pašas vai ļoti līdzīgas prasības kā lielajiem uzņēmumiem (Taksonomijas regulas un NFRD izpratnē). Šim riskam ir šāda negatīvā ietekme:

1. Tiek radītas papildu izmaksas un administratīvs slogs MVU.
2. Kredītprocentu pieaugums tādu saimniecisko darbību (t.sk. ieguldījumu) finansēšanai, kuras Taksonomijas regulējuma izpratnē nav uzskatāmas par vides ziņā ilgtspējīgām.
3. Fizisks kredītu piedāvājuma samazinājums tādu saimniecisko darbību (t.sk. ieguldījumu) finansēšanai, kuras Taksonomijas regulējuma izpratnē nav uzskatāmas par vides ziņā ilgtspējīgām.

Iepriekš minēto apliecina arī LUMINOR Lietuvas filiāles vadības teiktais par to, ka kritēriji, kurus bankas izmantos, lai novērtētu uzņēmējdarbības ilgtspēju, atšķirsies atkarībā no uzņēmējdarbības veida un aizdevuma mērķa: "Piemēram, bankas var pieprasīt uzņēmuma ilgtspējas, sociālās atbildības un pārvaldības ziņojumus, atkritumu apsaimniekošanas noteikumus vai ietekmes uz vidi analīzi. Tāpat bankām ir jāpārbauda klientu atbilstība vides

un ilgtspējas prasībām, tāpēc uzņēmumiem tiks pieprasīts veikt energoefektivitātes novērtējumu vai SEG emisiju novērtējumu”²⁶. Tādējādi, stājoties spēkā šīm prasībām, tiktu sarežģīta jau šobrīd esošā ārējā finansējuma saņemšanas politika.

Līdzīga nostāja ir arī SEB grupai, kura 2021. gada 17. novembrī organizētajā tiešsaistes pasākumā ar nosaukumu – “Izrāviens pārmaiņām – partnerība pārejai uz ilgtspējīgu attīstību”, prezentēja savu vīziju par turpmāko sadarbību ar klientiem attiecībā uz pārejas – ilgtspējīga uzņēmējdarbība atbalstīšanu. Līdzīgi kā LUMINOR arī SEB grupa plāno savus klientus vērtēt pēc saimnieciskās darbības un tās atstātās oglekļa pēdas nozīmīguma pakāpes (skat. 3-1.attēlu).

Avots: SEB

3-1.attēls. Klienta pašreizējo siltumnīcefekta gāzu emisiju novērtējums²⁷

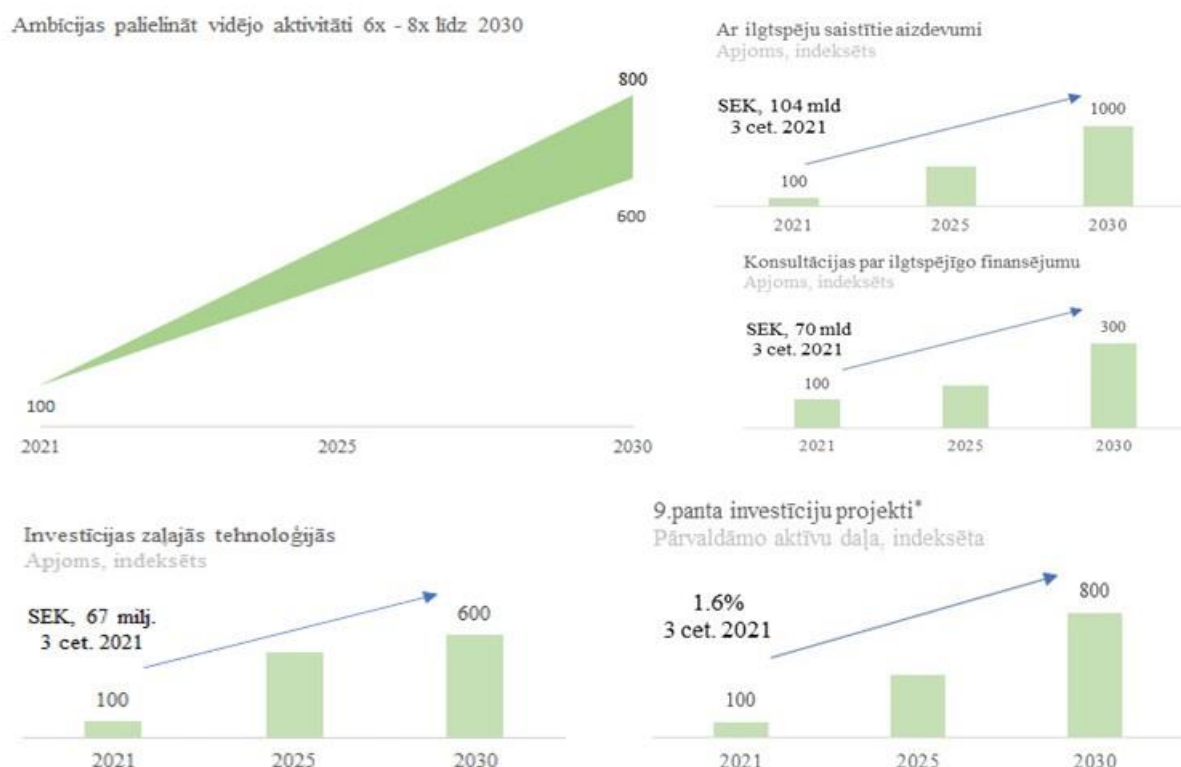
Demonstrējot 3-1.attēlu SEB grupas vadība uzsvēra, ka tās nākotnes produkti un pasākumi būs vairāk vērsti ne tik daudz uz jau šobrīd esošo “ilgtspējīgo” uzņēmumu finansēšanu, kā tieši uz uzņēmumiem, kuri saskaņā ar ticamu darbības plānu, plāno pāreju uz ilgtspējīgu “zaļu” saimniecisko darbību, Taksonomijas vides mērķu kontekstā. Kopumā SEB grupas izvirzītie mērķi ir ļoti ambiciozi, jo līdz 2030.gadam tiek plānots palielināt kopējo vidējo

²⁶ Luminor. K.Vunder-Fontana. Žalias ar rudas: bankai turēs atskleisti savo paskolų portfelio tvarumą (Green or brown: Banks will need to disclose the sustainability of their loan portfolios). 27.09.2021.

²⁷ SEB. Accelerating change. 17 November 2021

<https://webapp.sebgroup.com/mb/mblib.nsf/dld/1AA678864A793C61C1258790003E13D4?opendocument>

ilgtspējības aktivitāti 8 reizes, bet ar ilgtspēju saistīto aizdevumu apjomu – 10 reizes (skat. 3-2.attēlu).

*Fondi, kuru mērķis ir ilgtspējīgas investīcijas

Avots: SEB banka prezentācija

3-2. attēls. SEB bankas ilgtspējības aktivitātes indeksi²⁷

SEB grupa lielu uzsvaru plāno likt uz esošo klientu (gan lielo uzņēmumu, gan MVU) novērtēšanu un konsultāciju sniegšanu attiecībā uz pasākumiem, kādi būtu veicami katram atsevišķam uzņēmumam, atkarībā no tā saimnieciskās darbības veida, lai sasniegtu Taksonomijā plānotos vides mērķus. Saskaņā ar 3-2. attēlu konsultāciju apjomu par ilgtspējīgu finansējumu tiek plānots palielināt 3 reizes. Tāpat būtiski tiek plānots atbalstīt arī inovācijas zaļajās tehnoloģijās, kuru apjoms pieaugs 6 reizes salīdzinājumā ar pašreizējo līmeni.

Kopumā SEB banka līdz 2030. gadam plāno samazināt taksonomijai neatbilstošo bilances un ārpusbilances aktīvu ekspozīciju par 45%-60%, bet līdz 2040. gadam to samazināt 100% apmērā (sasniegt klimata neitralitāti)²⁸. Un šo mērķi tiek plānots panākt caur finanšu plūsmas (t.sk. kredītēšanas) novirzīšanu, radot jaunus “zaļus” finanšu produktus, projektiem un citām iniciatīvām, kuras ir vērstas ar Taksonomijas vides mērķu sasniegšanu.

Pētījuma veikšanas laikā saņemtā informācija no citām nozīmīgām kredītiestādēm bija nepietiekama, lai spriestu par to plānotajiem mērķiem Taksonomijas regulējuma kontekstā, taču, ņemot vērā ES globālo plānu līdz 2050. gadam kļūt par oglekļa neitrālu tirgu, arī pārējo

²⁸ Sasniegt klimata neitralitāti ātrāk nekā to paredz ES Ilgttermiņa stratēģija 2050. gadā.

finanšu tirgus dalībnieku finanšu darbības virziens, varētu mainīties, atbilstoši šī plāna mērķiem.

Informācijas sniegšanas deleģētā akta prasības attiecībā uz nefinanšu pārskatu (ilgtspējas ziņojumu) sagatavošanu finanšu un lielajiem uzņēmumiem ar lielu varbūtību stāsies spēkā jau sākot ar 2022.gada 1.janvāri, paredzot noteiktu spēkā stāšanās un pārejas kārtību²⁹:

1. Pirmais pārskata gads, par kuru nefinanšu pārskats (ilgtspējas ziņojums) būs jāgatavo, būs 2021.gads. Pirmajā pārskatā gan finanšu, gan nefinanšu uzņēmumiem būs jāziņo tikai kvalitatīva informācija par taksonomijā iekļautu (*Taxonomy-eligible*) un neiekļautu (*Taxonomy non-eligible*) saimniecisko darbības īpatsvaru kopējās saimnieciskajās darbībās.
2. Sākot ar 2023.gada 1.janvāri, būs jāiesniedz nefinanšu pārskats (ilgtspējas ziņojums) par 2022. gadu, un Informācijas sniegšanas deleģētā akta prasības pilnībā tiks piemērotas nefinanšu uzņēmumiem – lielajiem uzņēmumiem. Bet no 2024. gada 1. janvāra, gatavojot nefinanšu pārskatu (ilgtspējas ziņojumu) par 2023. gadu, Informācijas sniegšanas deleģētā akta prasības pilnībā attieksies arī uz finanšu uzņēmumiem (t. sk. bankām).

Nemot vērā iepriekš minētos Informācijas sniegšanas deleģētā akta ieviešanas termiņus, lielie uzņēmumi saskarsies ar prasību iesniegt ilgtermiņa pārskatu un ticamu darbības plānu, sākot ar 2022. gadu. Savukārt bankas sāks aktīvi pieprasīt no saviem klientiem nefinanšu pārskatus (ilgtspējas ziņojumus), lai noteiktu arī savas GAR (un citus KPI), sākot ar 2023. gadu. Tādējādi 2023. gads var kļūt par gadu, kad potenciāli lielie uzņēmumi un MVU var saskarties ar papildus prasībām, no banku puses, lai piesaistītu ārējo finansējumu.

Papildus pastāv nenoteiktība, kā Taksonomijas regulējumus ietekmēs finanšu sektora uzraugu (ECB, FKTK) īstenoto banku sektora uzraudzību, it īpaši attiecībā uz tādiem būtiskiem aspektiem kā kapitāla pietiekamība, risku pārvaldība utt. Ja banku kredīti, kas izsniegti tādu saimniecisko darbību finansēšanai, kuras Taksonomijas regulējuma izpratnē nav uzskatāmas par vides ziņā ilgtspējīgām, tiks kvalificēti kā paaugstināta riska kredīti (attiecīgi palielinās bankām nepieciešamo pašu kapitālu), tad sagaidāms kredītu piedāvājuma samazināšanās un kredītprocentu likmju pieaugums MVU projektiem, kuri nav Taksonomijas regulas subjekti.

Latvijas banku specifika ir tāda, ka galvenās bankas (ar lielāko tirgus daļu lauksaimniecības un pārtikas ražošanas sektora kreditēšanā) ir ārvalstu banku meitas uzņēmumi un ka šo banku izsniegtie kredīti tiek finansēti nevis ar vietējiem noguldījumiem, bet ar ārējiem resursiem – pamatā mātes banku piesaistītiem noguldījumiem. Šis apstāklis Taksonomijas regulējuma ietekmi uz lauksaimniecības un pārtikas ražošanas sektora kreditēšanu padara vēl komplicētāku un nenoteiktāku, jo papildus vietējiem faktoriem banku kreditēšanas politiku ietekmēs arī ārējie faktori – šo banku mātes banku politikas un ārvalstu noguldītāju uzvedības izmaiņas, kuras šobrīd nav iespējams prognozēt.

²⁹ Informācijas sniegšanas deleģētā akta 10.pants

Iepriekš minēto iemeslu dēļ pastāv draudi, ka Latvijas lauksaimniecības un pārtikas ražošanas sektoros var būtiski palielināties finansējuma nepietiekamība (*financing gap*), kas attiecīgi ietekmēs šo sektoru ekonomisko attīstību. Negatīva scenārija gadījumā pastāv pat negatīvas izaugsmes risks lauksaimniecības un pārtikas ražošanas sektoros.

Apkopojot visu iepriekš minēto informāciju, ir jāatzīst, ka jaunais Taksonomijas regulējums radīs riskus un iespējas lauksaimniecības un pārtikas ražošanas sektoriem attiecībā uz ārējā finansējuma pieejamību gan kapitālieguldījumiem, gan apgrozāmo līdzekļu finansēšanai. Negatīvas sekas var radīt pašreizējā abu sektoru uzņēmumu samērā augsta atkarība no banku finansējuma, it īpaši atkarība no ilgtermiņa aizņēmumiem, jo, stājoties spēkā Taksonomijas regulējumam, bankas strikti izvērtēs arī šo aizdevumu atbilstību Taksonomijas vides mērķiem. Ja vērtēšanas laikā tiks noteikts, ka konkrētais aizdevums ir Taksonomijas regulējumam neatbilstošs, pastāv risks, ka šādam klientam tiks izvirzītas papildus prasības, lai saglabātu sākotnējos aizdevuma līguma nosacījumus. Tāpēc pašreizējo ilgtermiņa aizņēmumu radītās sekas būs tiešā veidā atkarīgas no katras atsevišķākas bankas izstrādātās ilgtspējas stratēģijas un metodoloģijas tās ieviešanā.

Nemot vērā, ka Taksonomijas ideja ir saistīta ar kapitāla (t.sk. kreditēšanas) pārvirzīšanu uz ilgtspējīgākas uzņēmējdarbības finansēšanu, tuvākajā laikā var rasties situācija, ka klasiskie banku kreditēšanas instrumenti uzņēmumiem vairs nebūs pieejami vai tiks piedāvāti par nesamērīgi augstām cenām. Iestājoties šādiem apstākļiem, uzņēmumiem tiktu ierobežotas iespējas ne tikai veikt ieguldījumus attīstībā, bet arī uzturēt saimniecisko darbību, izmantojot bankas piedāvātās kredītlīnijas. Tas savukārt izraisītu uzņēmumu pieprasījuma krišanos pēc bankas finanšu produktiem, nespējot izpildīt Taksonomijas regulējumā minētās ilgtspējas prasības, tādējādi palielinot finansējuma nepietiekamību abos sektoros un būtiski bremsējot to attīstību.

Jaunais Taksonomijas regulējums var nozīmīgi ietekmēt arī banku un klientu attiecības (gan jauno, gan esošo). Lai nodrošinātu galvenā rādītāja GAR izpildi, bankas paredz izvērtēt pašreizējo klientu investīciju un saimniecisko darbību atbilstību Taksonomijas regulējumam, pieprasot no tiem nefinanšu pārskatus (ilgtspējas ziņojumus) informācijas saskaņošanai ziņojumos. Ja uzņēmumu iesniegtais ilgtspējas darbības plāns nebūs vērsts uz Taksonomijas regulējuma vides mērķu sasniegšanu, bankas sākotnēji piedāvās konsultācijas tā transformācijai, taču, ja šī transformācija nebūs iespējama vai to nevēlēsies pats klients, banka var pieņemt lēmumu par sadarbības pārtraukšanu. Tādējādi tiek paredzēts, ka nefinanšu pārskatu (ilgtspējas ziņojumu) iesniegšana bankām ar laiku būs obligāts pienākums ne tikai lielajiem uzņēmumiem, bet arī MVU, kuri šobrīd nav iekļauti Taksonomijas regulējuma subjektu lokā.

Taču, stājoties spēkā Taksonomijas regulējumam, iestāsies arī lielo pārmaiņu un izaicinājumu laiks, kurš ietekmēs bankas, lielos uzņēmumus un MVU. No vienas puses, Taksonomijas regulējums uzsver, ka banku stratēģija jāvērs uz “zaļo” kreditēšanas produktu izstrādi, lai sasniegtu kopējo ES mērķi attiecībā uz klimata neitralitāti līdz 2050. gadam. No otras puses šai stratēģijai ir jābūt konsekventai, lai neradītu ekonomiskos un sociālos draudus uzņēmējdarbībā. Lauksaimniecības un pārtikas ražošanas sektora uzņēmumiem būtu jānovērtē pašreizējie biznesa procesi un investīciju plāni, lai saskaņotu tos ar gaidāmā Taksonomijas regulējuma prasībām, tādējādi nezaudējot iespēju piesaistīt ilgtspējīgu finansējumu savas uzņēmējdarbības attīstībai nākotnē.

NOVĒRTĒJUMA REZULTĀTI UN PRIEKŠLIKUMI

Veiktā pētījuma galvenie secinājumi ir šādi:

1. Taksonomijas regulējuma tiesiskais un politiskais ietvars vēl tikai veidojas. Lai arī ir pieņemti galvenie ES tiesību akti (piem., Taksonomijas regula), vairāki būtiski tiesību akti attiecībā uz lauksaimniecību vēl nav pieņemti. Piemēram, Taksonomijas klimata deleģētajā aktā (t.s. Pirmajā deleģētajā aktā), kas nosaka tehniskās pārbaudes kritērijus (TPK) klimata mērķiem, nav iekļauti TPK lauksaimniecībai. EK plāno izdot papildu deleģēto aktu attiecībā uz lauksaimniecību. Savukārt attiecībā uz t.s. Otro deleģēto aktu (nosaka TPK pārējiem četriem vides mērķiem) notiek tikai ilgtspējīga finansējuma platformas sagatavoto TPK sabiedriskā apspriešana. Tādējādi vēl joprojām pastāv nenoteiktība par to, kādi būs TPK lauksaimniecībai un kāda ir gaidāmā Taksonomijas regulējuma ietekme uz lauksaimniecības uzņēmumiem.
2. Taksonomijas regulējums tiešā veidā ietekmēs samērā nelielu skaitu uzņēmumu (lauku saimniecību) lauksaimniecībā, jo nozarē nav raksturīgi lielie uzņēmumi. Saskaņā ar spēkā esošo NFRD Taksonomijas regulas subjekts Latvijā ir tikai viens uzņēmums, kurā nodarbināti vairāk nekā 500 darbinieki. Ja tiek piemēroti CSRD projekta nosacījumi (regulējuma subjekti ir visi lielie uzņēmumi), Taksonomijas regulas subjekti potenciāli ir trīs uzņēmumi, kuru kopējais apgrozījums veido aptuveni 8.6% no nozares apgrozījuma un kuros nodarbināti 3.8% no nozarē nodarbināto skaita. Faktiskā tiešā ietekme būs lielāka, jo regulējums tiešā veidā attiecas arī uz saistītiem uzņēmumiem. Saskaņā ar indikatīvu novērtējumu lielo uzņēmumu īpatsvars (ņemot vērā saistīto uzņēmumu ietekmi) visdrīzāk, ka nepārsniedz 18.7% no nozares kopējā apgrozījuma un 7.2% no nozarē nodarbināto skaita.
3. Pārtikas ražošanas (lauksaimniecības produktu pārstrādes) sektorā ir sagaidāma lielāka Taksonomijas regulējuma tiešā ietekme, jo šajā nozarē ir raksturīga augstāka koncentrācija. Šajā nozarē Latvijā ir 3 uzņēmumi ar darbinieku skaitu virs 500, kuru kopējais apgrozījums veido 15.2% no nozares kopējā apgrozījuma un kuros nodarbināti 14.2% no nozarē nodarbināto skaita. Kopējais lielo uzņēmumu skaits ir 12, kuru kopējais apgrozījums veido 44.8% no nozares kopējā apgrozījuma un kuros nodarbināti 33.4% no nozarē nodarbināto skaita. Papildus jāatzīmē, ka paaugstināts lielo uzņēmumu īpatsvars ir graudu malšanas produktu, cietes un cietes produktu ražošanā, gaļas un gaļas produktu ražošanā, pārstrādē un konservēšanā un piena produktu ražošanā. Tādējādi Taksonomijas regulējums tiešā veidā attieksies uz būtisku pārtikas ražošanas sektora daļu.
4. Lai arī vēl nav pieņemti TPK attiecībā uz vides mērķiem lauksaimniecības nozarei, publiski pieejamie TPK projekti liecina, ka sertificētas bioloģiskās lauksaimniecības saimniecības tiks automātiski uzskatītas par tādām, kas būtiski sekmē (SC) klimata mērķus (klimata pārmaiņu mazināšana un pielāgošanās klimata pārmaiņām). Tādējādi bioloģiskās saimniecības varēs kvalificēties kā vides ziņā ilgtspējīgas (taksonomijai atbilstošas) neatkarīgi no to spējām izpildīt citu vides mērķu SC kritērijus, ja vien tās izpildīs pārējo mērķu būtiska kaitējuma neradīšanas (DNSH) kritērijus. Ievērojot bioloģiskās lauksaimniecības specifiku, visdrīzāk, ka šo DNSH kritēriju izpilde lielus

izaicinājumus neradīs. Tādējādi Taksonomijas regulējums nepasliktinās finansējuma pieejamību bioloģiskās lauksaimniecības saimniecībām, tomēr maz ticams, ka būtiski uzlabos pieejamību finansējumam citu faktoru dēļ (skat. 3.nodaļu).

5. Taksonomijas regulējuma ietvaros plānotie TPK (Pirmā deleģētā akta papildinājuma projekts un Otrā deleģētā akta TPK projekts) rada vairākus izaicinājumus konvencionālajām saimniecībām lauksaimniecības sektorā, piemēram:

- 1) neskaidrība par SC kritērijiem attiecībā uz klimata mērķiem (klimata pārmaiņu mazināšana, pielāgošanās klimata pārmaiņām) šobrīd neļauj novērtēt, kādas būs iespējas konvencionālajām saimniecībām izpildīt SC kritērijus kādam no klimata mērķiem (vienlaicīgi izpildot saistītos DNSH kritērijus pārējiem vides mērķiem). Tādēļ nav iespējams novērtēt, vai konvencionālās saimniecības, kas nespēs izpildīt SC kritērijus attiecībā uz bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzību un atjaunošanu (vai ar tiem saistītos DNSH kritērijus), varēs kvalificēties kā vides ziņā ilgtspējīgas;
- 2) praktiski absolūts liegums lietot kūdru un kūdra saturošus produktus un materiālus (ja saimniecība izvēlēsies izpildīt SC kritērijus attiecībā uz bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzību un atjaunošanu) rada būtiskus izaicinājumus stādu audzēšanas nozarei. Kamēr nav publiski pieejami SC kritēriji attiecībā uz klimata mērķiem, nav iespējams novērtēt, vai stādu audzēšanas nozare varēs izmantot kūdras substrātus un būtiski sekmēt kādi no šiem klimata mērķiem (vienlaikus izpildot arī saistītos DNSH kritērijus);
- 3) ilgtspējīgas slāpekļa bilances nodrošināšana, no vienas puses, ir samērā reāla iespēja, kā konvencionālajām saimniecībām (gan lopkopības, gan augkopības) izpildīt SC kritērijus attiecībā uz bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzību un atjaunošanu. No otras puses, šī iespēja potenciāli rada izaicinājumus gan konvencionālajā augkopībā, gan konvencionālajā lopkopībā, jo pastāv bažas, ka būs problēmas ar slāpekļa pārpalikuma (*N-surplus*) un slāpekļa izmantošanas efektivitātes (NUE) kritēriju izpildi;
- 4) lopkopībā ekstensīva ganīšana ir viena no iespējām, kā izpildīt SC kritērijus attiecībā uz bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzību un atjaunošanu. Tomēr jāatzīmē, ka izaicinājumus rada noteiktie kritēriji par ganīšanas intensitāti. Šo iespēju praktiski nebūs iespējams īstenot intensīvajā putnkopībā un cūkkopībā, kā arī šī kritērija izpilde būs sarežģīta intensīvajā piena lopkopībā;
- 5) izaicinājumus SC kritēriju attiecībā uz bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzību un atjaunošanu izpildei rada arī kritēriji par dzīvnieku barošanu (prasības par iepirtās barības izcelsmi, apjoma ierobežojumi iepirtās barības izmantošanai, liegums zivis saturošas barības izmantošanai, prasības par no zālājiem iegūtas barības izmantošanu atgremotāju barošanā utt.). Šie izaicinājumi ir īpaši aktuāli intensīvajai putnkopībā, kā arī intensīvajā cūkkopībā un intensīvajā piena lopkopībā;
- 6) nelielām lopkopības saimniecībām (it īpaši nišas saimniecībām) pastāv iespējas izpildīt SC kritērijus attiecībā uz bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzību un atjaunošanu, audzējot retus dzīvniekus. Taču šobrīd nav skaidrs, vai kāda no Latvijas vietējām govju (Latvijas zilā, Latvijas brūnā), aitū (Latvijas tumšgalve) un cūku (Latvijas baltā) šķirnēm kvalificēsies kā reta šķirne. Turklāt pastāv bažas, vai šo kritēriju varēs izpildīt saimniecības, kas nav ciltsdarba saimniecības;

- 7) izaicinājumus saistībā ar SC kritēriju attiecībā uz bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzību un atjaunošanu izpildi augkopībā rada arī DNSH kritēriji par nepieciešamību veikt regulāras augsnes N analīzes un ņemt tās vērā barības vielu pārvaldības mēslošanas plānā (šobrīd Latvijā nav aprobēta N analīžu izmantošana), par prasību barības vielu pārvaldības mēslošanas plānā ņemt vērā šķirnes un sēklas potenciālu, par augsnes pH līmeņa nodrošināšanu 6.7-7.0 līmenī (Latvijā visbiežāk aramzemēs ir zemāks pH līmenis) utt.
6. Taksonomijas regulējuma ietvaros plānotie TPK (it īpaši Otrā deleģētā akta projekts) rada vairākus izaicinājumus pārtikas ražošanas sektorā:
 - 1) klimata mērķus SC kritērijus pārtikas ražošanā var izpildīt tikai attiecībā uz izdevumiem (primāri investīcijām), jo pārtikas ražošanai kā saimnieciskai darbībai nav noteikti SC kritēriji klimata mērķiem;
 - 2) iepriekš minētā iemesla dēļ pārtikas ražošanā, lai uzņēmumi varētu ziņot par taksonomijai atbilstošu apgrozījumu, būs nepieciešams izpildīt SC kritērijus vai nu attiecībā uz pāreju uz aprites ekonomiku, vai bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzību un atjaunošanu. Tas attiecīgi nozīmē, ka būs nepieciešams izpildīt arī attiecīgos DNSH kritērijus;
 - 3) SC kritēriju izpilde attiecībā uz pāreju uz aprites ekonomiku ir saistīta ar vairākiem izaicinājumiem. Pirmkārt, būtiskus izaicinājumus rada augstās prasības attiecībā uz iepakojuma atkārtotas izmantošanas nodrošināšanu. Otrkārt, arī alternatīvā iespēja, koncentrēties nevis uz iepakojuma atkārtotu izmantošanu, bet pārstrādātu vai atjaunojamu izejmateriālu lietošanu produkcijas iepakojumā, rada būtiskus ierobežojumus, jo ir augstas prasības iepakojuma izejmateriālu izcelsmes pierādīšanai/apliecināšanai. Treškārt, izaicinājumus rada arī kritēriji par iepakojuma otrreizēju pārstrādi un pārtikas zudumu un atkritumu samazināšanu;
 - 4) SC kritēriju izpilde attiecībā uz bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzību un atjaunošanu ir saistīta vairākiem būtiskiem izaicinājumiem. Pirmkārt, ļoti nopietnu izaicinājumu rada prasība, ka 95% no izejvielām ir jābūt iegūtām tādās lauksaimnieciskās ražošanas praksēs, kas būtiski sekmē bioloģisko daudzveidību. Otrkārt, lielus izaicinājumus rada prasības attiecībā uz ar proteīnu (olbaltumvielām) bagātām izejvielām – šādu izejvielu dalīšana pēc to ietekmes uz bioloģisko daudzveidību (zema negatīva ietekme un augsta negatīva ietekme). Šīs prasības būtiski ierobežo dzīvnieku izcelsmes un daļas augu izcelsmes izejvielu lietošanu. Treškārt, grūti ir izpildāma prasība par tādu dzīvnieku un augu izejvielu, kas iegūtas no retām dzīvnieku šķirnēm un īpašām šķirnēm vai bioloģiska heterogēna materiāla. Šos SC kritērijus pamatā varēs izpildīt bioloģiskās produkcijas pārstrādātāji un nišas produktu ražotāji;
 - 5) papildus jāatzīmē, ka gan pārejas uz aprites ekonomiku, gan bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzības un atjaunošanas būtiskai sekmēšanai ir noteikti stingri DNSH kritēriji, kuru izpilde radīs dažādus izaicinājumus. Piemēram, SEG emisiju aprēķināšana uz produkta svaru, izejvielu lauksaimnieciskajā ražošanā veikto darbību kontrole (piem., par augsnes apstrādi, par ilggadīgo zālāju saglabāšanu, par kūdras nelietošanu utt.), izejvielu vērtēšana pēc to SEG emisijām.
7. Taksonomijas regulējums var atšķirīgi ietekmēt primārās piegādes ķēžu dalībniekus, potenciāli radot izaicinājumus izejvielu pieejamībai. Piemēram, pārtikas ražošanas sektoram, lai tas varētu būtiski sekmēt bioloģisko daudzveidību un ekosistēmu atjaunošanu, ir nepieciešamas atbilstošas izejvielas no primārās ražošanas (skat.

- 2.2.nodaļu). Savukārt, ja primārie ražotāji būs izvēlējušies sasniegt vides ilgtspēju, būtiski sekmējot kādu citu vides mērķi (piem., klimata pārmaiņu mazināšana), tad to saražotā un piedāvā produkcija nebūs atbilstoša.
8. Lai arī MVU nav Taksonomijas regulas subjekti un tādējādi Taksonomijas regulējums tiešā veidā neattiecas uz MVU, šim regulējumam būs netieša ietekme caur finanšu sektoru (primāri banku sektoru). Taksonomijas regulējums tieši attiecas uz bankām: banku sniegums tiks vērtēts pēc to zaļo aktīvu attiecības (GAR) un citiem snieguma rādītājiem. Informācijas sniegšanas deleģētais akts paredz, ka GAR (kā arī citu snieguma rādītāju) skaitītājā tiek iekļauti tikai tādi aktīvi (t.sk. kredīti), kas attiecas uz taksonomijai atbilstošām saimnieciskajām darbībām. Minētajā deleģētajā aktā ir norādīts, ka banku ekspozīcija (kredīti utt.) pret uzņēmumiem, kas nav Taksonomijas regulas subjekti (nav pienākums publicēt nefinanšu pārskatus), nav iekļaujami GAR un citu snieguma rādītāju skaitītājā. Tādējādi banku GAR (un citus snieguma rādītājus) pasliktina gan taksonomijai neatbilstošu saimniecisko darbību finansēšana, gan tādu uzņēmumu, kas nav Taksonomijas regulas subjekti, kreditēšana. **Minētās normas negatīvi ietekmē MVU kreditēšanu, jo GAR un citu snieguma rādītāju aprēķinā tā tiek pielīdzināta taksonomijai neatbilstošu darbību finansēšanai.**
 9. No esošā Taksonomijas regulējuma (t.sk. Informācijas sniegšanas deleģētā akta) netieši izriet, ka, lai banku sektoram būtu līdzīga interese kreditēt MVU, arī MVU būs nepieciešams pierādīt savas saimnieciskās darbības atbilstību taksonomijai (ilgtspēju vides ziņā). Tādējādi arī MVU būs nepieciešams izpildīt TPK, lai uzlabotu piekļuvi finansējumam.
 10. Ticama darbības plāna (it īpaši ilgtspējas jautājumos) neesamība nākotnē var būtiski ietekmēt uzņēmumu iespējas piesaistīt ārējo finansējumu (t.sk. banku kredītus) to saimnieciskās darbības finansēšanai. Turklāt finanšu resursu pieejamības ierobežošana var būtiski ietekmēt arī ES struktūrfondu līdzekļu apgūšanu periodā 2021.-2027.g.

Galvenie priekšlikumi:

1. Izmantot CSRD projektā dalībvalstīm piešķirto tiesību paplašināt to personu loku, kas ir tiesīgas pārbaudīt uzņēmumu ilgtspējas ziņojumus (nefinanšu pārskatus), un attiecīgi Latvijas nacionālajā likumdošanā atļaut, ka ilgtspējas ziņojumus var pārbaudīt ne tikai zvērināts revidents (*statutory auditor*), bet arī cits neatkarīgs apliecināšanas pakalpojumu sniedzējs (*independent assurance services provider*). Tas palielinās konkurenci šajā jomā un samazinās ar ilgtspējas ziņojumu sagatavošanu saistītās izmaksas lielajiem uzņēmumiem (Taksonomijas regulas subjektiem). Šim priekšlikumam būs arī pozitīva ietekme uz MVU (nav tiešie Taksonomijas regulas subjekti), jo uzlabosies to iespējas brīvprātīgi apliecināt savas saimnieciskās darbības ilgtspēju, piemēram, lai pretendētu uz bankas kredītu vai piegādātu produkciju lauksaimniecības produkcijas pārstrādātājiem.
2. Izmantot CSRD projektā dalībvalstīm piešķirto tiesību atbrīvot krājaizdevu sabiedrības no pienākuma sniegt ilgtspējas ziņojumus, kas attiecīgi nozīmētu, ka krājaizdevu sabiedrības būtu atbrīvotas no pienākuma sniegt informāciju par to zaļo aktīvu attiecību (GAR). Lai arī šobrīd Latvijā krājaizdevu sabiedrībām ir nebūtiska daļa tautsaimniecības (t.sk. lauksaimniecības) kreditēšanā, šāds atbrīvojums nedaudz uzlabotu lauksaimniecības un pārtikas ražošanas MVU (it īpaši mikro un mazo uzņēmumu) pieeju finansējumam (kreditam).

3. Attīstības finanšu institūcijai "ALTUM" ir nozīmīga loma lauksaimniecības un pārtikas ražošanas finansēšanā (garantiju produkti, aizdevumu produkti). Ir sagaidāms, ka nākotnē ALTUM piedāvās dažādus finanšu instrumentus tirgus nepilnību risināšanai, it īpaši mērķētus uz MVU. Vienlaikus Taksonomijas regulējums attieksies arī uz ALTUM (ALTUM būs Taksonomijas regulas subjekts), kurai arī būs nepieciešams rēķināt un sniegt informāciju par GAR (un citiem snieguma rādītājiem). Lai novērstu situāciju, kad Taksonomijas regulējums pasliktina ALTUM finanšu instrumentu (produktu) pieejamību MVU, ieteicams šos finanšu instrumentus papildināt ar atbalsta instrumentiem (t.sk. grantiem), kas palīdzētu MVU pierādīt to saimnieciskās darbības vai plānoto ieguldījumu ilgtspēju (piem., granti ar ilgtspējas pierādīšanu saistītu izmaksu finansēšanai).
4. Svarīgs elements lauksaimnieciskās darbības ilgtspējas vides ziņā pierādīšanā (TPK izpildē) ir saimniecību ilgtspējas pārvaldības plāns (FSMP) un ikgadēja saimniecības snieguma uzskaitē, kuru saskaņā ar deleģēto aktu projektiem nepieciešams pārbaudīt (verificēt) neatkarīgai trešajai pusei. Visticamāk, ka sagatavot šādus FSMP un veikt minēto snieguma uzskaiti būs nepieciešams arī lauku saimniecībām, kas nav Taksonomijas regulas subjekti, ja tās vēlēšies pierādīt, ka to saimnieciskā darbība vai plānotie ieguldījumi ir vides ziņā ilgtspējīgi. Vienlaikus FSMP sagatavošana un snieguma uzskaites veikšana radīs administratīvu un finansiālu slogu, it īpaši mazām un vidējām lauku saimniecībām. Tādēļ ieteicams izveidot sistēmu (primāri mērķētu uz mazajām un vidējām lauku saimniecībām), kas nodrošinātu zemas FSMP un snieguma uzskaites pārbaudes izmaksas. Tas sekmētu finansējuma pieejamību mazajām un vidējām lauku saimniecībām.
5. Risināt jautājumu par vadlīniju un rīku pieejamību lauku saimniecībām, lai lauku saimniecībām būtu iespējams ar samērā zemām izmaksām un mazu administratīvo slogu veikt snieguma uzskaiti attiecībā uz SEG emisijām, oglekļa piesaisti, slāpekļa bilanci un apriti utt. Šis jautājums risināms, adaptējot ārvalstīs pieejamos rīkus vai/un izstrādājot Latvijas nacionālos rīkus.
6. Papildināt esošo valsts atbalsta instrumentus (atbalsts KLP ietvaros, investīciju atbalsta struktūrfondu programmas) ar papildu valsts atbalstu, kas sekmētu tādu būtisku TPK izpildi lauksaimniecībā un pārtikas ražošanā, kuru izpildei nav pieejams atbalsts esošo atbalsta instrumentu ietvaros.
7. Risināt jautājumu par klimata prognožu pieejamību, jo tās ir nepieciešamas gan SC, gan DNSH kritēriju izpildei attiecībā uz pielāgošanos klimata pārmaiņām. Atbilstošu klimata prognožu pieejamība nodrošinātu iespēju (alternatīvu) lauku saimniecībām kvalificēties kā vides ziņā ilgtspējīgām, būtiski sekmējot pielāgošanos klimata pārmaiņām.
8. Veikt pētījumus par zemes lietojumu Latvijā lauksaimniecības produktiem (izejvielām), kas tiek uzskatīti par ar proteīnu (olbaltumvielām) bagātiem jeb proteīna avotu. Šādi pētījumi ir nepieciešami, lai būtu iespējams sagatavot Latvijas izcelsmes lauksaimniecības produktu klasifikāciju pēc šo produktu ietekmes uz bioloģisko daudzveidību. Šādas klasifikācijas esamība atvieglotu SC kritēriju izpildi pārtikas ražošanas sektorā.
9. Līdz šim Latvijā lauksaimniecības un pārtikas ražošanas sektoros ir maz pētīti jautājumi, kas skar Taksonomijas regulējuma radītos izaicinājumus. Tādēļ, lai risinātu zināšanu un atziņu trūkumu šajos jautājumos, būtu nepieciešami daudz plašāki no publiskā sektora finansēti pētījumi par šiem jautājumiem, lai lauksaimniecības un pārtikas ražošanas uzņēmumi spētu efektīvāk reaģēt uz pārmaiņām un adaptēties

Taksonomijas regulējuma radītajiem izaicinājumiem. Līdzīgas izmaiņas ir nepieciešamas arī izglītības jomā, lai uzlabotu lauksaimniecības un pārtikas sektoru dalībnieku profesionālās zināšanas.

10. Pilnveidot lauku konsultantu kompetenci un kapacitāti vides ilgtspējas jautājumos, it īpaši ar Taksonomijas regulējumu saistītajos jautājumos, tādējādi nodrošinot kvalificētu konsultatīvo atbalstu lauku saimniecībām, it īpaši mazajām un vidējām saimniecībām.

INFORMĀCIJAS AVOTI

Pētījumā izmantoti dažādi informācijas avoti, no kuriem būtiskākie ir publicētie un nepublicētie CSP un VID dati, ministriju prezentācijas un ziņojumi, citu institūciju veikti pētījumi, ES tiesību akti un to projekti, politikas plānošanas dokumenti, ES institūciju (t.sk. Ilgtspējīga finansējuma platformas) publikācijas (ziņojumi), kā arī intervijas ar Latvijas Bankas, banku un lauksaimniecības sektora pārstāvjiem.

CSP un VID dati, ministriju prezentācijas, citu institūciju pētījumi:

Pētījuma analizēta šāda informācija:

- CSP apkopotā uzņēmējdarbības strukturālā statistika (Uzņēmumu galvenie uzņēmējdarbības rādītāji);
- VID veikts datu apkopojums par 2019.g. – pēc AREI pasūtījuma VID apkopta anonimizēta informācija par visiem saimnieciskās darbības veicējiem (gan juridiskām, gan fiziskām personām), kam 2019.g. ir bijis neto apgrozījums (saimnieciskās darbības ieņēmumi) no lauksaimnieciskās darbības;
- Finanšu ministrijas, Zemkopības ministrijas, Valsts kases u.c. prezentācijas un ziņojumi
- Fi-compass, 2020, Financial needs in the agriculture and agri-food sectors in Latvia³⁰;
- ES fondu 2021. – 2027. gada plānošanas perioda finanšu instrumentu sākotnējā (tirgus nepilnību) novērtējuma ziņojums.

ES tiesību akti un to projekti, politikas plānošanas dokumenti, ES institūciju publikācijas

Pētījuma ietvaros ir analizēti dažādi ES tiesību akti (regulas, direktīvas), tiesību aktu projekti, ES politikas plānošanas dokumenti, kā arī ES institūciju (t.sk. Ilgtspējīga finansējuma platformas) publikācijas (ziņojumi), t.sk. nepublicēti ziņojumi.

Intervijas

Lai iegūtu nepastarpinātu un padziļinātu priekšstatu par ES regulējuma par ilgtspējīgu ieguldījumu veicināšanu, it īpaši Taksonomijas regulējuma ietekmi uz lauksaimniecības nozari ir veiktas intervijas (t.sk. telefonintervijas un e-pasta sarakstes formā) ar finanšu sektora un lauksaimniecības nozares pārstāvjiem:

- Latvijas Bankas pārstāvjiem (E.Kušners, A.Pogulis);
- Swedbank (E.Tambaka);
- Citadele banka (G.Mincis);
- SEB banka (K.Obuks, V.Toropovs);
- LCAA (Dz.Lejniece);
- Zemnieku Saeima (I.Grudovska)

³⁰ pētījums ir veikts projekta “Study on EU un Country level Market Analysis for Agriculture” ietvaros, projekta Latvijas partneris – AREI

Papildus, kā būtisku informācijas avotu, jāmin 17.11.2021. SEB nākotnes ilgtspējas stratēģijas (*SEB's sustainability strategy for the future*) tiešsaistes prezentāciju "*Accelerating change*", kurā SEB grupas augstākā vadība (SEB valdes priekšsēdētājs (*Chair of Borad*) M.Valenbergs (*M.Wallenberg*) un SEB prezidents un izpilddirektors (*CEO*) J.Torgberijs (*J.Torgeby*)) un ārējā ilgtspējas konsultatīvā padome (*SEB's External Advisory Board*) ieskicēja SEB grupas nākotnes ilgtspējas jautājumus, t.sk. kredītēšanas jomā. Vēl viens svarīgs informācijas avots ir Luminor ilgtspējas vadītājas K.Vunderes-Fontanas (*K.Vunder-Fontana*) 27.09.2021. publikācija Luminor bankas Lietuvas filiāles mājaslapā "*Zaļš vai brūns: bankām būs nepieciešams sniegt informāciju par kredītportfeļu ilgtspēju*" ("*Žalias ar rudas: bankai turės atskleisti savo paskolų portfelio tvarumą*" / "*Green or brown: Banks will need to disclose the sustainability of their loan portfolios*"). Visjaunākais informācijas avots ir Swedbank projektu vadītājas ilgtspējas jomā E.Tambakas prezentācija "*Kā banka definē ilgtspējīgu uzņēmumu?*" LLKC 30.11.2021. rīkotās tiešsaistes konferences "*Klimatneitrāla piena lopkopība Latvijā-iespējas un izaicinājumi piensaimniekiem!*" ietvaros.

Informācijas avotu saraksts

1. Complementary climate delegated act. Commission 21st of April communication.
2. CSP. Uzņēmējdarbības strukturālā statistika (Uzņēmumu galvenie uzņēmējdarbības rādītāji).
https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START__ENT__UF__UFR/UFR010
3. Draft delegated regulation. Ref. Ares(2020)6979284 – 20/11/2020.
https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12302-Sustainable-finance-EU-classification-system-for-green-investments_en
4. Fi-compass, 2020, Financial needs in the agriculture and agri-food sectors in Latvia, Study report.
https://www.fi-compass.eu/sites/default/files/publications/financial_needs_agriculture_agrifood_sectors_Latvia.pdf
5. Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2013/34/ES (68).
6. Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2013/36/ES.
7. Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2020/852.
8. Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2019/2088.
9. EK Regulas (ES) 651/2014 I pielikums.
10. ES fondu 2021. – 2027. gada plānošanas perioda finanšu instrumentu sākotnējā (tirgus nepilnību) novērtējuma ziņojums.
<https://www.vmd.gov.lv/lauku-attistiba/statiskas-lapas/2014-2020-gada-planosanas-periods-/es-fondu-2021-2027-gada-planosanas-perioda-finansu-instrumentu-sakotne?nid=2968#jump>
11. ES Taksonomijas 8.panta deleģētais akts (*EU Taxonomy Article 8 delegated act*).
http://ec.europa.eu/finance/docs/level-2-measures/taxonomy-regulation-delegated-act-2021-4987_en.pdf
12. Ilgtspējas veicināšanas sadarbības memorands. Rīga, 19.05.2021.
13. Komisijas paziņojums "Eiropas zaļais kurss". COM(2019) 640 final.
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:52019DC0640&from=EN>

14. Korporatīvo ilgtspējas ziņojumu direktīvas (*Corporate Sustainability Reporting Directive*) projekts. COM(2021) 189 final.
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0189>
15. Luminor. K.Vunder-Fontana. Žalias ar rudas: bankai turēs atskleisti savo paskolų portfelio tvarumą (Green or brown: Banks will need to disclose the sustainability of their loan portfolios). 27.09.2021.
<https://www.luminor.lt/lt/naujienos/zalias-ar-rudas-bankai-tures-atskleisti-savo-paskolu-portfelio-tvaruma>
16. Opinion of the European Banking Authority on the disclosure requirement on environmentally sustainable activities in accordance with Article 8 of the Taxonomy Regulation. EBA/Op/2021/03
17. Platform on Sustainable Finance's draft report on a social taxonomy. 12 July 2021.
https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/business_economy_euro/banking_and_finance/documents/sf-draft-report-social-taxonomy-july2021_en.pdf
18. Platform on Sustainable Finance's draft report on taxonomy extension options linked to environmental objectives. 12 July 2021.
https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/business_economy_euro/banking_and_finance/documents/sustainable-finance-platform-report-taxonomy-extension-july2021_en.pdf
19. Platform on Sustainable Finance: Technical Working Group. Taxonomy pack for feedback August 2021.
20. Platform on Sustainable Finance: Technical Working Group. Part B – Annex: Full list of Technical Screening Criteria August 2021.
21. Rīcības plāns: ilgtspējīgas izaugsmes finansēšana. COM(2018) 97 final.
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018DC0097&from=EN>
22. SEB. Accelerating change. 17 November 2021.
<https://webapp.sebgroup.com/mb/mblib.nsf/dld/1AA678864A793C61C1258790003E13D4?opendocument>
23. Taksonomijas klimata deleģētais akts (*EU Taxonomy Climate Delegated Act*).
[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=PI_COM:C\(2021\)2800](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=PI_COM:C(2021)2800)
24. VID veikts datu apkopojums – anonimizēts nodokļu maksātāju saraksts ar neto apgrozījumu (ieņēmumiem) no lauksaimnieciskās darbības (ražošanas) un darbinieku skaitu 2019.gadā. Nr.VID.4.1/8.61.5/12899.